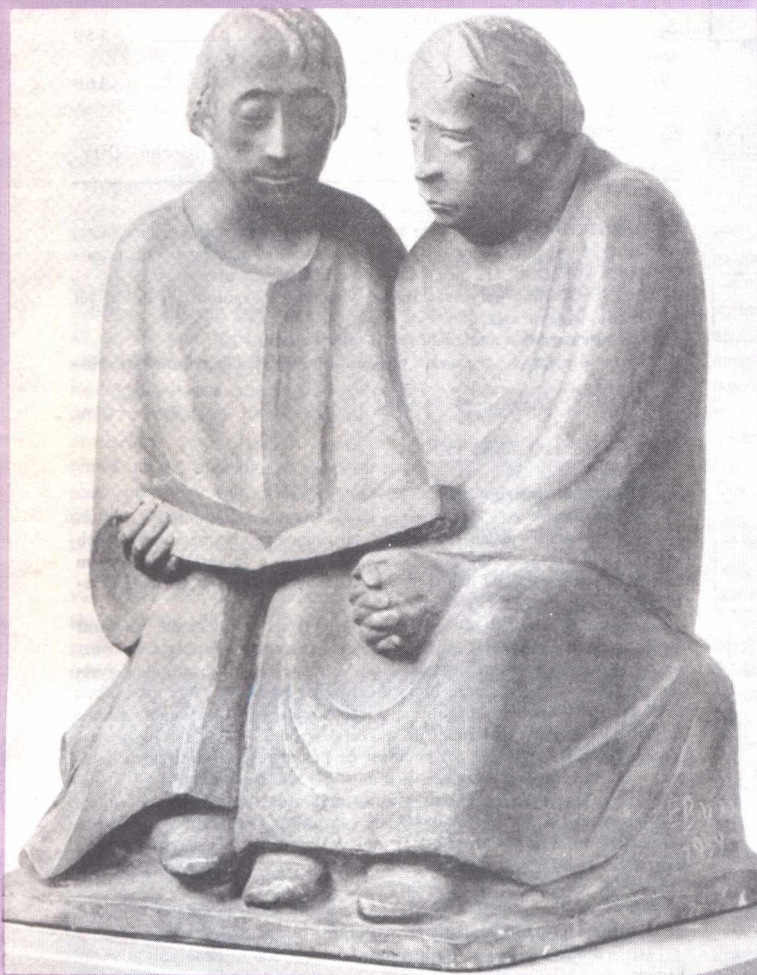


Lelkipásztor

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat



A TARTALOMBÓL:

**Jézus személye és tanítása
– a zsidóság tükrében (2.)**

Ecclesia semper reformanda

Kimentés a megsemmisítésből

Egyháztörténet a hitoktatásban

Zsinati hozzászólás

69

1994/4

TARTALOMJEGYZÉK

Vigyázatok magatokra és az egész nyájra...

| | |
|--|-----|
| Evangelikus igehirdetés ma? - Hafenscher Károly - | 121 |
|--|-----|

Tanuljunk együtt

| | |
|---|-----|
| Fabiny Tamás: Elveszett és megtaláltatott? - Jézus személye és tanítása - a zsidóság tükrében - (2.) | 123 |
| Weltler Sándor: János evangéliuma (II.) | 127 |

Kitekintés az ökumené világába

| | |
|---|-----|
| Egyházi Világhíradó - D. dr. Nagy Gyula - | 131 |
| Dr. Nyiri Tamás: Ecclesia semper reformanda | 135 |
| A metodisták és az ökumenikus gondolkodás - Dr. Hecker Frigyes - | 140 |

Tanít az egyháztörténet

| | |
|--|-----|
| Száz éve hunyt el Kossuth Lajos - Szabad György megnyitó beszéde az Evangelikus Országos Múzeum „Kossuth Lajos emlékezete” című kiállításán - | 141 |
| Kimentés a megsemmisítésből - H. K. - | 142 |

A teológia szomszédságában

| | |
|---|-----|
| A médiák felelőssége - Dr. Boros Géza ref. teol. prof. - | 147 |
| Egyháztörténet a hitoktatásban - Trajtlér Gáborné - | 148 |

Fórum

| | |
|---|-----|
| Rehabilitációk egyházunkban - Dr. Herényi István - | 150 |
| Zsinati hozzászólás - Dr. Hafenscher Károly - | 151 |

Az igehirdető műhelye

| | |
|--|----------------|
| Húsvét utáni 2. vasárnap - H. K. - | 152 |
| Húsvét utáni 3. vasárnap - H. K. - | 153 |
| Húsvét utáni 4. vasárnap - H. K. - | 153 |
| Húsvét utáni 5. vasárnap - H. K. - | 154 |
| Mennybemenetel ünnepe - Böröcz Enikő - | 155 |
| Húsvét utáni 6. vasárnap - Böröcz Enikő - | 156 |
| Pünkösd ünnepe - Ferenczy Zoltán - | 157 |
| Pünkösdhétfő - Ferenczy Zoltán - | 159 |
| Id. Harmati Béla (1900-1994) | 160 |
| Bohus Imre: Gyermekbibliai témák 1993/94. évre (7.) | Borító III-IV. |

CORRIGENDA (Értelmet nem zavaró sajtóhibákról nem szólunk most)
81. lap: „A szegény Jézus ott a tóparton - mesés gazdagságról, páratlan kincséről beszél” (1. hasáb első mondata helyes olvasata)
89. lap: Cikk címe helyesen: *Az Ökumenikus mozgalom legutóbbi fél évszázada Magyarországon.*

96. lap: Lemaradt a szerző neve: Gömöry József.

110. lap: Lemaradt a szerző névjegyzése. HK. (Nagyszombati előkészítő).

Borító III.: A szerző neve: Bohus Imre

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Tisztelettel köszöntöm az Olvasót!

Néhány beérkezett írás közlése késik anyagtorlódás miatt - reméljük, a nyári kettős szám lehetőséget ad önmagunk beérésére. Legtöbb visszhang *Bonnyai Sándor* cikkére jött, sajnos a felkért korreferátum nem érkezett meg - de a következő számban esetleg két írásbeli véleményt is közölhetünk (105. kk.).

Mostani számunkban két lelkésztestvérünk nem tudta megírni igehirdetési előkészítőjét, ezért a szerkesztő írta meg lapzárta után ezt az anyagot, hogy ne maradjanak Testvéreink előkészítő nélkül. Egyetlen kérésem: ha valaki nem tudja megírni a kért cikket, úgy azt időben közölje, így könnyebb pótolni a kiesett, betervezett anyagot, mintha utolsó pillanatban kell megírni a szerkesztőnek a textusfeldolgozást. Természetesen megértem a kimentést és készségesen vállaltam a beugrást. Az ilyen munka azonban a minőség rovására mehet.

Nyári kettős számunkban (július-augusztus) tervezem kitérni az 1984-ben tartott LVSZ világyűlésre, az akkor kiadott magyar hozzájárulásunk íróinak bevonásával és mai véleményével. Tárnyilagosan jót és rosszat egyaránt be szeretnék mutatni - mert szélsőséges vélemények járnak bel- és külföldön egyaránt.

Ha valakinek az 1994/95 munkaévre gyűlekezeti munkaterve készül, amit érdemes közreadni, már most kérem, június 10-ig küldje be.

Isten áldását kérve a Lelkipásztor szolgálatára, elmélyült olvasást kíván:

a szerkesztő

LELKIPÁSZTOR

Evangelikus Lelkeszi Szakfolyóirat

Megjelenik: havonta

Felelős szerkesztő: dr. Hafenscher Károly, 1052 Budapest, Deák tér 4.

Tel.: 137-8966

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt.

Kiadja: a Magyar Evangelikus Egyház Sajtóosztálya, 1447 Budapest, Pf.: 500.

Felelős kiadó: Tóth-Szöllős Mihály

Készült a DOMONKOS DTP STUDIO[®] gondozásával. 94-4.

Előfizetési díj: havi 140,- Ft, fél évre: 840,- Ft, egy évre: 1680,- Ft.

Nyugati terjesztésben: számonként 7 DM.

ISSN 0133-2821



Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra...

Evangelikus igehirdetés ma?*

Olyan időszakban vannak lelkészeink, amikor sokat kellett prédikálniuk. Meditáljunk együtt „foglalkozásunkról”!

*

Örökzöld téma? Nem baj, ma is aktuális... Szívügyem volt és maradt. Nyugdíjasan is prédikálok: 5 éve nem kell, de lehet..., s 30 évig foglalkoztam aktívan a homiletika tudományával – néhány évet tanítottam is (Régi tétel Murphy szerint, aki tud, az prédikál... aki nem tud, az tanít prédikálni).

Igehallgató is vagyok (l. Görög Tibor LP cikke...) Nehéz kenyér a prédikatori, de a hallgatóé sem könnyű, különösen nehéz igeként hallgatni a prédikációkat...

Nagyon becsülöm az igehirdető kollégákat, s tisztelettel tudok beszélni Rólatok – nemcsak a fizikai teljesítmény miatt (prédikációs veríték... aki nem izzad le, az nem is adta bele teljes erejét... Svédék 42 és fél órát hajlandók lelkészi munkát végezni – ebből 8 órát számítanak az igehirdetésre...), hanem a hálátalan felelősség miatt. A legnagyobb kincs, az evangélium kincstárnokai vagyunk, felelősségünk óriási – másfelől tulajdonképpen ez az egyetlen igazi kincse az evangélikus egyháznak (95 tétel 62. §.) Épületeink általában nem remekművek, múzeumunk kedves, szerény kis házi gyűjtemény, sajátonk eppen hogy van... Bizony szegény egyház vagyunk, létszámunk is inkább szabadevangelizációs létszám (2–3 ember evangélikus 100 közül, ebből is kb. egy az igehallgató...)

Az evangélikus lelkész Magyarországon *Mädchen für alles*, sok dolga van, egyre több, de egy feladata *kell*, hogy legyen: prédikálni kell. Van, aki renovál, van, aki könyvel, van, aki hittant (!) tanít, van, aki gyűlésekre jár, van, aki közéleti tevékenységet folytat, de prédikálni mindannyiunknak (bocsánat – Mindannyiótoknak) kell! Vasárnap is!

Nemcsak az evangélikus egyház lelkészei prédikálnak... Vigyázat, prédikálj egyház hírében állunk..., de ha nem vigyázunk, el is hagyunk mások (vannak jól prédikáló római katolikus kollégák, methodista és baptista igehirdetők), figyeljétek a Magyar Rádió adásait...

Nagy különbség van az evangélikus lelkészek között, nem is nemzedékek szerint, inkább egyéniségek és teológiai iskolák vagy iskolázatlanság tekintetében...

Nagyon becsülöm, hogy *erről* szólhatok most közöttetek, mert már az is jelentős lehet, ha egyáltalán szóba kerül ez az ügy. Figyelmeztetés lehet, ha azt mondom, valami *baj van* az evangélikus igehirdetés körül ma, s az is fontos, ha egymást vigasztalni tudjuk. Barth teológiai pályája ott kezdődik, mint ismeretes: *felfedezte falusi papként, hogy nem tud prédikálni és mégis kell!* Mi emberek nem tudunk adekvát módon szólni Istenről, mégis kell, sőt mindig Róla kell beszélni. Kiegészítem: nemcsak Róla kell beszélni, *Vele is*, sőt az *Ő nevében*, sőt az *Ő* szájaként, mint a próféták merészen mondták: „*ezt mondja az Úr*” – az én ajkamon az Örökkévaló szólal meg... „*aki titeket hallgat, engem hallgat,*” mondja Jézus tanítványainak merészen. A Praedicatio est verbum Dei... [az evangélium = viva vox evangelii –] ez a Verbum dei (Domini) manet in aeternum – Ez valóságos csoda. Most erről a csodáról esik szó.

Nem beszélek most az Ágendáról, az Énekeskönyvről, a perikópa-rendről, a megújulásra váró liturgiáról, a templom-berendezésről, az

úrvacsorai tanításunkról és gyakorlatunkról, az imádságokról – ezek mind érdekes és az igehirdetéssel összefüggő témák egyházunkban, most mégis azt kérem, *koncentráljunk magára az igehirdetésre!*

I. Néhány észrevétel

1. Fáradtak a papok Budapesten és vidéken egyaránt. Holtfáradtak, vánszorognak, nincsenek kialakulva... ez a fáradtság a szószéken is érezhető.

2. Többen nem érzik és éreztetik, hogy ez a legfontosabb feladatuk, egész lelkészi szolgálatuk *koronája*, csupán egy a többi feladat közül...

3. *Rosszul beszélnek magyarul*: nem is a többnyelvűtéek... „Persze” minden harmadik mondatban, 2–3 *dologról* szólnak – egyik sem dolog, amint később kiderül, *problémák merülnek fel* (ez képzavar, az auftauchen szolgál fordítása), mint a leépítés vagy az alutáplált népesség. A hangsúly elkerül az első szótagról, s kiderül, hogy magyarban is van hangsúlytalan igekötő: *megértettétek, megalázkodni, beteljesedés...* a hangsúlynál is kínosabb az emelkedő, egyre dallamosabb pesti beszéd... Fantáziaszegény, jelző nélküli, szürke főnevek. Előtt a virágos, túlságosan díszített beszéd járta, ma a dísztelen betonstílus.

4. *Nyelvi kérdés*, de ez előbbinél is komolyabb és ez már nem csupán magyar nyelvi probléma: az egyházi nyelv vagy részben archaikus nyelv szószéki használata. Nem könnyű kérdés ez: milyen a szószék nyelve? Utca nyelve, színházi nyelv, irodalmi nyelv, közbeszéd, tudóskodó szaknyelv, egyházi zsargon?

Nincs-e azoknak igazuk, szólván, hogy aki körön belül akar kerülni, tanulja meg az egyházi nyelvezetet? – Ide tartozik az a vélemény is, hogy az egyházban különböző rétegeknek más és más nyelven kellene mondani *ugyanazt, de nem ugyanúgy*. A gyülekezeti mag törzstagjainak máshogyan kellene beszélni, mint a missziói jellegű alkalmon... – Az ébredésből visszamaradt sztereotíp kifejezések szinte érthetetlenek a kívülről érkezők számára.

5. *Textust magyaráznak* a lelkészek, és kortörténeti, helytörténeti háttérrel adnak, ahelyett, hogy relevánsan hirdetnék az igét, természetesen jól ismerve a textust és a háttérrel, de azt műhelymunkának tekintve, ami már nem való a szószékre. Ez a fajta Auslegungsprédigt a református homiliának felel meg, de nem lutheránus jellegű igehirdetés.

6. *Gyakran nem követhető* logikusan a felépítés. Mozaikszerű. Egymás mellé rendelt tételek vagy mozaikkövecskék vannak, de nincs ductus, nincs előrehaladás.

7. *Bennragadnak* a homiléták nemcsak a *textusban és korában*, de az *egyházi életben* is. Az egyházi élet kulisszái, mai problémái, a közegyház helyzete nem mindenkit érdekel! Az embereknek mások a gondolatai, legfeljebb a bűn megnyilvánulásai körében vannak átfedések, de az átlaghívőt jobban foglalkoztatja a napi megélhetési gond vagy a tehetetlenségi érzés politikai vagy gazdasági ügyekben, a sodortatás, a jövő bizonytalansága, a család és szomszédság kérdései, mint a kerület, országos egyház strukturális dolgai.

Híveink sokkal inkább élnek a társadalom, mint az egyházi közéletben és sokkal inkább a médiákon tájékozódnak, mint az egyházi sajtón... Különösen pesti lelkészeket fenyegeti az, hogy a *közvetlen környezetet nem ismerik*. Budapest pedig annyi város, ahány kerülete van, a Rózsadomb és az Ó utca két külön világ... Újpest és Vár szintén.

* LMK előadás, Bp.–Újpest, 1994. február 9.

8. *Művelődésükben megakadtak* ígihirdetőink. Költők, írók idézésénél látom ezt. Nemcsak az zavar, ha Turmezei Erzsébet, Reményik Sándor számít költőnek csupán, még az is, ha Radnóti és Dsida a modern, ugyanakkor klasszikusok elmaradnak: Ady istenes verseit sehol sem hallok, Arany Jánost szégyellik, Madách kiment a divatból, külföldiekről nem is beszélve... Ma a szociológiai, pedagógiai, környezetvédelmi tájékozottság elengedhetetlen. Nem erről kell prédikálni, de erről tudni kell. Ugyanakkor egy sor téma az utcán hever, amihez volna hozzászólóival, hadd érezze a hallgató, hogy itt élünk mi is e világban, mint ő. Anélkül, hogy létanalízist adnánk vagy szituációelemzést tartanánk, hogy mi történt 1993/94 fordulóján, ezt jobban kellene ismerni, illetve érzékeltetni...

9. *Nemzetiségkedő, Európa szemében magyar nacionalista hang* nem idegen a magyar szövektől ma. Természetesen beszélünk Délvidékről, Felvidékről – nem vagyunk hajlandók figyelembe venni a realitásokat. Ez *vulkán*, mégis érdemes gondolkodni rajta: kaptam olyan levelet (LP postájában), hogy a Deák téren azelőtt németesítés folyt: Hafenscher, Weltler, Trajtler, sőt (Ordass) Wolf Lajos, Güttler (Gyöngyösi) Vilmos, – most szlávosítás: Zászkalaczký, Brebovszky, Harmati... A *nevek emlegetés magyarban veszélyes általánosításhoz vezet*: ahol Petőfi (Petrovics), József Attila (román), Kossuth, Raffay (szlovák), sőt Keken András neve (kőkény), Koren (gyökér) stb. azt mutatják, hogy nemzetiségi egyház voltunk és vagyunk, és *magyar az, aki magyarnak vallja magát*...

Emlékszem egy cikkre, amikor még élt Latinovits és valamilyen kifakadásában „mélymagyarnak” mondta magát, és éppen ki akarta söpömi az idegeneket, az Irodalmi Újságban megjelent egy karcolat feledékenységéről, ti. a „szerb” Latinovits és a „német” Gundel család fia szájából ez a vélemény érdekesnek minősíthető...

Éppen egyházunk lehetne itt egészséges hídszerpet vállaló a Kárpát-medencében. (A Kollár-ünnepség kapcsán még Svédországból is kaptam levelet: mi történik a Deák téren? Szlávostunk? – a Lelkipásztor két cikket közölt Kollárról...) Még a Zsinaton is hangot kapott a nacionalizmus. Az aradi vértanúkról (volt-e magyar nevű?) Táncsics Mihályig kicsoda névsorokat lehet összeállítani itt? Nézzétek meg a telefonkönyvet és a lelkesi névsort is. *Mind derék magyar emberek ezek*, akik itthon maradtak, vállalva az emigrációnál is nagyobb kalandot 1945 után, 1956 után, 1989 után. Magyarkodás a szószéken, evangélikus szószéken igazán különös hang...

10. *Gyakran megmondják a magukét* az ígihirdetőink mindazoknak, akik a *falakon kívül* vannak (extra muros). Reagálnak néha újságrók ostoba cikkeire – de címzettek nincsenek jelen...

11. *Érdekes jelenség*, hogy mint egykor a római katolikus szószéken az igazi katolikus szentbeszéd egy-egy szentre hivatkozás volt, ma ilyen újra Luther, Ordass vagy egy élő püspök... Tisztelve e neveket, személyüket, nem hiszem, hogy boldogok lennének, ha őket idéznék megfellebbezhetetlen érvként. Nekünk *egy* norma normánk van: Jézus Krisztus – nem is a hitvallási irataink kiragadott néhány mondata. Aki az evangélikus hitvallási iratok bármelyikét idézi, még nem biztos, hogy evangélikus. Ezek a hitvallási iratok a Jézus centrumú Szentírás magyarázatai.

12. *Állandóan használt formulák* vagy fordulatok sablonokká válnak: tegnap láttam a TV-ben, e héten olvastam az újságban... (Református lelkész minden ígihirdetését filmbeszámolóval kezdte, K. A. könyvbeszámolóval.)

13. Némelyik prédikáció illusztrációja naiv, meseszerű – „valahol, valamikor, valakivel ez meg ez esett meg” – ez nem jó.

14. *Jelentéktelenek lettek prédikációink*. Nem rosszak, de nem is jók... Nincs eseményjellegük, amiről beszélnének később a hallgatók.

15. *Nem igazán lelkesek*, tempósak, – monoton, előadás-szerűek... Ha a prédikátorról érződik, hogy érdekelve, angazsálva van, az magávalragadó.

16. *Tartalmilag* a leggyakoribb hiba a törvény hirdetése: az opus proprium, az *evangélium helyett*. Tedd ezt, ne tedd azt... Bárcsak megtenné!... Nem elég a szó, tett is kell stb. frázisok nem a megrettent lelkiismeretű ember vagy a sorsában megalázott ember gyógyírja, vigasztaló szava, Isten szeretetének releváns hirdetése, hanem újabb teher...

Néhány külső akadályt is hadd említsek: a *hirdetés* (néhol 12–13 perc) agyonnyomja az ígihirdetést..., másutt a 2–3-szoros oratio oecumenica (szószéken is!) elfeledteti a prédikációt. Van, ahol az imádság vagy ismételt mindent, vagy behozza a kimaradt anyagot, de

hosszúságban vetekszik az ígihirdetéssel. Vannak ma szokatlan fordulatok: Urunk hadd adjunk hálát – hát adjunk, hadd kérjünk Téged – hát kérjünk, – valóban kérünk... Van, ahol a kereszteselési ígihirdetés egészen mást mond, mint a szószéki ígihirdetés, pedig annak igazában commemoratio a jellege az istentisztelet keretében.

Hogy hangos-e vagy halk, hogy harsog-e vagy motyog a homileta, arról most nem beszélünk, hogy többször néz a „kottafejre”, mint a hívek fejére, ez sem igazán fontos kérdés...

II. Néhány jótanács testvéri szóként!

1. *Jézus Krisztus valóságos jelenlétét kell tudatosítanunk*, nemcsak úgy, mint S. Kierkegaard, aki vallotta, hogy mindig egyvel több a hallgatónk, ti. Jézus, hanem úgy is, mint őseink vallották: *a realis praesentia* nemcsak az úrvacsorára érvényes. (*in, cum, sub*) *Christus predigt Christum... Neki nem kell üzeni (Botschaft Theologie), Őt nem kell szalonképessé tenni a 20. században. Ő itthon van, s van élő mondanivalója ma is. Nem az az evangélikus prédikáció: a textus ezt mondja – hanem Jézus Krisztus úgy szól...*

2. *Gyakran könyv-vallás* benyomását teszi az evangélikus istentisztelet. A pilisi szószék-oltár fölött ott a Biblia (3 monotheista vallás=könyv-vallás). A jelenlét biztosítja az Ószövetség-Újszövetség igazi folytonosságát. Isten, az Ószövetség Istene nemcsak valahol volt, hanem ott volt népe között. „Ich bin da”. Jézus Krisztus is nem valahol van, s most emlékezzünk róla (hol volt, hol nem volt), hanem itt van, „in der Mitte”.

3. *Könnny megismétlődhet egy bizonyos rejuvazálódási folyamat* a mai gyülekezetben is. Újra más formában a zsidó értékek kerülnek középre Jézus Krisztus helyett. Mire gondolok? A *Tóra* középen – emelvnyre állították, körmenetbe vitték, díszes szekrénybe helyezték, feléje fordultak... A *Templom*, az épület, amit hallatlanul szerettek, a kegyesség központja volt. A *Szombat*, amit mindenk fölé helyeztek, ha egyszer megtartanák, elérkeznék az Isten országa... Jézus magáról ezt mondta: „Nagyobb van itt”. Blaszfémának érezték a hallgatók, mert az előbb említett három tényező már-már imádatuk tárgya volt... Ez a kegyesség *kísértésként visszajön*: a Könyv, a kőbe zárt egyház a templom és a kötelező ünnep, Jézus Krisztus központi helyén – ez tiszta rejuvazálódás.

4. A sokat csúfolt John Mott megállapítása: *most van a misszió döntő órája – nemcsak 1910-ben volt érvényes*. Ma is az evangéliumra van szükség minden kereső léleknek, ma is, mikor szekták, kultuszok vadászterületévé lettünk. Az evangélikus lelkész komolyan veszi, hogy *ma az emberek keresnek*, de még komolyabban, hogy *Isten is keresi a mai embereket*, meg akarja menteni és meg akarja tartani az üdvösségben... A prédikációban válik igazzá a régi vallomás: *Spiritus sanctus conservat et renovat ecclesiam*. – Nincs semmiféle pótszer (csend, rendezvény, cselekedet, kezek evangéliuma), ami helyettesítené Jézus Krisztus evangéliumát. A mi *szegény egyházunk* ebben *gazdag*, a mi kicsiny egyházunk *ebben lehet nagy*. Weltler Jenő mondogatta: egy evangélikus káplán jobban prédikál, mint egy római katolikus esperes... Bárcsak igaz volna ez ma is és igaz lenne holnap.

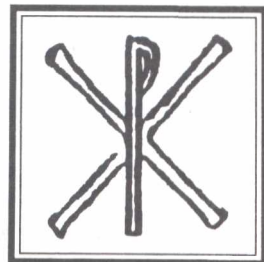
Hogyan tovább?

Én még mindig hiszek az evangéliumhirdetés központi jelentőségében, ez az evangélikus egyház egyetlen esélye a jövőre nézve is, mert ha Ő, a mi Urunk néma marad, úgy nagyszombati csend borul a világra, az ítélet csendje, aminek nincs köze a karácsonyi csendes éjhez, amiben felharsant az evangélium. Ezt a csöndet a hűsvéti örömhír, minden vasárnap jóhíre veri fel: *Békesség néktek!* S Jézus megáll a középben, életünk zártajtós szobája közepén, zárt rendszerű világunk közepén: Nincs kisebb igényem, mint hogy felismerve Őt, a mai gyülekezet is leborul és vallja: Én Uram és én Istenem. Minden prédikáció egyfajta Christophania lehet. Nem lelkészével találkozik a gyülekezet, hanem Urával. Ez az ügy, ez az esemény minőségileg különbözik minden előadástól, okos eszmefuttatástól, frászmagyarázattól, misztikus mélybemerüléstől, önmagunkba szállástól. Az evangélikus ígihirdetés hitünk nagy titkát nyújtja, a csodálatos JELENLÉTET!

Evangélikus ígihirdetés ma. Három hangsúlyos szó. Ízeljessük! Meditáljunk együtt!

Dr. Hafenscher Károly

Tanuljunk együtt!



FABINY TAMÁS:

ELVESZETT ÉS MEGTALÁLTATOTT?

Jézus személye és tanítása – a zsidóság tükrében

II. rész: Keresztények a Talmudról és a zsidóságról

A „két testvér”, a zsidók és a keresztyének közötti feszültségnek kétségkívül van némi nyoma az Újszövetségben. Elég ha csak az olyan igehelyekre utalunk, amelyek szerint az első keresztyének a zsinagógái vezetőknek lehetnek kiszolgáltatva: „Amikor a zsinagógákba a hatóság és a felsőbbség elé hurcolnak titeket...” (Lk 12, 13). Mindez valószínűleg összhangban áll a tanítványok keserű tapasztalataival. Sokféle értelmezése lehet Jel 2,9 éles „Sátán zsinagógája” kifejezésének is. Több jézusi példázat értelmezhető a zsidó- és a pogánykeresztyénség viszonyára: a *tékozló fiú* (az idősebb, zúgolódó testvér jelképezi Izráelt), a *szőlőmunkások* (a korábban munkába állók a választott nép tagjai), a *két testvér*, a *királyi menyegző és a nagy vacsora* (a meghívást visszautasítják), a *gonosz szőlőmunkások* (a küldötteket megverik, az örököszt, a fiút megölik), az *irgalmas samaritanus* (a pap és a lévita a zsidó vallási vezetők reprezentánsai). Mégsem szabad általánosítani! Szinte valamennyi esetben ki lehetne mutatni, hogy Jézus kemény szava nem az egész zsidó népre, hanem csak annak vallási és politikai vezetőire vonatkozik. Sőt, élete és tanítása alapján szinte bele is helyezhető Jézus a hazafias zsidók sorába. Nem azért jött, hogy Mózes törvényét lerontsa; azzal utasítaná vissza a pogány asszonyt, hogy ő csak Izráel házának elveszett juhához jött; halála pillanatáig benne él a zsidó liturgiában és kegyességben. (Minderről később, zsidó szerzők Jézus-könyveinek ismertetése során fogunk szólni.)

Keresztyén részről gyakran idézték, ráadásul a zsidók elleni gaztettek legitímálásának szándékával, azt a mondatot, amelyet a nép a passiótörténetben kiált Pilátusnak Jézusról: „Szálljon ránk és gyermekeinkre az ő vére!” (Mk 27, 25). Anélkül, hogy ezen esemény részletes taglalásába bocsátkoznánk, meg kell jegyeznünk, hogy ez az evangéliumi mondat semmiképpen sem tekinthető elfogulatlannak, különösen ha a keresztyének korábban vázolt talmudi

sérelmeit tekintjük. A sajnálatos testvérháború egyik legélesebb mondata ez, amelyet aligha lehet összhangba hozni a szeretet Istenével. Az pedig egyenesen visszataszítónak bizonyult, amikor zsidók elleni pogromokat vagy az egész holocaustot ezzel az evangéliumi mondattal vélték igazolhatónak úgynevezett keresztyének, akár csak tétlenségüket legitímálandó. Egy franció író, Viktor Le Glerc sajátos akasztófahumorról jegyezte meg: „Elégették a Talmudot, és a Talmuddal együtt gyakran a zsidót is.” Hála Istennek ismerünk ellenpéldákat is. Ezen a helyen csak Keken András egy 1944-es szolgálatára utalunk.

Egy őszi vasárnap a Deák térről közvetített istentiszteletet a rádió, élő adásban. Már minden elő volt készítve, amikor percekkel 11 óra előtt hírt kapott Keken, hogy a templom mellett holttest fekszik. Habozás nélkül kiment megnézni. A hír igaznak bizonyult. A Király utca és a Deák tér találkozásánál valóban idős ember teteme fekiadt az út mellett vértócsában, papírral úgy-ahogy letakargatva. Öreg zsidó bácsika volt. A nyilasok aznap reggel szedték össze és hajtották el az utca zsidóit, s ő szegény nem bírt menni, ezért aztán egyszerűen lelőtték.

A döbbenetes látvány után Keken felment a szószerékre. A kijelölt ige az irgalmas samaritanus volt. Azzal az elszánással kezdte a prédikációt, hogy a következményekre való tekintet nélkül világgá kiáltja a rádión keresztül, hogy a régi történet megelevenedett. Egy ember fekszik a templom mellett. Rablók kezébe esett, akik kifosztották, megölték, és otthagyták véresen. Nagy belső remegéssel mondta mindezt, azzal az elszánással, hogy erről nem szabad hallgatni, valamint azzal a tudattal, hogy ezek után többé aligha prédikálhat.

Kimerülten, mégis belső békességgel jött le a szószerékről.

Az istentisztelet után azonban a technikus sajnálkozva közölte, hogy zavaró repülés miatt a közvetítés elmaradt. A gyülekezetből senki sem jelentette fel, így szolgálhatott a következő vasárnap is.²⁵

Érdekes, hogy Schalom Ben-Chorin egy ezzel hajszárla megegyező esetet említ a *Bruder Jesus*ban. Eszerint Heinrich Grüber egykori berlini esperes idézte fel az 1961-es Eichman-perben, hogy miért mentette a zsidókat, még a koncentrációs tábor veszedelmét is vállalva. Eichmann számonkérő szavára visszakérdezett:

– *Ismeri a Jeruzsálemből Jerikóba vezető utat?*

*Ezen az úton egykor egy zsidó fekiúdt, aki rablók kezébe esett. Arra ment valaki, aki nem volt zsidó, és segített rajta. Az Úr, akihez egyedül tartozom, ezt mondta nekem: Menj, és hasonlóképpen cselekedj. Ez a válaszom.*²⁶

Az Újszövetség erdejéből senki sem gyűjthet rőzsét az antiszemitizmus tüzének táplálására. Mind több keresztyén tudós fogadja el Klausner és más zsidó kutatók érvelését, amelynek értelmében Jézus eredetileg még a farizeusokkal sem állt oly mértékben szemben, mint ahogy az az evangéliumokból kitűnik.²⁷ Valóban elképzelhető, hogy az evangélisták a következő nemzedék szembenállását vetítik vissza Jézus korára, rossz színben feltüntetve a farizeusokat általában. Az az éles kritika pedig, amely Jézus egyik-másik példázatában vagy prédikációjában minden kétséget kizáróan a farizeusok ellen irányul, magában a Talmudban is megtalálható. A Berakoth nevű könyv a farizeusok hét csoportját sorolja fel, amelyek közül az első hatról súlyos szavakkal mond ítéletet (képmutató, kicsinyes, zsugori stb.), majd így zárja a felsorolást. „Az a farizeus pedig, aki a *hetedik* rendbe tartozik, *szeretből* teszi, amit tesz, miként Ábrahám ősatyánk is szeretből gyakorolt jót. És ez az utolsó az igazi farizeus.”²⁸

Keresztyének és zsidók kapcsolatáról Giczy György több olyan talmudi példát ismertet, amelyben köztiszteletben álló rabbik és tudós keresztyének találkoznak, vagy amelyben zsidók gyógyulás céljából keresnek fel keresztyéneket. Majd összefoglalóan megállapítja: „A Talmud és az Újszövetség összevetése indokolt. Ez a vizsgálódás azonban sohasem vezethet arra, hogy túlzásba esve, minden talmudi kijelentésnek újszövetségi megfelelőjét keressük – vagy fordítva.”²⁹

A Talmud és az Újszövetség erőltetett összehasonlítása valóban nem szerencsés. A ténylegesen hasonló szakaszokat azonban észre kell venni. Eközben gyakran felvetődik a kérdés, hogy vajon melyik forrás az elsődleges, és melyik merített a másiktól. Kétségtelen, hogy az Újszövetség régebbi, mint a legtöbb talmudi szakasz, ám nem szabad elfelejtenünk, hogy a leírást hosszú és rendkívül megbízható szóbeli hagyományozás előzte meg. (Korábban idéztük azt a rendelkezést, amely kifejezetten megtiltotta a Talmud, a „szóbeli Tóra” közléseinek leírását.) Ugyanígy szóbeli tradálás alighanem megelőzte az evangéliumok leírását is. Végsősoron nem is tartjuk helyesnek a „melyik volt előbb” kérdés felvetését, hanem a figyelemnek inkább a közös gyökerekre kell irányulnia. Említett könyvében Heller is ezt szorgalmazza, amikor kimutatja, hogy a korabeli feszült viszonyban aligha merített a zsidóság és a keresztyénség egymás forrásából. (A rabbik számára például tilos volt

eretnek iratokat fölhasználni.) Közvetlen egymástól függés tehát nincs a Talmud és az Újszövetség könyvei között, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy azok nem állnak rokonságban: „*Történeti képtelenség, hogy ugyanazon nevelésben nagyra nőtt, ugyanazon mintákon képzett, ugyanegy néphez szóló tanítók és szónokok egymással miben sem egyezzenek meg.*”³⁰ Mind a Talmud, mind az Újszövetség ugyanabból a földből, a héber Biblia, az Ószövetség világának és a zsidóság életének talajából táplálkozik, azzal a kis különbséggel, hogy az Újszövetség néhány hosszabb gyökere a hellenizmus felé is nyújtózik. (Bár a hellenista hatás a Talmudot sem hagyta egészen érintetlenül.) Ezzel a tudattal érdemes e két iratcsoport hasonlóságait tanulmányozni. A legtöbb – formai és tartalmi – egyezés a példázatok terén mutatkozik, ami következik e műfaj szabályaiból is. A *haláka* és az *aggáda* talmudi műfajai közül az evangéliumok egyértelműen az utóbbihoz kötődnek, az evangéliumi narrációk és Jézus jelentős mértékben példázatban tanító jellege miatt. Talán nem túlzás azt mondani, hogy Jézus a zsidó *aggáda* legértékesebb hagyományait képviseli.

Érdeemes megjegyezni, hogy a múlt század végén magyarországi zsidóktól jelent meg több olyan rendkívül fontos és olvasmányos munka, amely a zsidóság és a keresztyénség tanítását, valamint a Talmudot és az Újszövetséget hasonlítja össze. Megemlíthetjük *Huber Lipót* 1897-ben publikált könyvét a Talmudról, különös tekintettel az Újszövetségre, valamint *Heller Bernát* tanulmányunkban már többször idézett munkáját. Korukat sok szempontból megelőző, méltatlanul mellőzött könyvek ezek! Jelen tanulmányunk harmadik részében foglalkozunk majd részletesen is ezekkel a munkákkal.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy néhány *keresztyén* tudós hogyan tekintett a Talmudra, ezt a hatalmas írásmennyiséget tanulmányozva. Korábbi, elszórt kezdeményezések után az angol *John Lightfoot* volt az első, aki érdeklődést mutatott Jézus mondásainak rabbinista párhuzamosai iránt. *Horae hebraicae et talmudicae in quator evangelistas* című munkájában (megjelent Lipszében, 1675-ben) sokat idéz a Talmudból, jóllehet inkább a Jézus kora utáni anyagból és figyelmes kritikai módszer nélkül.^{30a} Egyebek mellett ezt írja: „*Minthogy az Újszövetség valamennyi könyvét zsidók írták zsidók körében és zsidók részére; és minthogy minden benne foglalt beszédet zsidók zsidóknak és zsidók között tartottak, bennem mindig kétségtelen biztonsággal élt a meggyőződés: lehetetlen, hogy ezen Újszövetség a zsidók stílusát, nyelvjárását, beszédüknek módját és törvényét meg ne őrizte volna és ne éreztesse.*”^{30b}

Századunk elején, amikor Jézus példázatai iránt nagy mértékben megnőtt az érdeklődés, a német *Paul Fiebig* adott ki két könyvet is, amelyekben Jézus tanításának rabbinista gyökereit, talmudi rokonságát kereste.³¹ A munkák irányultsága kiderül a második, 1912-ben kiadott könyv alcíméből is: „*Jülicher példázatalméletének elutasítása*”.

1886–1910-ben jelent ugyanis meg *Adolf Jülicher* monumentális példázatkutató munkájának két kötete, az azóta egyértelműen korszakalkotónak tartott *Die Gleichnisreden Jesu*. Benne valóban új alapokra helyezte a példázattérlemezést, egyebek mellett az allegóriától való éles elválasztással. Fiebig nyers kritikája abból fakad, hogy ő Jülicheret egyoldalúnak, zsidóellenesnek tartotta, aki inkább az arisztotelészi retorika szabályaira épített, mint a zsidó példákra. Sőt, szerinte Jülicher Jézus zsidó háttérének szociológiai vizsgálata helyett Arisztotelészhez hasonló filozófussá akarja tenni a Mestert. „Jülicher számára a Talmud terra incognita... Jülicher számára a Mishna, Tosephta stb. pusztá nevek csupán...”³² Majd a könyv végén így summázza kíméletlen – és túlzó – kritikáját: „Egész biztos, hogy Jülicher teljességgel idejétmúlt példázatkutató módszere el fog tűnni a teológiából.”³³ Jülicher könyve azóta is alapmű, ebben tehát feltétlenül tévedett Fiebig. Ám a rabbinizmus ismeretének fontosságára utaló mondatai ma is megszívlelendők: „Egyedül a rabbinizmus tanulmányozásával lehet Jézus életének és művének kutatását biztos alapokra helyezni. (...) Az Újtestamentum területén a tényleges szakismeret elképzelhetetlen rabbinista tanulmányok nélkül.”³⁴ (Fiebig azonban alighanem átesik a ló másik oldalára, s egyáltalán nem elfogulatlanul összesen 53 zsidó példázatot és metaforát vizsgál meg, Jézus tanításának fényében.) A könyv fogadtatása vegyes volt. Közvetlenül a megjelenés után komoly írás jelent meg róla a *Theologisches Literaturblatt* 1912. augusztus 12-i számában, a nagytekintélyű *D. Herm. L. Strack* tollából. A tanulmány jellegű recenzióban a szerző igenli Fiebig Jülicher-kritikájának az allegorizálást érintő részét, ám sok helyen kénytelen pontosítani az ő megállapításait, szinte oldalról oldalra haladva a könyvön. Strack dolgozata ezzel a sommás ítélettel zárul: „Az ábrázolás terjengős és sok ismétléssel teli. Egy ennél nem vasosabb könyvben kényelmesen közölni és tárgyalni lehetett volna kétszer ennyi példázatot is. A szerző igyekezete – ezzel zárom – tiszteletre méltó. Ám ha valaki a rabbinizmus tanítójaként vagy akárcsak az újszövetségi tudományok megújítójaként akar fellépni, annak sokkal szélesebb és biztosabb alapokon kell állnia, mint Fiebig úr.”³⁵

A következő évtizedben *Gustaf Dalman* foglalkozott erőteljesen az evangéliumok zsidó társadalmi, vallási és irodalmi háttérével. Munkáiban sok olyan néprajzi hagyományt és társadalmi szokást ismeret, amelyek segíthetnek a jézusi szavak eredeti üzenetének jobb megértésében. *Jesus – Joshua* című, 1929-ben megjelent könyvében számos olyan rabbinista helyet idéz, amelyek párhuzamba állíthatók az evangélium szavaival. Néhány példa rávilágíthat Dalman vállalkozásának lényegére:

| | |
|---|--|
| Boldogok a tiszta szívűek, mert ők az Istent meglájták. | <i>Isten szereti a tiszta szívűeket.</i> |
| (Mt 5, 8) | <i>Gen. R. 41 (84b)</i> |
| Amivel csordultig van a szív, azt szólja a száj. | <i>Ami a szívben van, az a szájban.</i> |
| (Mt 12, 34) | <i>Midrás Zsolt. 28, 4-hez</i> |

Még érdekesebbek azok a párhuzamos helyek, amelyek Jézus példázatainak egyik-másik mondatához kapcsolódnak. A királyi menyegző példázatának végén ezt a – valószínűleg redakcionális – logiont olvassuk:

| | |
|--|--|
| Sokan vannak az elhívtak, de kevesen a választottak. | Egy 1 Sámuel 8-hoz kapcsolódó midrásban pedig ez áll: |
| (Mt 22, 14) | <i>Nem mindenki, aki közel van, marad közel. Nem mindenki, aki távol van, marad távol. Vannak választottak, akik elutasítottak, de aztán újra közel hozatnak. És vannak választottak, akik ha egyszer elutasítottak, soha nem hozatnak újra közel.</i> |

Hasonló párhuzamos megfogalmazásra bukkant Dalman a *Játszó gyerekek* példázata kapcsán:

| | |
|--|--|
| Furulyáztunk nektek, és nem táncoltatok... | <i>Bármennyit énekel is, nem jut el a táncos föléig. Bármilyen sokat zenélhet, az ostoba fia nem hallja.</i> |
| (Mt 11, 17) | <i>Lam R. Peth (5a)</i> |

És hogy ne csak Máté evangéliumának párhuzamos helyeit keressük – amelyből Máté zsidó háttére miatt a legtöbb van –, figyeljünk *A tékozló fiú* egyik mondatára:

| | |
|--|---|
| Az én apámnak hány bérese bővelkedik kenyérben, én pedig itt éhen halok! | <i>Amikor a fiú mezítláb jár, visszaemlékszik a bőségre, ami apja házában volt.</i> |
| (Lk 15, 17) | <i>Lam R. I. 7. (30b)³⁶</i> |

Ugyancsak a két világháború között jelent meg négy kötetben *Hermann Strack* és *Paul Billerbeck* monumentális munkája, a *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. Ebben a mindmáig megbecsült és haszonnal forgatott munkájukban az újszövetségi logionok és történetek hihetetlenül sok rabbinista párhuzamosára rávilágítanak. A szerzők – az első kötet előszavának tanúsága szerint is – abból indultak ki, hogy mind Jézus, mind az újszövetségi szerzők – talán Lukács kivételével – zsidók voltak, következésképpen: „Kijelentéseik helyes megértéséhez ismernünk kell a korszak zsidóságának életét és gondolkodását.”³⁷ Közléseikben támaszkodtak korábbi kutatók – így például *J. Lightfoot* vagy *J. J. Wettstein* – felismeréseire is, ám a munka derekas része saját, több évtizeden át folytatott kutatásuk eredménye. Művük nem az Újszövetség hagyományos magyarázatoként íródott, hanem azzal a céllal, hogy az egyes mondatok – és az egész újszövetségi világkép, gondolkodás – zsidó háttérét bemutassák, minden irányban elfogulatlanul. Természetes, hogy Jézus példázatainak is számos párhuzamosát közlik a Talmud és a Midrás alapján. Ugyanakkor talán nem véletlen, hogy a rabbinista hagyományokat szinte legapróbb részletekig ismerő zsidó kutatók itt-ott kritikával illetik e gyűjteményt, utalva arra, hogy az korántsem nyújtja a párhuzamos helyek

teljességét. Az Angliában élő történész, Vermes Géza pedig ironikusan jegyzi meg a mű kapcsán, hogy azt későbbi kutatók nagyobb becsben tartották, mint magát az Újszövetséget, hiszen azt „merték kritizálni, de a „Strack-Billerbeck”-et nem...

1936-ban jelent meg az angol W. O. E Oesterley *The Gospel Parables in the Light of their Jewish Background* című könyve, Jézus példázatainak rabbinista gyökereivel és párhuzamosaival. A könyv kétségtelenül olvasmányos és eszméletű. Érdekes az a negyven rabbinista példázat, amelyet a szerző közöl. Mai távlatban azonban a szakemberek erősen eklektikusnak tartják ezt az összeállítást, amelynek alig titkolt célja az evangéliumok magasabbrendűségének bemutatása. Gyanúsán gyakran él Oesterley olyan szöfordulatokkal, mint „óriási a különbség”, „Jézus messze magasabb szinten áll”, és hasonló kifejezések. Összefoglalva, a könyv érdemének tudhatjuk be, hogy angol nyelvterületen is mind élelkebb érdeklődést keltett az evangéliumi és a talmudi szövegek – elsősorban pedig a példázatok – összevetése iránt. Fogyatkozása viszont, hogy vizsgálódásait nem egyértelmű hermeneutikai elvek alapján végzi. A példázatok műfaji törvényszerűségeivel és jellegzetességeivel egyáltalán nem foglalkozik, hanem figyelme a párhuzamos helyek egymás mellé állítására terjed csak ki. Am talán éppen ez teszi Oesterley könyvét olvasmányossá.

A keresztyén Talmud-olvasás szép példája végül egy izlandi szerző, Jakob Jónsson több angol nyelvű kiadást is megért könyve, a *Humour and Irony in the New Testament, Illuminated by Parallels in Talmud and Midrash*.³⁹ A cím csak addig meghökéltető, amíg nem ismerjük meg azt az egészen sajátos, szelíd humort, amely a rabbinista szövegek mögött meghúzódik. A szerző ebbe a közegebe és lelkületbe szeretné magát a Názáretit is visszahelyezni, mert szerinte az eredeti Jézus-képen sokat torzított a mogorva bizánci hatás. Jónsson megkülönbözteti a humort a gúnytól és a csúfolódástól, hiszen utóbbit a rabbik mindig Isten akarata ellen valónak tartották. (Bar Kappara például egyszer 30 napi tilalmat rótt önmagára, mert szavaival megbántotta egy társát.) A teremtő Isten derűjéből származó humor viszont épít és vigasztal. Rabbik José így beszél egy helyen „a nevetés könnyeiről”, vagy így érthetjük azt a közlést, hogy tanításukat a rabbik általában valami humoros elemmel kezdték. (Szinte a mai amerikai igehirdetők jutnak eszünkbe erről.) Különösen Rabbik Hillél nevéhez fűződik sok derűs epizód, szemben a szigorú és törvényeskedő Sammaj rabbiával. (Amikor egy pogány be akar térni a zsidóságba, azzal a szemtelen kérdéssel fordul Sammajhoz, hogy tanítsa meg őt a vallás leglényegesebb elemeire, amíg ő féllábon áll. A mogorva rabbi persze kidobta őt. Am Hillél „vette a lapot”, és a féllábon álló pogánynak megtanította: „Szeresd felebarátodat, mint magadat”, mondván, hogy ilyen egyszerű a zsidó vallás lényege.) A számos, mosolyt fakasztó talmudi történetből csak kettőt idézünk. Az egyikben a híres Rabbik Akiba – aki eredetileg igen szegény volt – tiszteletre méltó öniróniával ezt mondta: „Amikor ám-há-árec voltam, azt terveztem, hogy ha ilyen tudós megy előttem, azt megrugdósom, mint egy szamarat.”⁴⁰ A másik pedig így szól:

*A rabbi egyszer egy kisfiúval találkozott, aki egy lefedett kannát vitt.
– Mit viszel a kannádban? – kérdezte tőle.*

– Ha anyukám akarta volna, hogy tudd, akkor nem tette volna rá a fedőt – válaszolta a kisfiú.⁴¹

Jónsson hangsúlyozza, hogy a rabbinista humor nem hangos, hanem gyengéd, csöndes és intellektuális. Még a szent dolgokkal kapcsolatban is lehet az emberben humor: nem azért, hogy a szakrális profanizálja, hanem mert a komikum (szatíra, irónia) is szolgálhat szent célokat.⁴² E derűs világszemlélet mögött pedig az áll, hogy a Tóra az embernek ajándékként adatott, amelyet örömmel fogadhat. (Ismerjük azonban ennek kevésbé örömteli értelmezését, amely szerint a Tóra teher és iga.)

Heller Bernát említett könyvének legtöbb állításával egyet tudunk érteni. Abban azonban nincs igaza, hogy csak a Talmud rabbijainak tulajdonít humorot, s ezt a jézusi tanítástól elvitatja: „Az evangélium csorbát szenvedne hangulata egységén, ha a fenség színvonaláról a tréfához vagy csak a szellemességhez is leszállna. Ellenben az aggadikus masal szívesen él az előadásnak a fűszerével.”⁴³ Az evangéliumok figyelmes olvasása során igencsak megízlelhetjük ezt a fűszert! A rabbi és Jézus tanításhoz kötődő humorát találó metaforával így jellemzi Jónsson: „Mint amikor besüt a nap a tanterembe.”⁴⁴

Kétezer esztendő keresztyén–zsidó disputái homályos, fénytelen helyiségekben, vagy borús ég alatt zajlottak, nem is szólva arról, amikor az érveket a nyers, sötét erőszak váltotta fel. Talán újra kisüt a nap, talán zsidók és keresztyének, korábbi sérelmeiket félretéve, újra megtalálják egymást. Közös tantermünkbe újra besüthet a nap. E dolgozat eddigi két részével a még mindig elsötétített ablakokat próbáltuk nyitogatni, hogy tisztábban lássuk egymást, zsidók és keresztyének. A tanulmány befejező részében az elmúlt száz év Jézusról szóló irodalmával szeretnénk vázlatosan megismertetni a *Lelkipásztor* olvasóit.

JEGYZETEK

- 25 Fabiny Tamás: *Sem magasság, sem mélység*. Keken András életregénye Budapest, 1992. p. 118–119.
- 26 Schalom Ben-Chorin, p. 110–111.
- 27 Klausner, p. 161–165.
- 28 A Talmud könyvei, p. 72–73.
- 29 Giczy, p. 46.
- 30 Heller, p. 6.
- 30a B. H. Young: *Jesus and His Jewish Parables*, New York, 1989. p. 6.
- 30b Lightfoot, p. 171. idézi Heller, 9
- 31 Paul Fiebig: *Altjüdische Gleichnisreden und die Gleichnisse Jesu*. Leipzig, 1904. *Die Gleichnisse Jesu im Lichte der rabbinischen Gleichnisse des neutestamentlichen Zeitalter*, Leipzig, 1912.
- 32 Fiebig, *Gleichnisreden* p. 121.
- 33 Fiebig, *i. m.* p. 278.
- 34 Fiebig, *i. m.* p. 277–278.
- 35 in: *Theologisches Literaturblatt*, 1912. augusztus 12. p. 390.
- 36 Gustaf Dalman: *Jesus – Joshua, Studies in the Gospels*, London, 1929.
- 37 Hermann Strack – Paul Billerbeck: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, 1922–1928
- 38 Geza Vermes: *The Religion of Jesus the Jew*. SCM press Ltd London, 1993. p. 7.
- 39 Jakob Jónsson: *Humour and Irony in the New Testament, Illuminated by Parallels in Talmud and Midrash*, Leiden – E. J. Brill, 1985.
- 40 Jónsson, p. 63.
- 41 Jónsson, p. 70. (Echa R. 61a)
- 42 Jónsson, p. 86.
- 43 Heller, p. 37.
- 44 Jónsson, p. 199.

JÁNOS EVANGÉLIUMA

II. rész

IV. A MEGÍTÉLT VILÁG

Jézus többször kijelentette: Nem azért jött, hogy elféltje a világot. (3, 17) Népét sem fogja vádolni az Atyánál. (5, 45) Hogyan lesz akkor szeretetéből mégis ítélet? Felelet: „...aki nem hisz, már ítélet alatt van...” (3, 18) Ahogyan az első részben kéz a kézben halad a hit Istennek a Krisztusban tetet öltött csodálatos szeretetével, úgy jár együtt a második részben a hitetlenség Istennek a Fia által kinyilvánított igazságos ítéletével. (5, 22) Az első hat fejezet azokról szól, akik befogadták. A 7–13-ig tartó fejezetekben azokról olvashatunk, akik elutasították. Itt teljesedik be Ézsaiás szava: „*Uram, ki hitt a mi beszédünknek... Megvakította szemüket és megkeményítette szívüket, hogy ne lássanak szemükkel és ne értsenek szívükkel, hogy meg ne térjenek és meg ne gyógyítsam őket.*” (12, 38. 40)

A 7. fejezet bevezeti a megadott témát. Három alapvető kérdéssel indít: 1. Hol van Ő? (7, 11) – 2. Honnan való? (7, 28) – 3. Hová akar menni? (7, 35) A kérdésekre az első fejezetben kijelentett három Jézusra vonatkoztatott név megadta a feleletet. Ezeket a feleleteket a hit elfogadta. Csak a hitetlenség kérdez még tovább kételkedve, tanácstalanul és tiszteletlenül. Az eddig lényegében Galileát járó Jézus most fölmegey Jeruzsálembe. Ezek a történetek nagyrészt Jeruzsálemben, illetve annak közvetlen környékén játszódnak le.

GYILKOSOK! A legkeményebb ítélet szava a 8., 9. és 10. fejezetben szólal meg. A három közül legszenvedélyesebben a 8. fejezetben: „*A ti atyátok az ördög, tőle származtok. Embergyilkos volt kezdetől fogva és nem állt meg az igazságban, mert nincs benne igazság.*” (8, 44) A fejezet a tettenért parázna megkövezési szándékával kezdődik és Jézus megkövezési szándékával fejeződik be. Az első megkövezési jelenet a legrégebbi kéziratokban nem található meg, a szóban forgó fejezet azonban mégis csak a jelenlegi formájában tekinthető egésznek, mert így érthetőbbé válik a mondanivaló: A bűnében meg nem haló parázna (8, 10) és a bűneikben meghaló Ábrahám-utódok (8, 21). Az evangélium azt a bűnt állítja élnék megítélésre, amelyre kezdettől fogva a legérzékenyebben reagálnak az emberek: a parázna-ság bűnét. Ma is válóok. Mózes törvénye a megkövezést parancsolja. Jézus szerint azonban még ez a bűn is megbocsátható. Ellenben Ábrahám utódai meg fognak halni bűneikben. Hivatkozási alapjuk téves. Alig leplezni tudott, mostanra nyilvánvalóvá lett Jézus elleni gyilkos indulatukkal nem lehetnek Ábrahám utódai. Ábrahám nem így cselekedett. Szívük valódi szándéka szerint Kain utódai, aki a gonosztól való volt és meggyilkolta testvérét. (1. János 3, 12)

VAKOK! Ki vétkezett? – teszük föl Jézusnak a tanítványok a tipikus írástudói kérdést, amely tökéletesen megegyezik a mai kátétanítók véleményével

is: „Minden rossznak oka a bűn.” Ez a kérdés azonban nem ilyen egyszerű. Ahogyan nem minden bűnt követ szükségszerűen bűnhődés ill. büntetés, ugyanúgy nincs kimutatható összefüggés a bűnhöz kapcsolódó betegségek ill. bajok között. A siloámi toronyépítés 18 áldozata nem volt bűnösebb a többi embernél. A Siloám tavában szemét mosogató vakonszületett sem az. Jézus kinyilvánítja: Ez a vakság gyógyítható. Pedig a született vakságról másképpen vélekedik az orvosi praxis. De a csoda bekövetkezik: Vak voltam és most látok. Mi ez a látás valójában? Felelet: „*Hiszel te az Emberfiában?*” (9, 35) „*Hiszek Uram. És leborulva imádta őt.*” (9, 38) Jézus ezzel állítja szembe a farizeusok és az írástudók vakságát. Ők nem vakon születtek. Joggal tarthatják magukról, hogy ők látnak. Annál súlyosabb az ítélet rajtuk, hogy vakká tételnek. „*Én ítéletre jöttem a világba, hogy akik nem látnak, lássanak és akik látnak, vakká legyenek.*” (9, 39) Keményen hangzik a végkövetkeztetés is: „*Megmarad a bűnötök.*” (9, 41)

BÉRESEK! A 10. fejezetből többnyire csak a jó pásztor képét szoktuk kiemelni, akit ismernek és követnek a juhok, akinek hangjára hallgatnak, s aki életét adja a juhokért. Pedig ez a fejezet nem bukolikus intermezzo. A szerző a fölvetett témát ebben a fejezetben is következetesen folytatja. Jézus összehasonlítja magát az állítólagos Úr nevében jövőkkel és kijelenti: *Aki énelőttem jött, az mind tolvaj és rabló.*” (10, 8) Béresek. (10, 13) Nem csoda, hogy ezek után újra meg akarják kövezni. (10, 31) „*Ördög van benne, őrzöng, mit hallgattok rá*” – mondják az ellenfelek. „*Nem megszállott ember beszédei ezek*” – szólnak meg a védelmében nyilatkozók. A bizonytalankodók (10, 24) mielőbbi bizonyosságot, az ellenfelek (10, 31) gyors leszámolást szeretnének. „*Megmondtam nektek, de nem hisztek*” – feleli Jézus a bizonytalankodóknak. (10, 25) A hitetlenség számára nincs bizonyosság. Ezután „*Jézus újra elment a Jordánon túlra, arra a helyre, ahol korábban János keresztelt és ott tartózkodott.*” (11, 40) A leszámolásnak tehát még nem jött el az órája.

LÁZÁR FELTÁMASZTÁSA. Ez az esemény az ítélet jelenvalóságát hirdeti. (A Jézus keresztalálakor megnyíló síroknak is hasonló az értelme.) A feltámadást az ítélettel együtt az utolsó napra szokták datálni. Ezzel szemben Jézus kijelenti: Én vagyok a feltámadás és az élet. „*Eljött az óra, amikor halottak hallják az Isten Fia hangját és akik meghalották, élni fognak.*” (5, 25) „*Ne csodálkozzatok, mert eljön az óra...*” (5, 28) Lázár feltámasztása nem a halottak feltámadására szolgáló bizonyíték, hanem az idők beteljesedésének a jele. Az ítélet elkezdődött. Ebben az ítéletben nem a testi halál, a mulandóság az embert igazán fenyegető veszély. „*Ez a betegség nem halálos.*” (11, 4) A nagy bűn és a veleszületett vakság megítéléshez hasonlóan Jézus itt is külön úton jár. „*Aki hisz, ha meghal is él*” – szól az ige.

De a fordítottja is igaz: Aki nem hisz, ha él is, halott! Az igazi halálos betegség a hitetlenség. Ebből nem lehet senkit feltámasztani se most, se az utolsó napon. Könnyörtelen, szinte kegyetlen az a tükör, amelyet Jézus itt a hitetlen hallgatósága elé tart. A negyednapos, kendőbe takart, már szagot árasztó tetem előbb mozdul meg Isten Fia hangjára, mint az élők. Nem csoda, hogy ezt a tükröt a magukra ismerők szeretnék gyorsan összetörni. Lázár meggyilkolásának a tervével nem Jézus sikerét akarták jelentékteleníteni, hanem az így és ezáltal kimondott nagyon kemény ítéletet szerették volna magukról elhárítani. Legyen csak Lázár is újra mozdulatlan!

BÚZASZEM ESIK E FÖLDÉBE. A 12. fejezetben egy különös, de csak látszólagos ellentmondás feszül. Jézus bevonul Jeruzsálembe. Nagyon sokaság jön ki a fogadására. Most tömegek tesznek bizonyosságot mellette. Az ellenfeleknek keserűen kell konstatálniuk: „A világ őt követi.” (12, 19) Jézus mégis élesen szembefordul ezzel a világgal: „Most megy végbe az ítélet a világ felett.” (12, 31) Ha ez a világ valóban őt követte volna, akkor szó sem lehetne ítéletről. De ahogyan ezt már 2,25-től kezdve tudjuk, a Jeruzsálemben élők hite nem állta ki és nem állja ki a próbákat. Jézus jól tudja, hogy mi lakik az olyan emberekben, akik többre becsülik az emberektől nyerhető dicsőséget az Isten dicsőségénél. – De mi is az az ítélet, ami most megy végbe a világ fölött? A földbeeső búzaszem ezt szemléletesen példázza. A földbe hulló mag eltűnik a magvető szeme elől. Ez fog történni most is. A Jézust látni szerető néhány görög elkésett! Jézus elmegy. De nem a görögök szórányaiba élők közé görögöket tanítani, hanem az Atyához. (7, 35) A keresztretremetelnek ezt a különös és meglepő útját égből szóló, mennydörgés hang, az Atya hangja igazolja. A Jézust látni, szolgálni akaróknak követniük kellene a keresztre menőt. (12, 26) Ez a világ megint csődöt mond. Akik az „égő, világító fáklya” világosságában csak egy kis ideig tudtak örülni, azok most a „nagyobb bizonyágtétel”, az Atyának a Fiáról való bizonyágtétele mellett is elmennek. A világ, amely világosságban járhatott volna, most nagy sötétség felé tart. A világosság végérvényesen elvették tőle. „Én nem leszek mindig veletek” – mondja Jézus Júdásnak (12, 8). Búzaszem esik a földbe (12, 24). Még egy kevés ideig közöttetek van a világosság (12, 35). Ami a szeretetben adatott, az ítéletben most elvétetik! –

A FALAT. – Különös, ahogyan János evangéliuma az utolsó vacsorát elbeszéli. Mivel ebben a részben a megítélt világról tesz bizonyosságot, e nap eseményeit az adott téma megvilágításába helyezi. A 6. fejezetben az Emberfia testéről és vérééről hallottunk. Jézus kijelenti: Ez a kenyér az én testem, amelyet oda fogok adni a világ életéért. Ott jövőidőben áll ez a mondat. A jövőidő jelenidővé válik. Most megrendült a lelkem... (12, 27) Most történt meg a világ elítélése (12, 31). Most dicsőült meg az Emberfia (13, 31). – Az utolsó vacsora lábmosással kezdődik. Péter már itt tiltakozni kezd a kereszttel szemben. A lábmosás ui. nemcsak a szolgálatra példa. Kereszt is! Tiszták vagytok, de nem mind. Az, aki az én kenyeremet eszi, az emelte föl sarkát ellenem. A lábmosás tehát sarokmosás, Júdás esetében. De a többi tanítványi láb is futni fog hamarosan. Péternek minden porcikája tiltakozik a keresztvállá-

lás ellen, talán ezért is kéri mindenének megmosását! – Jézus a bemártott falatot Júdás szájába teszi. Az elfogadta azt. Utána kimegy az éjszakába. Az élet kenyere Júdás esetében ítéletté válik, hiszen aki méltatlanul eszik és iszik, az ítéletet eszik és iszik. „Már éjszaka volt” (13, 30). Ez nem egyszerűen időszak meghatározás, hanem az ítélet jele. Figyelmeztetés is: amit Isten életünkre és üdvösségünkre adott, az ítéletünkre és halálunkra válhat. – Az utolsó vacsora estéje Jézus életének második nagy fordulópontja. Ahogyan az elsőnél elmaradt mögötte az ötezer, mostantól a 12 sem követi, Jézus egyedül megy tovább a kereszttúton. „Ahová én megyek, oda most nem követhetsz” – mondja Péternek. Tehát nemcsak Júdás válik ki a csapatból, hanem a többiekkel együtt még Péter sem mehet Jézus után. A 7. fejezetben Jézus hasonlóan mond a világnak: Ahol én vagyok, oda ti nem jöhettek. (7, 34, 7, 36) Az ítéletnek e kemény szavai most a tanítványokra is vonatkoznak. A tanítványok a világgal együtt tiltakoznak a kereszttel szemben. Leghevesebben Péter. Így a tanítványok is – ha kis időre is – ítélet alá kerülnek. Péter fogadkozása és naiv ellenvetése csak a kakasszóig tartott. „Uram, miért ne követhetnélek? Az életemet adom érte.” (13, 37) Milyen furcsa is olykor az ember! Péter kijelenti, hogy kész meghalni Jézusért, de tiltakozik az ellen, hogy Jézus meghaljon érte. A tanítványok számára a nagycsütörtöki éjszakában marad egy halvány reménysugár. Jézus ígérete: „...de később majd követsz.” (13, 36) Ez az ígéret talán a világnak is szól. Az ítélet azonban addig ítélet marad mindenki számára, amíg az Emberfia kereszttét és az odavezető kereszttét nem vállalja. Aki nem hisz, megmarad az ítéletben! –

Befejezésül foglaljuk össze az ítélet figyelmeztető jeleit: Ti, követ kezetekbe szorongatók, látónak születettek, béresek, élő halottak, dicsvágyók és becsvágyók, szájhősök és besúgók! Milyen lélek lakik bennetek? Milyen szándék vezérel benneteket? Mire készültök? Miért vagytok gyilkosok és vakok, tolvajok és rablók? Miért vagytok mozdíthatatlanok? Miért nem keressétek Isten dicsőségét? Mire vártok még és mikor indultok el a kereszttúton? Meddig akartok sötétségben járni?

V. A LEGYŐZÖTT VILÁG

A második főrészt végére érve elbizonytalanodunk. János 12, 37–43 a nép hitéről ill. hitetlenségéről szól: befogadták – nem fogadták be, hittek benne – nem hittek benne. A világ részéről most kettős támadás indul Jézus ügye ill. a hitébresztés ügye ellen. A világ élesen szembefordul Jézussal, de a követőivel is. Az előbbi támadásból formálódik meg Jézus kereszttje, az utóbbiból követőinek nyomorúsága. Ebben a könnyörtelen harcban nem Jézus élete forog kockán, nem is követőinek biztonsága, hanem a hit bizonytalanodik el. Ezért hangzik a főrészt bevezető búcsúbeszéd végén: „Bízzatok, én legyőztem a világot!” (16, 33) Milyen győzelemről beszél Jézus? János apostol írja levelében: „Az a győzelem, amely legyőzi a világot, a mi hitünk.” Tehát egyértelműen a hitünkért folyik a harc. A búcsúbeszéd bevezető sorai is ezt a témát pendítik meg: „Ne nyugtalanodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek énbennem!” (14, 1)

De miért kell Jézusnak hitünkért harcba indulnia? Nem elég, ha ez a tanítványi hit már többször és ünnepélyesen kimondta és megvallotta: Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia? Jézus szerint nem elég! Ez a hit csak arra elég, hogy elszéledjenek és mindenki a maga otthonába menjen (16, 32). Ez a hit, mely összefoglalásul János 20, 31-ben elhangzik, csak annyit tud, hogy Péter ezek alapján jelenti ki: „*elmegyek halászni*”. (21, 3) S a tanítványi kórus Péterrel együtt „énekel”: „*Mi is elmegyünk veled.*” A legnehezebb lecke, a kereszttel megértése és vállalása még hátra van. Jézus világosan tanítványainak tudomására hozza, hogy a meglévő hitük elégtelen: „*Most hisztek. Íme, eljön az óra, sőt már el is jött, amikor elszéledtek...*” (16, 31–32)

A „Búcsúbeszédben” Jézus nyíltan szól. (16, 29) Az eljövendő eseményekre és feladatokra készíti fel a tanítványokat. A tanítványok mintha már jelen sem volnának. Jézus „nagymonológját” csak néhány esetben szakítja félbe egy-egy bizonytalanságról árulkodó tétova kérdés (14, 5., 14, 8., 14, 22., 16, 18). Jézus teljesen magára marad: egyedül az Atyával! Ez a helyzet nem egyszerűen bekövetkezik. Ez az Atya akarata. Mindezek előrebocsátása pedig nem öncélúan történik, hanem a majdan újra megszülető igazi hitért (14, 29). Ez lesz a győzelem. A világ legyőzése nem valamiféle megsemmisítés, hanem a Jézus-ellenesség ill. a tanítvány-ellenesség megszüntetése. Jézus feltámad. Nem sikerül félreállítani az útból. A tanítványok mostantól kezdve a keresztre vetett hittel fogják őt Urukban vallani. A bizonytalankodó hit új erőre kap és teljessé formálódik Krisztus kereszttjének vállalásában és a tanítványi kereszthordozásban.

FŐPAPI IMA. – Az evangéliumok egybehangzóan tanúsítják, hogy nagycsütörtök éjszakáján Jézus imádkozott – egyedül. Mind a mai napig ez az egyik leggyakoribb képünk Jézusról. János nem beszél a részletekről, annál többet mond el az imádság tartalmáról. Jézus, aki egész életében az Atyához imádkozott, még egyszer, immáron utoljára (!) meghajtja térdét az Atya előtt. Elsősorban tanítványaiért könyörög. Eddig megtartotta őket, csak a kárhozat fia veszett el közülük. A főpapi ima azonban hatalmas ívűvé válik, amikor imádságba foglalja azokat, akik a tanítványok szavára fognak majd hinni Jézusban. Ebben a hatalmas ölelésben még a világ is benne van. „*Hogy elhiggye a világ...*” (17, 21) A világ tehát nincs végérvényesen leírva Jézus főpapi szívében. A gyülekezet világban való megtartása nem öncélú cselekedet. A gyülekezetnek a világért kell a világban maradnia. Ebből következik, hogy minden gyülekezetért elmondott imádság egyúttal a világért való könyörgés is.

FŐPAPI KIHALLGATÁS. – „A szentszék tárgyal” stílusban folyik a per. Különös párhuzamot figyelhetünk meg a 18. fejezetben. Míg Jézus letartóztatóinak „**ÉN VAGYOK**”-kal felel, eközben Péter, az első tanítvány következetesen „**NEM VAGYOK**”-kal tagad. (18, 5 és 18, 8 ill. 18, 17 és 18, 25) Péter „nagy” hite a kereszttel közelébe érve összeomlik. A kertben kardot ránt Jézus mellett. Jelét adja, hogy kész megtartani a szavát. Ha kell,

meghal Jézusért. Jézus azonban leteteti vele a kardot. Péternek mostantól kezdve Jézus halálával kell szembenéznie. De Péter tagad. Háromszor! Nem Jézust tagadja meg (ezt talán sohasem tette volna meg), hanem a keresztre menőt. Éles tiltakozását a kereszttel ellen az evangéliumok többféle formában is megőrizték: „*Isten mentsen, Uram, ez nem történhet meg veled!*” (Máté 16, 22) – Mi az igazság? – teszi föl Pilátus a nagy kérdést. Jézus felelete: „*Mindenki, aki az igazságból való, hallgat szavamra.* (18, 37) Az ördögben nincs igazság. „*Amikor a hazugságot szólja, a magáéból szól, mert hazug és a hazugság atyja. Mivel pedig én az igazságot mondom, nem hisztek nekem. Közületek ki tud rám bűnt bizonyítani?*” (Jn 8, 44–46) Fülünkbe csenghet a főpapi ima kérése: „*Szenteld meg őket igazsággal, a te igéd igazság.*” (17, 17) Eljut-e ez az igazság valaha is a helytartói szívekig? –

FŐPAPI ÍTÉLET. – Annás és Kajafás ítéletének (amelyet János evangéliuma ismerősére való tekintettel tapintatosan elhallgat 18, 16 ill. 18, 24 kk), a nagytanács határozatának (melyről ez az evangélium nem beszél), valamint a főpapok heves vádaskodásának engedve (19, 6) Pilátus aláírja Jézus halálos ítéletét. Az ítélet végrehajtásával próféciák teljesednek be, a megváltás nagy műve elvégeztetett. A szenvedéstörténetben és a húsvéti események leírásában szembeütő Péter és János rivalizálása. A keresztre menő Jézust megtagadó Péterrel szemben János Jézus kereszttje alatt állónak mutatja be magát a szenvedéstörténetben. Ez ellentétben áll a szinoptikus hagyományokkal. Minden valószínűség szerint nem történetileg, hanem teológiailag igaz. Milyen céllal történik ez a képbeállítás? János Péterrel szembeni előnyét, fölényét akarja hangsúlyozni? Nem valószínű. Ezek elmondásában más cél vezette Jánost. „*Aki pedig látta ezt, az tesz róla bizonyosságot és az ő bizonyosságtétele igaz és ő tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek.*” (19, 35) Kétezer esztendő távlatából is hatalmasan hangzik Jézus győzelmi kiáltása: Elvégeztetett! A csata eldőlt, a világ megváltása ettől a pillanattól kezdve megmásíthatatlan tény. Krisztus meghalt bűneinkért, az igaz a nem igazakért, hogy Istenhez vezessen minket.

ÜRES SÍR. – Az evangéliumot befejező két részben a szerző visszanyúl az első fejezetben elhangzottakhoz és az ottani gondolatmenetet követve, a kérdésekre feleletet adva zárja le könyvét. „*Láttuk az Ő dicsőségét, telve kegyelemmel és igazsággal.*” Valamennyi húsvéti híradást ez a bizonyosság tölt el: Láttuk az Urat! Az evangéliumok egyértelműen tanúsítják, hogy Jézus többször megjelent húsvétkor és húsvét után is. Ezt a tényt nem szabad lekicsinyelnünk! János „látott és hitt”. (20, 8) – Mária közeledését Jézus visszautasítja. Mária talán azt gondolta, hogy a feltámadással helyreállt az eredeti állapot. A megdicsőült Krisztus nem tartozik a mi világunkhoz. Csak az Atyához! Húsvét Krisztus dicsőségének a látását és nem megragadását jelenti. Ez a látás azonban örömmre szolgál. Beteljesedett Jézus ígérete: „*...szomorúságotok örömmre fordul.*” Ennek a húsvéti örömmel Mária az egyik első képviselője és részese: „*Láttam az Urat!*” (20, 18)

TAMÁS. – Az első fejezet azzal folytatódott, hogy Isten Fia Szentlélekkel keresztel. Ez Keresztelő János bizonyásgtétele. Jézus húsvét napján tanítványaira is ráköszön: Békesség néktek! Megmutatja sebeit kezén, lábán, oldalán. Tehát a kereszttel érkeztek! „*Vegyetek Szentlelket!*” (20, 22) Ahogyan engem küldött az Atya, én is elküldelek titeket. A tanítványok Szentlélekkel kereszteltetnek meg. Tamás kezdetben csak a szemének és a kezének akar hinni. De Jézus őt is megkereszteli Szentlélekkel. „*Én Uram és én Istenem*” – hangzik Tamás bűnbánó hitvallása. Boldogok, akik nem látnak és hisznek. (20, 29) A 11 tanítvány hitben való talpra állítása után valóban elmondhatjuk: Győzelem! Teljes a diadal a halál fölött! Halál, hol a te hatalmad? Halál, hol a te fullánkod? – „*Ez azért van megírva, hogy higgyétek: Jézus a Krisztus, az Isten Fia és e hitben életetek legyen az ő nevében.*” (20, 31)

KÖVESS ENGEM! Ez annyira szép, egész és kereknek látszó, hogy az evangéliumot itt és most kellene befejeznünk. Egyesek szerint eredetileg 20, 31-gyel ért véget János evangéliuma. A 21. fejezetet később tették hozzá. Akárhogyan van is ez a szakemberek szerint, az evangélium jelenlegi formájában nem ér itt véget. Nem érhetett véget! S ennek oka éppen az, amiért János evangéliumát megírta. Valamit még tisztáznunk kell! A legnagyobb kérdés még válaszra vár: akik elfogadták a keresztről szóló beszédet, akik nagypéntek és húsvét után elfogadták a keresztre feszítettet is, azok elfogadják-e magát a keresztet, a saját keresztjüket? Itt kapcsol vissza az evangélium az első fejezet bevezetőjének EMBERFIARÓL szóló részéhez, ahol Jézus első tanítványait követésére szólítja fel. Szomorú, hogy Péterék húsvét után újra elmennek halászni. De még szomorúbb, hogy a „*Van valami ennivalótok?*” kérdésre kénytelenek ezt felelni: „*NINCS!*” (21, 5) Ez nem csoda, hiszen ismét a veszendő eledelért munkálkodnak. Hogyan is tudnák teljesíteni tanítványi kötelességüket (ti. Ti adjatok neki enni!), amikor lám maguknak sincs. Most még azt sem mondhatják, hogy „van itt egy gyermek...” Mindenkor tanítványainak szóló figyelmeztetés ez: Csak akkor tudunk a maradandóért munkálkodni és maradandót adni, ha megmaradunk abban, amit kaptunk. – Péter konfirmációja után Jézus megismétli és megerősíti az első tanítványnak tett ígéretet (13, 36). „*Amikor fiatalabb voltál, felövezted magadat és oda mentél, ahová akartál, de amikor megöregszel, kinyújtod a kezedet, más övez fel téged, és oda visz, ahová nem akarsz. Ezt azért mondta, hogy jelezze: milyen halállal dicsőíti meg majd Istent.*” (21, 18–19) – Ahogyan a 6. és 13. fejezetben, itt a 21-ben is előkerül az áruló személyének kérdése. „*Egy közületek mégis ördög.*” (6, 70) „*Bemártotta a falatot és odaadta Júdás Iskáriótesnek, a Simon fiának.*” (13, 26) A Jézusnak feltett péteri kérdés egészen sajátágosan, az új helyzetnek megfelelően hangzik: „*Uram, ki az, aki elárul téged?*” (21, 20) Péter nem visszafelé kérdez! Főlösképpen volna így kérdeznie, hiszen mindenki tudja már, hogy Júdás volt. A jelenidőben megfogalmazott kérdés másra vonatkozik. A kérdés lényege: Ki és hogyan lesz ezek után Jézus áruló-jává? Az árulói szerep megváltozik. Júdás ugyanis azzal árulta el Jézust, hogy a keresztre

juttatta. Mostantól kezdve azonban azok lesznek Jézus ügyének az elárulói, akik ezt a keresztet elkerülni igyekeznek. Az Emberfiát mindig azok tagadták és tagadják meg, akik életüket mentve és megtartani akarva, elvetik a keresztet. Péternek van azonban egy másik kérdése is: Mi lesz Jánossal? Jézus válasza: „*Ha akarom, hogy ő megmaradjon, amíg eljövök, mit tartozik rád. TE KÖVESS ENGEM!*” (21, 22) Ne izgasson bennünket addig mások üdvösségének a sorsa, amíg a magunkét nem tettük le az Ő kezébe! Az Emberfia követésének egyetlen útja van: „*Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát és vegye fel keresztjét. Mert aki meg akarja tartani életét, elveszti, aki pedig elveszti életét énérétem, megtalálja azt.*” (Máté 16, 24–25)

Befejezésül foglaljuk össze Jézus világ fölött aratott győzelmének legszebb pillanatait! „*Megőriztem őket*” – szólal meg az ünnepélyes bejelentés a főpapi imában. „*Én vagyok*” – hangzik föl a kertben és a katonai csapat a templomszolgákkal együtt visszatáncorodik és a földre esik. „*Elvégeztetett*”: János „látott és hitt (20, 8), Mária látta az Urat (20, 18), Tamás „*Én Uram és én Istenem*”-mel tesz hitet (20, 28), Pétert, a szeretett tanítványt Jézust követő lépései elindítják a kereszttúton (21, 20). Mi ez, ha nem csodálatos győzelem? „*Dicsőséggel fényes diadal!*”

Röviden áttekintettük János evangéliumának 21 fejezetét a szóbanforgó hármas szerkesztési elv „póznáinak” útmutatásával. Tisztában vagyok vele, hogy az egyes szakaszok tárgyalása során sok részletkérdés kifejtésével adós maradtam. A rövid áttekintés műfaja szűkre szabta a keretet. Ennyi fért bele. Véggkövetkeztetés: Aki János evangéliumát ebben a formában megírta ill. összeállította, azt joggal nevezhetjük a KERESZT TEOLÓGUSÁNAK, Jézust KRISZTUSNAK, ISTEN FIÁNAK és EMBERFIÁNAK valló igaz, keresztyén tanítónak, a tisztán hirdetett evangélium hűséges apostolának.

Ő, Jézus, amikor sokan nem járnak többé teveled, Adj erőt, hogy keresztetted felvegyük hittel, boldogan.

NYILATKOZAT

Az elmúlt időben számos kérdést és véleménynyilvánítást kaptunk gyülekezeteinkből néhány evangélikus lelkész tömegtájékoztatási eszközökön keresztül történt megnyilatkozásaival kapcsolatban.

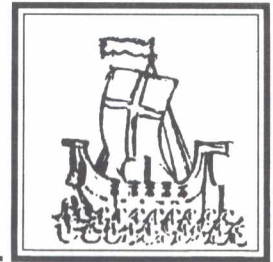
A Magyarországi Evangélikus Egyház püspökeként, tekintettel az országgyűlési választásokra, kijelentjük, hogy evangélikus lelkészek vagy egyházi nem-lelkészi tisztségviselők nem egyházunk képviselőiben, hanem a maguk nevében, állampolgári jogon nyilatkozhatnak. Nyilatkozata tartalmáért személyében mindenki maga felelős.

Budapest, 1994. március 16.

Szebik Imre
püspök

Dr. Harmati Béla
püspök

KITEKINTÉS AZ ÖKUMENÉ VILÁGÁBA



EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

1994 február

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

Különösen is a „harmadik világ” egyházainak nagy figyelmét kísérte az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának ezévi ülését a Délafrikai Köztársaságban. A faji megkülönböztetés elleni elkötelezett küzdelme miatt az Egyházak Világtanácsa 34 éven át ki volt zárva az országból. A mostani, január 20–28 között Johannesburg közelében tartott, több mint 400 millió keresztyént képviselő nagy tanácskozás azzal kezdődött, hogy az afrikai tag-egyházak vezetői, de főleg a délafrikai delegátusok kifejezték hálájukat az Egyházak Világtanácsának vezető szerepéért és fáradhatatlan küzdelméért a *rasziszta délafrikai rendszer megdöntésében*. Az Egyházak Világtanácsa ezt követően – megint csak főleg az afrikai egyházak indítására – egy új, *„háború- és erőszakellenes programot”* fogadott el, amelynek a 21. századba átnyúlóan meg kell határozni a világ egyházainak közös etikai cselekvését.

A 324 tag-egyházat képviselő delegátusok kilencnapos tanácskozásukon, az új EVT-program mellett, még négy fő témakörrel foglalkoztak. Megnyitók beszámolóikban Konrad Raiser főtitkár és Aram Keshishian elnök éles kritikát gyakoroltak a Föld szegény országait sújtó mai igazságtalan világgazdasági rend fölött. Gazdasági

Mivel foglalkozott a legtöbbet a tél utolsó hónapjában a nemzetközi egyházi sajtó és elektronikus média Európában?

Két jelentős nemzetközi ökumenikus eseményről számolunk be a következők során. Az egyik színpont a három világvallás szent városa, Jeruzsálem volt, ahol február elején első alkalommal ült össze egy nagy keresztyén–zsidó világkonferencia kettős témával: a közös gyökerű zsidóság és keresztyén-ség közeledéséről és közös feladatairól tanácskoztak a mai, szekularizált világban.

A másik, nagy érdeklődéssel kísért ökumenikus világesemény január végén az Egyházak Világtanácsa vezető testületének tanácskozása volt a Délafrikai Köztársaságban, a sorsdöntő áprilisi választások előtt. A délafrikai egyházaknak és az Egyházak Világtanácsa „antirasszizmus-programjának” közismerten nagy szerepe volt a délafrikai rasszizmus legyőzésében. De még nagyobb szerep vár rá az új, faji egyenjogúságot biztosító társadalmi, politikai és gazdasági rend kialakításában a „fekete kontinensen”.

Hírt adunk a várt, fontos teológiai állásfoglalásról a német protestáns egyházszövetségben (EKD) az „igazságos háborúval” szemben, de ugyanakkor – végső határesetekben – a népek világszervezete béke-teremtő rendőri-katonai beavatkozása mellett, a megtámadottak és ártatlan áldozatok védelmében. Szólunk új teológiai vitákról, a téli olimpia egyházi híreiről, a súlyos kaliforniai földrengésnek egy megragadó ökumenikus híreről. De szólnunk kell azokról az elszomorító hírekről is, amelyek Kínából és Szudánból a keresztyének nehéz helyzetéről, illetve a már tizenegy éve tartó, véres afrikai polgárháború egyházi vonatkozásairól jelennek meg a világsajtóban.

(A híranyag lezárása: 1994. február 28.)

„kolonializmussal” és főleg Afrika „kizsákmányolásával” vádolták a világ vezető gazdasági hatalmaikat, követelve a gazdasági világrend átalakítását az igazságosság és emberiség szellemében.

Ezt követően főleg az Egyházak Világtanácsa és a Vatikán közötti viszony állt az előtérben. A Vatikán képviselője elismerően

méltatta, hogy a közbeeső feszültségek és stagnálás ellenére is jó együttműködés alakult ki Róma és Genf között, a teológiai dialógusokban, de különösen az emberiség szociális és humanitárius problémáiban. Más delegátusok ugyanakkor a meglévő feszültségekről szóltak, főleg Kelet-Európában és Latin-Amerikában.

Raiser főtitkár erőteljesen felhívta a világ egyházait a nők és laikusok nagyobb részvételének biztosítására az egyházak életében. Nagy tetszés kísérte azt a megállapítást, hogy „a laikusok az egyház”. Mellőzésük miatt – mondta – az egyháztagok egy része „kivándorolt” az evangélikális, karizmatikus és feminista mozgalmakba, vagy a bázis-közösségekbe. A nők nagyobb szerepe mellett a laikus egyháztagok „mozgósítása” ma az Egyházak Világtanácsa egyik nagyon fontos feladata.

Heves vita támadt a homoszexuális iránti egyházi magatartás körül. Az ortodox delegátusok jelentős része élesen szembefordult a delegátusok többségi határozatával ebben a sokat vitatott kérdésben. További heves viták forrása volt az ülésnek az az állásfoglalása, amely kritizálta a Szerbia ellen hozott ENSZ-szankciókat és azok megszüntetésére hívott föl.

A Világtanács végül három új, két afrikai és egy albán ortodox egyházat vett föl tagjai közé. Új vezetőket választott a Teológiai Osztály élére (Alan Falconer skót lelkész), illetve a következő EVT-világggyűlés előkészítése vezetőjéül (Jonas Jonson svéd evangélikus püspök). Ezt az EVT felszázados jubileumát megünnepelni hívott világggyűlést 1998-ra hívta össze Harare fővárosba, a délafrikai Zimbabwé államban.

LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSEG

A Lutheránus Világszövetség *Végrehajtott Bizottsága* február 9–10. dátummal Genfben tartotta ülését. A főtitkári jelentés után az ülés foglalkozott az evangélikus egyházak vezetőinek közeledő júniusi ülésével. Megvitatták a június végén tartandó *LVSZ-Tanács-ülés* legfontosabb feladatait (az egyházak közötti „*communio*” részletkérdéseit, az új főtitkár megválasztásának előkészületeit és az 1997-es, Hong-Kongban tartandó *világgyűlés* programját). Kijelölte a Bizottság az új, világméretű teológiai stúdium (Kína-stúdium) vezetőjét és fő irányvonalát. Végül hét evangélikus teológust bízott meg az ősszel meginduló Evangélikus-Adventista Dialógusban való részvétellel.

Iwi de

*

A *LVSZ boszniai segélyszolgálatának* vezetője Genfben beszámolt 1993-ban végzett tevékenységéről, elsősorban a kórházakban és a polgárháború menekülteitől. A Zágráb központtal működő segélyszolgálat 1993-ban 8,2 millió dollár értékű élelmiszert, ruhasegélyt és gyógyszert osztott szét és kórházak, átmeneti menekült-otthonok berendezésében nyújtott segítséget.

A Világszövetség főtitkára, dr. Gunnar Stålsett, egy héten át látogatta a volt Jugoszláviai egyházait és menekülttáborait. Kiemelte a LVSZ Segélyszolgálat ökumenikus és humanitárius jellegét: keresztyének és mohamedánok, a különféle nemzetségek tagjai megkülönböztetés nélkül részesülnek az egyházi támogatásban. Genfi nyilatkozatában állást fog-

lalt Bosznia-Hercegovina felosztása ellen. Felhívta a helyi egyházakat az etnikai és politikai válaszfalak lebontására a saját körükben is.

Iwi de-epd-ev inf

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA

Az elmúlt évben Európa egyházainak ökumenikus szervezete új *Tanulmányi Bizottságot* alakított. A 12 tagú bizottság feladata, hogy szembenézzen az európai egyházak mai kihívásaival (szekularizmus, indifferentizmus, ateizmus és az „új vallási mozgalmak”), keresve a keresztyén misszió új lehetőségeit a mai Európában.

Ez az új *Tanulmányi Bizottság* február közepén Genfben tartotta első ülését. Ezen az evangélikáció, a közös missziói tevékenység lehetőségei és a prozelitizmus kérdései kerültek megvitatásra. Legközelebbi munkaiülésüket decemberre tervezik, főleg a keresztyén nevelés és a helyi gyülekezetek missziói együttműködése kérdéseiről. Az új bizottság elnöke Jean Mayland anglikán lelkész, helyettese pedig Reinhard Frieling német teológiai professzor (EKD).

cec news

VATIKÁN

A római katolikus *Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE)* Mainz közelében tartotta január végén 24. ülését. Ehhez a testülethez 30 ország püspöki konferenciájának vezetője tartozik. Új elnöke M. Vlk prágai érsek, alelnöke pedig dr. Seregély István egri érsek.

A püspöki konferenciák tanácsa felhívta Európa római katolikus püspökeit az ortodox és a protestáns egyházakkal való *ökumenikus együttműködés* fejlesztésére, mind helyi,

mind országos és regionális szinten. Támogatta a *II. Európai Ökumenikus Nagygyűlés* összehívását, valamennyi egyház részvételével. Végül felhívta a hívőket, hogy ne fáradjanak meg a volt Jugoszlávia utóállamainak megbéküléséért való szolgálatban és a háború áldozatainak segítésében.

epd-ev inf

*

II. János Pál pápa január 18-án megalapította a Vatikánban a *Szociális Tudományok Akadémiáját*, a szociális, gazdasági, politikai és jogi tudományok elmélyült tanulmányozására az Egyház szociális tanítása megvilágításában. Az alapító okirat szerint az új vatikáni tudományos testületnek 40 tudós tagja lesz mind az öt világrészről, köztük más egyházakból is. Az új Akadémia R. Etchegaray kardinális szerint jele a római katolikus egyház mély elkötelezettségének „egy igazságosabb és testvériesebb világot”.

epd-ev inf

NÉMETORSZÁG

Február elején tette közzé az Evangelische Kirche in Deutschland (EKD) nagy érdeklődéssel várt teológiai állásfoglalását (v. ö. Lelkipásztor 1994/2, 53k lpk) a *háború és béke mai etikai kérdéseiben*. A hivatalos nyilatkozatot kidolgozó teológiai bizottság vezetője, Trutz Rendtorff müncheni szociáletikus szerint ez az „alapvető irat” nem szünteti ugyan meg minden további vitát a német protestantizmus területén, de nagy előrelépést jelent ebben a sokat vitatott témakörben. A *teológiai nyilatkozat szembefordul az „igazságos háború” hagyományos tanításával és elítéli a nemzetek közötti hadviselés minden formáját, feltétlen követelményként ítélve meg az erőszakmentes, békés megoldásokat.*

Ugyanakkor a béke biztosítása és a támadás áldozatainak védelme érdekében, végső határesetként (*ultima ratio*), elismeri a nemzetközi büntető szankciók és a nemzetközileg elhatározott rendőri-katonai akciók jogosultságát. Hangsúlyozza: a fegyveres, katonai-rendőri akciók alkalmazása – minden más, békés megoldás kudarca esetén – csak a nemzetközi jog eszköze lehet, de semmiképpen sem jelenthet visszatérést a háborúk mód-szeréhez *nemzeti*, állami vagy politikai érdekből. Ezzel az állásfoglalással az EKD-testület áthidalhatónak véli az eddigi, kibékíthetetlennek tűnő ellentéteket egyfelől a minden esetben erőszakmentes megoldásokat követelő és a katonai szolgálatot elítélő pacifizmus, másfelől az Egyesült Nemzetek közösen elhatározott rendőri-fegyveres közbelépését minden más megoldási kísérlet végső meghiúsulása esetén elfogadó, alapvető-etikai álláspont között.

epd-ev inf

*

Új teológiai vita támadt Németországban *Jézus testi feltámadása* és a húsvéti üres sír evangéliumi tudósítása körül. Gerd Lindemann göttingeni teológiai professzor eddigi nyilatkozataiban és márciusban megjelenő könyvében azt a 18. század óta jól ismert nézetet eleveníti föl, hogy Jézus testi feltámadását ugyanúgy szimbolikusan kell érteni, mint a bibliai „Isten Fia” megjelenését. Nézete szerint az egyház ma már nem prédikálhat Jézus testi feltámadásáról, mivel ez tudományosan sem nem tartható, sem nem igazolható állítás. Az egyház igehirdetése szerint Jézusról csak mint a bibliai kérygma centrumáról és a személyében az Istennel való találkozás igazi lehetőségéről szólhat.

Lindemann nézetei máris heves visszahatást váltottak ki a német protestáns teológia területén. *Werner Thiede* vezető stuttgarti teológus szerint Jézus testi feltámadása a négy evangélium és Pál apostol I. Korinthusi levele egyértelmű, át nem interpretálható kijelentése. A Lindemann-féle nézetek a racionalizmus és a teológiai liberalizmus jól ismert, egyoldalú átformalási kísérletei. Jézus testi feltámadása nem tudományos, hanem *hitigazság* azzal együtt, hogy az egykorú történelmi híradások is tanúskodnak róla.

epd-ev inf

*

Hírt adtunk legutóbb a *sondershauseni „Sátán-szekta”* fiatalok tagjainak kegyetlen gyilkosságáról. Később egy újabb tanú igazolta, hogy a három, 17 éves „sátánista” már egy héttel tettük előtt bejelentette 15 éves volt társuk, Sandro Beyer kivégzését. A mühlhauseni bíróság végül az előre megfontolt büntetés miatt a két elkövető fiatalot 8–8 évi, harmadik társukat pedig 6 évi börtönbüntetésre ítélte.

epd-ev inf

*

Az őszi németországi választásokkal kapcsolatban mind a protestáns egyházak, mind a római katolikus egyház elutasították egy *választási etikai döntőbíróság* megszervezését és irányítását. Előzőleg a pártok a két nagy egyház és a zsidó hitközösség javaslatára fogadták el egy választási „etikai megegyezés” tervét. Ebben – mint kijelentették – készek segítő szerepet vállalni. De az eddigi tapasztalatok nem kedvezőek az „egyházi döntőbíráskodás” elvállalására a választási hadjáratban.

epd-ev inf

*

Új evangélikus teológiai főiskola nyitotta meg első tanévét, egyelőre a peda-

gógiai főiskolával társulva, a reformáció történetében is fontos szerepet játszó *Erfurt* városában. Feladata az, hogy átmenetileg tanárokat képezzen ki a hitoktatás területén. A tervek szerint a közeljövőben új egyetem kezd meg működését a városban. Ennek *Teológiai Kara* lesz majd a most megnyílt teológiai főiskola.

epd-ev inf

*

A berlin–brandenburgi evangélikus egyházkerületben két évre *Ingrid Laudien* lelkésznőt választották meg a generálszuperintendens tisztségére. Ő az első nő ebben a magas tisztségben. Május elsején *Wolfgang Huber* megválasztott berlini püspökkel együtt iktatják be hivatalába.

epd-ev inf

FINNORSZÁG

Martti Ahtisaari, a Finn Köztársaság újonnan megválasztott elnöke, hosszú éveken át a Finn Evangélikus Egyház Külügyi Hivatalában teljesített szolgálatot. Később mint ENSZ-diplomata végzett fontos feladatokat Namíbia állami önállóságának megszervezésében.

lwi de

NORVÉGIA

A februári *Téli Olimpia* megnyitó istentiszteletét, amelyet a skandináv televíziós társaságok is közvetítettek, *Gunnar Stålsett* LVSZ-főtűtűtartó tartotta. Az olimpiai játékok alatt a norvég egyházak áhítatókat tartottak Lillehammerben a sportolók és a vendégek számára.

Ugyanakkor a Norvég Evangélikus Egyház püspökei tiltakozást jelentettek be az *olimpiai megnyitó ünnepség „pogány rítusai”* miatt. Így az olimpiai himnusz éneklése ellen, amelynek szövege Zeusz istenhez

intézett imádság. És a régi pogány norvég mítoszok jó és gonosz szellemeinek (a manóknak) megjelenítése ellen a nyitó és záró ünnepségeken.

lwi de

DÁNIA

Koppenhága egyik evangélikus gyülekezetében a lelkész kizárta a gyülekezet közösségéből a vezetőség két tagját, mivel ezek az egyház tanításával ellentétes *reinkarnáció-hitet* propagálták. A dán egyházi törvény szerint ilyen esetekben a lelkész joga a gyülekezeti közösségből való kizárás. Később bejelentették, hogy egyelőre csak gyülekezeti tisztségükből távolították el őket, de nem szűnt meg egyháztagságuk. Nyolcvan év óta ez volt az első exkommunikációs eljárás hamis tanítás miatt a Dán Egyházban.

lwi d

BALTIKUM

Valamennyi baltikumi protestáns és ortodox egyház *első ökumenikus kommunikáció-konferenciáját* rendezték meg február közepén Tallinnban. A Lutheránus Világszövetség és az Európai Egyházak Konferenciája által összehívott tanácskozáson az evangélikus, ortodox és szabadegyházi küldöttek, valamint a római katolikus megfigyelők tájékoztatták egymást az *egyházépítés* jelenlegi súlyos akadályairól és eredményeiről, főleg a *sajtó, rádió és televízió* útján végzett szolgálatuk megszervezéséről. A megnyitó istentiszteletet a tallinni evangélikus dómban tartották *Paiula* észt evangélikus érsek és *Svenungsson* stockholmi püspök szolgálatával.

lwi d

*

Észtországban *Kohlwa* ge német evangélikus püs-

pök szolgálatával fölszentelték az Észt Egyház történelmi múltú, barokk konzisztórium épületét, amely a sokévtizedes állami kisajátítás alatt teljesen tönkrement. A teljesen *megújított egyházi központ* helyreállításában a Lutheránus Világszövetség, a Finn és az Észak-elbai Német Tartományi Egyház vettek részt.

Lwi d

SZLOVÁKIA

Februárban iktatták be a Comenius Egyetem pozsonyi Evangélikus Teológiai Karán dékáni tisztségébe *Julius Filo* professzort, aki előzőleg mint ifjúsági titkár szolgált a Lutheránus Világszövetség genfi központjában. A szlovák evangélikus teológiai karnak jelenleg 13 tanára és 169 hallgatója van.

lwi d

ITÁLIA

Velencében alakult meg az *első, helyi Ökumenikus Tanács* Itáliában. Hét tagja között ott vannak – egyenlő szavazati joggal – a római katolikus, evangélikus, baptista, metodista, ortodox és valdens egyházak képviselői. Velence, XXIII. János pápa volt érseki székhelye, eddig is vezető szerepet játszott az itáliai ökumenikus mozgalomban. Itt nyílt meg 1990-ben a római Pápai Antonianum Főiskolához tartozó *Ökumenikus Teológiai Intézet* is, ez az egyedülálló római katolikus intézmény Olaszországban.

lwi d

*

Az olasz lapok a római katolikus klérus éles tiltakozásairól tudósítanak az *egyházi esküvői szertartás* elviselhetetlen zavarása miatt a fényképészek és a video-filmezők részéről. Nemcsak a fényező és a villanófények zavarják állandóan a szertartást, de az is előfordul, hogy meg-

állítják az egyházi cselekményt, sőt a megismétlését kérik felvételeik miatt.

epd-ev inf

SZENTFÖLD

Egyháztörténelmi esemény színtere volt február első napjaiban Jeruzsálem, a „béke városa”. A szent város történetében első alkalommal tanácskozott együtt 450 keresztyén és zsidó delegátus a világ 90 országából. A nemzetközi zsidó-keresztyén tanácskozás fő témája ez volt: „Vallási vezetés a szekuláris társadalomban”. A konferencia fő témái a zsidóság és keresztyénség közös gyökerei, egymással való szorosabb kapcsolatai és közös etikai feladatai voltak a mai világban.

Különösen erős volt a zsidó és a római katolikus részvétel, de a protestáns és ortodox egyházak is jelentős számban küldték el delegátusaikat, köztük hazai egyházaink is. *Ratzinger* vatikáni bíboros, *Carey* anglikán érsek, *Michael Sabbah* jeruzsálemi katolikus pátriárka és *Damaskinos* ortodox érsek mellett 50 egyházi vezető vett részt a tanácskozáson. Izrael ortodox-zsidó rabbinátusa elutasította a részvételt. Erre az első tanácskozássra még nem hívták meg az iszlám vallás képviselőit. De már tervek vannak egy második, zsidó-keresztyén-iszlám nemzetközi tanácskozás összehívására is Jeruzsálemben.

lwi de-epd-ev inf

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

A januári súlyos földrengés során Los Angelesben megsérült az egyik evangélikus gyülekezet temploma. Átmenetileg egy közeli zsidó gyülekezet ajánlotta föl zsinagógáját az evangé-

likus istentiszteletek megtartására. Ezzel – mondta az evangélikus gyülekezet egyik vezetője – a zsidó hitközség testvéri módon viszonzta azt a vendéglátást, amellyel egy öt évvel ezelőtti földrengés alkalmával ugyanez az evangélikus gyülekezet fogadta be templomába az akkor megsérült zsinagóga híveinek közösségét.

lwi e

KÍNA

Az ezermilliós birodalomban két újabb törvény felújította a külföldi missziói társulatok, valamint az államilag nem regisztrált „házi gyülekezetek” tevékenységének szigorú tilalmát. Külföldi lelkészek csak tartományi vagy központi állami engedéllyel prédikálhatnak kínai keresztyén gyülekezetekben. Külföldi tudósítók ebben a vallás szabad gyakorlását súlyosan sértő, eddigi gyakorlat megerősítését látják akkor, amikor a kínai kommunista kormány az emberi jogok tiszteletben tartását hangoztatja.

lwi d

SZUDÁN

Újra riasztó hírek érkeznek ebből a sokat szenvedett, 1983 óta tartó véres polgárháborúban meggyötört afrikai országból. Egyfelől az északi arab és a déli fekete többségű lakosság között, másfelől az északi iszlám kormányzat és a déli, többségében keresztyén őslakosság között folyik a mérhetetlen szenvedéseket okozó küzdelem. A legutóbbi hetekben a szudáni katonai kormányzat légiereje bombatámadásaival megint több mint százezer embert űzött el otthonából. A déli menekültek száma már meghaladja az egymilliót. Az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának

magyar külömbizottja, *Bíró Gáspár*, Genfben közölt jelentésében a polgári lakosok tömeges kivégzéséről, súlyos kínzásokról, a vallási és etnikai kisebbség rendszeres üldözéséről ad hírt a kormány hadserege részéről. Az ENSZ-jelentés szerint a kormányhadsereg katonái déli, fekete lakosságú, keresztyén vallású falvakat támadnak meg, a katonakorú fiatalokat bírósági eljárás nélkül agyonlövik és a falvak lakóit sok esetben kunyhóikban, élve elégetik. Részletesen tudósít az ENSZ-jelentés a keresztyén vallású lakosság súlyos üldözéséről a déli országrészben.

Az egyházak és világszervezeteik már sokszor próbáltak közvetíteni ebben a régóta tartó konfliktusban. Legutóbb Canterbury érseke tett látogatást Dél-Szudánban. Legújában a Német Protestáns Egyház (EKD) vezetőpüspöke kereste fel Szudán kormányát és a déli, függetlenségükért küzdő felkelők vezetőit. Mindketten népszavazást javasoltak Dél-Szudán önálló szövetségi állammá válásáról vagy teljes különválásáról, a véres polgárháború befejezésére.

epd-ev inf

HÍREK A TEOLÓGIA VILÁGÁBÓL

Nagy érdeklődést keltő kötet látott napvilágot a svájci Benziger-kiadónál a Vatikán: „kelet-európai titkos diplomáciájáról” a legutóbb évtizedekben. A Vatikán politikája ebben az időszakban a titkos, bizalmas tárgyalások, kapcsolatfelvételek sorozata volt a kommunista kormányokkal az egyház pásztori feladatainak biztosítására, egyfelől a kompromisszumok, másfelől az ellenállás váltakozásával – írja a könyv

szerzője. Ahol a hívők millióinak pasztorális gondozása érdekében a koexistencia lehetséges volt, ott a Vatikán a kompromisszumok és kooperáció útját is vállalta, ennek az útnak minden morális dilemmájával együtt. Ahol pedig elkerülhetetlen és szükséges volt, ott vállalta a konfrontáció és az ellenállás áldozatait.

A hatalmas anyagot, számos dokumentumot feldolgozó kötet elsősorban a Szovjetunióban élő katolikusok helyzetének könnyítésére irányuló vatikáni erőfeszítésekkel foglalkozik. De kitér a többi, szovjet megszállás alatt élő kelet-középeurópai ország helyzetére is a Vatikán „keleti politikájában”. (*Hansjakob Stehle: Geheimdiplomatie im Vatikan – Die Paepste und die Kommunisten. – A Vatikán titkos diplomáciája – A pápák és a kommunisták. Zürich, 1993. 437 lap).*

*

Most jelent meg az 1991-ben meghalt, nemzetközileg elismert heidelbergi evangélikus szociáletikus, *Heinz Eduard Tödt* összegyűjtött tanulmányainak kötete *Dietrich Bonhoeffer*, a mártírhalt nagy teológus, művének hatásáról. „Egyetlen más teológustól sem tanultam annyit az értelmemmel és a szívemmel, mint *Dietrich Bonhoffertől*” – vallja meg a szerző. A könyv fő témája *Bonhoeffer* teológiájának kapcsolata az élettel, a saját életével is. (H. E. Tödt: *Theologische Perspektiven nach Dietrich Bonhoeffer – Teológiai perspektívák Dietrich Bonhoeffer után. Güntersloh, 1993. 280 lap).*

D. Dr. Nagy Gyula

Ecclesia semper reformanda*

1959. január 25-én XXIII. János pápa a római katolikus egyház új zsinatát hirdette meg. 1962. október 11-én nyílt meg az első nyilvános ülés, s 1965. december 12-én rekesztette be ünnepélyesen VI. Pál pápa a zsinatot. Jó harminc esztendő telt el a zsinat megnyitása óta, indokolt tehát egy rövid visszapillantás. Am nemcsak pusztán a történelmi évforduló ürügyén, hiszen harminc év elteltével aligha lehet még lemérni a zsinat hatásait. Úgy gondolom azonban, hogy ha nem is a zsinat jövője felől, ami időközben számunkra bizonyos értelemben már jelen, de a zsinat múltjából kiindulva s onnan megközelítve, nemcsak a zsinat értékelhető súlyának megfelelően, hanem válasz adható a miniket most érdeklő kérdésekre is: nevezetesen az egyház és a modernizáció problémájára.

Karl Rahner tételéből indulok ki: szerinte a II. Vatikáni zsinat bizonyos értelemben az újkori egyháztörténelem „piusi korszakának” a végét jelzi, s olyan jövőt nyit meg, ami meglehetősen homályos még előttünk, de gyökeresen más, mint amilyen a múlt volt. Úgyhogy a zsinat egyrészt bátorságot öntött az egyházba jövőbe vezető útja vállalásához, másrészt azonban csak viszonylag absztrakt normákat tudott útravalónak adni, amelyek nem kímélnék meg senkit a bizonytalan jövő vállalásának kockázataitól, a kísérletezéshez nélkülözhetetlen merészségtől és a reménykedéstől. Ez az alaptétel arra a szilárd bizalomra épül, hogy ingadozások és visszahatások, ellentétes római áramlatok, bizonyos egyházi körök tiltakozásai és nosztalgiázásai sem dezavualták a zsinat korszakalkotó jelentőségét, és nem is tudják megtenni az egyházban még mindig élő zsinati potencialitás miatt.

A piusi korszak

Mit értsünk azonban ezen a „piusi korszakon”, amelynek Rahner szerint mintegy hivatalosan vetett véget a zsinat? A történelem olyan periódusára gondol, amely profán történelmileg tekintve a felvilágosodással és a francia forradalommal kezdődik, egyháztörténelmileg pedig a Pius pápák keze nyomát viseli magán a VII.-tól XII. Piusig. Ez a periódus a második világháború befejezésével, Európa politikai uralmának visszaesésével, a világtörténelem globális egységének a kialakulásával, továbbá a liberális Nyugat és a kommunista Kelet ellentétével, majd a Szovjetunió felbomlásával, az iparosodott és gazdag Észak és a végletesen szegény Dél kibékíthetetlen szembenállásával ér véget, vagy közeledik a végéhez. Egyháztörténetileg ez a periódus tekinthető a Piusok korának, mert kiváltképpen a Pius pápák nyomták rá maradandó bélyegüket az egyház eme korszakára.

Hogyan jellemezhető mármint egyháztörténeti-

leg ez, a francia forradalomtól a XX. század közepéig-végéig tartó korszak? Beszélhetünk a francia forradalmat követő egyházi restaurációral, ami – a politikaival ellentétben – nemcsak a XIX. század első felére volt jellemző, hanem XII. Pius pápáig tartott mindannak az előremutató és nem restauratív tendenciának az ellenére is, ami szintén benne rejlett. Vagy helyesebb talán azt mondani, hogy ezt a restauratív irányzatot csak rövid időre szakította meg XXIII. János pápasága s utódai alatt új erőre kapott? Hivatkozzunk talán a piusi monolitikus integralizmusra, amit mi, idősebbek nagyon könnyen azonosítunk magával az egyház maradandó lényegével, s amit nosztalgikusan kíván vissza nagyon sok hívő, noha a történelem folyamán sohasem állt az egyház egyetlen darabból vagy szilárd tömbből. Vitathatatlan az is, hogy a Piusok kora minden megelőző kort felülmúlóan a klérus és a hierarchia korszaka volt, mert a megelőző korokban – minden látszat ellenére –, az ókori caesaropapizmusban, a középkor birodalmi egyházában, az újkori államegyházakban, a trón és az oltár szövetségének az idején, tehát legalább másfél évezreden át, a laikusoknak sokkal, de sokkal több szavuk volt az egyházban, mint a Piusok korában. Bármiként kívánná is valaki egyetlen szóval jellemezni ezt a kort, minden pontatlansága ellenére is vitathatatlannak látszik: a konstantini fordulattól kezdve egészen a francia forradalomig olyan egységes miliőben élt az egyház, amelyet csak kívülről vont kétségbe az iszlám, és amely kor messzemenően és egységesen keresztény volt; az egyház élettere ebben az időben a keresztény Nyugat volt, amelynek kultúráját az egyház határozta meg. A profán társadalom és a társadalom egyháznak nevezett része kölcsönösen és szinte az összetéveszthetőségig átjárta egymást, s ezen döntően még a XVI. századi reformáció sem változtatott. A francia forradalomtól és a felvilágosodástól kezdve mindez egyre mélyebb változáson megy át. A társadalom és egyháznak nevezett része egyre távolabb került egymástól, az egyház egyre kevésbé él keresztény miliőben; fokozottan szekularizálódik a társadalom, az állam pedig világnézetileg semleges vagy akár egyházellenes, bár még ebben a szekularizálódó világban elevenen él az egyházi örökség, s az sem tagadható, hogy maga a szekularizálódás – legmélyebb gyökereit tekintve – keresztény eredetű.

A piusi korszak sajátos egyházi válasza a kor modernizációs törekvéseire az volt, hogy a szekularizált világ előli teljes elzárkózással kívánta megőrizni azonosságát és hűségét küldetéséhez. Sündisznó állásba vonulva s autarkiaira törekedve – az egyház *societas perfecta!* – nemcsak saját mivoltát és elidegeníthetetlen küldetését őrizte, hanem középkori és barokk életstílusát is tovább kívánta folytatni. Törekvésében azokra a paraszti és középosztálybeli rétegekre támaszkodott, amelyek ugyan országoként változóan, de azért nagymértékben megmaradtak még neki. A XIX. században megjelenő keresztény pártokkal kívánja mozgósítani ezeket a

* Az időközben megszünt Diakonia folyóiratnak szánt kézirat, a szerző tudtával és bejegyzésével közöljük.

¹ K. Rahner: *Toleranz in der Kirche*, Freiburg 1977, 105–125. o.

társadalmi rétegeket; külsőre látszólag alkalmazkodva, befele mégiscsak elzárkózva a modern kor elől, megkísérli konkordátumokkal kicövekelni és biztosítani magának életterét. Mindezen közben egyre inkább a pápára mint az egyházi függetlenség biztosítójára összpontosítja gondolkodását, alaposan kidolgozott és egységesített egyházzal szembe fordított meg életét. Az egyház jellemző vonása ebben a korban a *centralizmus*, amely Róma nyelvét és szokásait húzza rá Krisztus egyházára szerte a világon. Megkísérli a kulturális autarkiát, a filozófiában a skolasztika és a tomizmus restaurációja révén. A politikai és kulturális élet modern áramlatait *integralista* módon a peremre szorítja; rendkívül gyanakvó a különféle „*modernizmusokkal*” szemben, amelyeknek magukban véve semmi közük az „*eretnek*” modernizmushoz. Tagjainak kulturális igényeit és törekvéseit a keresztény művészet és irodalom által lehetőség szerint saját határain belül igyekszik kielégíteni. Erkölcsei, társadalmi, gazdasági és politikai kérdésekben legfeljebb konzervatív, ha nem reakciós, de semmiképpen sem áll a haladás élén, hanem az áthagyományozott értékek védelmezőjeként lép fel a közvélemény előtt. Lehetőség szerint monolitikus-uniformizáló befele, s egyértelműen defenzív-védekező kifeje, úgyannyira, hogy ebben a korszakban jóformán az összes új mozgalom, az emberi élet valamennyi területén (liberalizmus, demokrácia, emberi jogok stb.) az egyház bizalmatlan elutasításába ütközik.

Bármennyire leegyszerűsített is ez a jellemzés, egy rövid tanulmány keretében meg kell elégednünk ennyivel. Azt hiszem, annak kiemelésére sincs különösebb szükség, hogy az egyház ebben a korban is megszámlálhatatlan sok ember számára valósította meg legeredetibb küldetését, közvetítette a legvégső szabadságot Isten előtt, amit általában kegyelemnek, megigazulásnak, hitnek, reménynek és szeretetnek mondunk. Főleges bizonygatni, hogy az egyház ebben a korban is több volt, s teljesebben élt, mint amennyit a hivatalos egyházi reflexió jóváhagyott és elismert. Azt sem kell különlegesen hangsúlyozni, hogy az egyház életéből sem hiányzott teljesen az, ami a profán társadalomban élt: gondoljunk csak a franciaországi és németországi *katolikus felvilágosodásra* a XVIII. század végén.² Az egyházban is éltek olyan emberek, akik az újkori történelem nagyjaihoz tartoznak (Friedrich von Spee stb.), még akkor is, ha a hivatalos egyház nem valami bátran és meggyőzően állt melléjük.³

A piusi korszak vége

Bármiként ítéljük is meg részleteiben és pontosabban ezt a korszakot, még ha talán elkerülhetetlen fázisnak tartja is valaki az egyház életében, napjainkban mindenképpen véget ért, s igaza van *Rahner*-nek, hogy a II. Vatikáni zsinat jelzi hivatalosan ezt a véget. Még akkor is, ha maga a zsinat alig reflektált arra, hogy ilyen döntő cezúrá, határvonalat húzott meg, s inkább úgy vélte, hogy az *aggiornamento* volt a feladata, hogy naprakész helyzetbe

hozza az egyházat, ami egyébként állandó feladata egy olyan intézménynek, amely továbbra is fenn akar maradni. Az is természetes, hogy az ilyen cezúra nem jelenti azt, hogy ettől fogva már minden az új korszak jegyeit viseli magán, vagy hogy nem volnának erők – nagyon is nagyok és hatalmasak –, amelyek egészében vagy részleteiben igyekeznek megszüntetni ezt a határvonalat, illetve helyreállítani a megelőzőeket.

Most már meg kell azonban mutatnunk, hogy miért, és mennyiben cezúra a zsinat, s miért vetett véget a *Piusok* korának.

1. A zsinat ténye

Az első és legfontosabb mozzanat magának a zsinatnak a ténye. Bár az egyházzal természetesen lehetségesnek és legitimnek tartotta egy zsinat összehívását, mégsem volt magától értetődő. Elméletileg senki sem vitatta, hogy napjainkban is lehetségesek a zsinatok. De római teológiai és kuriális körökben, s nemcsak Rómában, az volt a felfogás, hogy az I. Vatikánum után semmi szükség sincs többé élni is ezzel a lehetőséggel, a pápa önmagában is elegendő. Magának a zsinatnak a ténye bizonyítja, hogy az I. Vatikánum dogmája – a pápa csalatkozhatatlansága – sérelme nélkül is véget ért a centralisztikus-kuriális mentalitás, ami a piusi korszakot jellemezte, s újból előtérbe került az egyház szinodális-kollégiális struktúrája. Ezen nem változtat az sem, hogy Rómában, különféle okokból, még mindig, vagy helyesebben újból, centralisztikus irányzatok érvényesülnek.

A zsinat egyértelműen igazolja, hogy a pápa, primátusának csorbítása nélkül sem azonosítható egyszerűen az egyházzal vagy az egyház vezetésével, hogy az egyházban nem minden a pápától vagy az ő kezdeményezéséből indul ki, hogy a püspökök nem pápai tisztségviselők, hogy a regionális egyházak nem egyszerűen egy abszolút uralkodó által kormányzott állam közigazgatási kerületei. Ez ugyan sohasem volt hivatalos tanítás, hanem csak a piusi korszak uralkodó mentalitása. S ez a mentalitás szűnt meg a zsinat de facto egybehívása következtében, s ezen már nem tud változtatni semmiféle restaurációra irányuló tendencia.

2. A zsinat teológiája

A piusi korszak végére utal a zsinat teológiája is. Bár megkísérelte már az I. Vatikánum, sőt a Tridentinum is, hogy ne a skolasztikus teológia iskolás nyelvén szólaljon meg, s a II. Vatikánum is nagyon óvatos s a hagyományt tisztelő hangot ütött meg, távol mindennemű szélsőséges teológiai progresszivismustól. Azt sem lehet tagadni, hogy például a modern történetkritikai exegetikai módszer sem nagyon érvényesült a zsinati dokumentumokban s a Szentírásra való hivatkozás jórészt a „*dicta probantia*”, a bizonyító helyek felsorolásából állt, mint évszázadokon keresztül. Mindez nem akadályozza meg azonban, hogy a zsinat alapvetően megváltoztassa a teológia stílusát. Ez akkor látszódnék a legvilágosabban, ha felsorolhatnánk mindazokat a római tervezeteket, amelyeket definiálás végett terjesztettek a zsinat elé a római teológusok (monogenezizmus, *limbus parvulorum* stb.), s amelyeket kivétel nélkül mind lesöpört az asztalról a zsinat.

² R. van Dülmen: *Antijesuitismus und k tholische Aufklärung in Deutschland*, in: *Historisches Jahrbuch* 89 [1969] 52–80. o.

³ S. Merkle: *Die kirchliche Aufklärung im katholischen Deutschland*, Berlin 1910.

Aquinói Tamás teológiai jelentőségét is már csak két alkalommal s inkább mellékesen említi a zsinat. Még *XII. Pius* alatt is tilos volt a nyugati keresztény vallási közösségeket egyházként említeni, a II. Vatikáni zsinat viszont nagyon soktól nem tagadja meg ezt a címet. A tridentin zsinat óta szinte klasszikus hagyomány volt az a felfogás, hogy tartalmilag tekintve két forrása van a kinyilatkoztatásnak, a szájhagyomány és a Szentírás, a II. Vatikánium viszont megkerüli a kérdést. Az egyháztörténelemben először fejtí ki a zsinat az egyházzal mint Isten népéről szóló tanítást, méghozzá a hierarchikus hivatalokat tárgyaló rész előtt. Részletesen foglalkozik a laikusok teológiájával s a lelkipásztorkodás *alanyainak is tekinti őket*. A *Gaudium et spes* konstitúció, ha bizonyos fenntartásokkal is, de igent mond a modern, szekularizált világra, a liberális és demokratikus társadalomra.⁴ Elismeri a nem keresztény vallások pozitív jelentőségét, amit eddig még sohasem volt képes kimondani az egyház. Pártjára áll a vallásszabadságnak, amit korábban csak önmagának vindikált. Talán egyik legfontosabb eredménye a zsinati teológiának az üdvösség kérdésében vallott optimizmusa, ami szerint Isten nem zár ki egyetlen jó szándékú embert sem, még az ateistát sem, üdvözítő tervéből: ha nehezen is, de végre felülkerekedik az ágostoni pesszimizmuson, ami egészen a zsinatig beárménykolta az Isten kegyelméről szóló egyházi tanítást.

A részletek ismertetése nélkül is megállapítható, hogy ami fontos, az ennek a teológiának példászerű volta, stílusa és mentalitása. Nincs benne semmi a piusi korszak mentalitásából, az újszolasztikus teológiájából, a kor szelleme elől elzárkózó s a modern tudománnyal eleve szembeforduló gondolkodásmódból. Ehelyett hitet tesz a nyílt és őszinte párbeszéd mellett a modern világgal, amelyben maga az egyház is hajlandó tanulni s nyíltan bevallja, hogy vannak kérdések, amelyekre ő sem tud válaszolni. A zsinat elfogulatlanul vállalta a teológiai pluralizmust, ami kiviláglik abból is, hogy mértékadó és vezető teológusai azokból kerültek ki, akiket *XII. Pius* pápa „*Humani generis*” (1950) kezdetű enciklikájá fenntartásokkal kezelt vagy megrendszabályozott.

A zsinati teológia új stílusa igazában a zsinat utáni teológián olvasható le, azon a természetességen, ahogyan pl. a történetkritikai exegetikai módszerrel élnek ma az egyházban, azon az energián, ahogyan újragondolják ma a teológusok az istent, a szentháromságot, a krisztológia vagy a szentségtan alapkérdéseit. Az sem cáfolja meg ezt a belátást, hanem inkább megerősíti, hogy a legitím pluralizmuson kívül olyan teológiák is szóhoz juthatnak, amelyek már sértik az egyetemesen kötelező ortodoxiát s így felvetik a még megoldatlan kérdést, hogy miként kell Rómának reagálnia ma a heterodox tanokra és nézetekre. A piusi korszak és a zsinat utáni teológia közti cezúra tézisének nem cáfolja meg az sem, hogy az utóbbi években megfigyelhető bizonyos rezignáció, belefáradás a magas teológiába, s az érdeklődés áthelyeződése valláspedagógiai és pasztorális teológiai területre, bár az erkölcs-teológia legújabb keletű vitája bizonyos római körökkel egyértelműen zsinati teológiai impulzusokból táplálkozik. A cezúra tagadhatatlan: vége az egysé-

ges, mind témájában, mind módszerében meghatározott, az újszolasztikus filozófia eszköztárával dolgozó teológiának, mint az egyház teológiájának. Vagyis: a rendszeres teológiának az eddigénél jóval komolyabban kell vennie a történetkritikai exegezis és az elfogulatlan dogmatörténet eredményeit s integrálnia kell magába; nem térhet ki a teológia a mai filozófiai pluralizmus elől; a XIX. századnál sokkal radikálisabban kell szembenéznie a végső és döntő kérdésekkel Istenről és Jézus Krisztusról. Ennek az új teológiának nem szabad visszavonulnia az ateizmus – többé nem a vörös, hanem a fehér – kihívásai elől, hanem elfogulatlan, változásra és tanulásra kész dialógusban kell vállalnia a szembe-sülést, nemcsak ezzel, hanem az egész modern tudománnyal is, abban a tudatban, hogy esetleg a kérdések végső tisztázása helyett csupa bizonytalanság közepette is lehetséges, s felelősen vállalható a hitaktus.

3. A liturgia változása

Beszélhetünk a liturgiáról is, amelynek a területén jelent meg először és mindenki számára érthetően az új teológiai szemlélet. Bár a liturgikus törvénykezés tulajdonképpen csak a római liturgikus szövegek lefordítására gondolt, hamarosan nem térhetett ki a valódi liturgikus pluralizmus és inkulturáció elől: Zaire-ban például 1988-ban fogadták el véglegesen az 1974-ben próbaképpen és nagyon leszűkítetten engedélyezett, majd betiltott, de közben már mindenütt gyakorolt valódi népünnepély jellegű liturgikus ünneplést: énekkel, táncsal, zenével, közösséggel, reménnyel és igazi találkozással Jézussal, ahonnan erőt merítve térhetnek vissza sivar hétköznapjaikba.⁵ Forma és tartalom nem választható el azonban egymástól: a fordítások önmagukban mindig csak átmeneti jellegűek, nem emelkednek ugyanis felül magának a lefordított szövegnek az idegenségén, hanem inkább mindenki számára kinyilvánítják. A regionális egyházak elkerülhetetlenül nagyobb önállóságra tesznek szert a központtal szemben – s nemcsak a liturgia területén. A nemzeti nyelvek istentiszteleti nyelvként való elismerése, ami ellen nemcsak a tridentinum tiltakozott, hanem az egész piusi korszak is, nemcsak a liturgia területén indított el beláthatatlan fejlődést.

A centralizmus megszűnése

Hasonló korszakváltás figyelhető meg az egyház egyéb dimenzióiban is. Új egyházi törvénykönyvet kellett kiadni. Nem szükséges belebocsátkozni abba a vitába, hogy az új Codex Juris Canonici (1983) konzervatívabb-e, mint 1917-ben kiadott elődje. Ha az – s sok szól amellett, hogy igen –, akkor egészen biztosan nem ér meg magas kort. Teljesen érthető, hogy a kódex lehetőleg sokat akart megőrizni a régiekből, ennek is megvannak az elfogadható okai. De ha így van, nem fog megőregedni. Tudniillik a centralizmus, amellyel szembefordult a zsinat, nemigen tartható fönn tovább, amint jelzik a legutóbbi püspöki kinevezések körül fellángolt viták Hollandiában, Ausztriában, Németországban, Svájc-

⁴ *Gaudium et spes*, 76.

⁵ W. Bühlmann: *Jesus von Nazareth und die Praxis der Kirche*, in: *Diakonia* 23 [1992] 46–56. o.

ban s nem utolsósorban Dél-Amerikában. Szemtanúi, sokszor szenvedő tanúi vagyunk egy világbirodalom összeomlásának, amely nem utolsó sorban éppen centralizmusának köszönheti felbomlását. Az egyházban mint egyedüli intézményben sem maradhat fenn hosszú ideig ez a központosító mentalitás. Kulturális, gazdasági, politikai okok, magának az egyháznak a dinamikája hozza létre a nagy regionális egyházak önállóságát. Bármennyire növekszik a Nyugat gazdasági és politikai súlya, kulturális egyeduralma – talán éppen ezért – lassan véget ér, s vele a római katolikus egyházé is, hiszen éppen a Nyugat volt ennek az egyháznak természetes közege. Latin-Amerika egyházai, az afrikai és az ázsiai egyházak már sem hajlandók a nyugati egyház filiáléinak vagy exportvállalatainak tartani magukat. A nyugati technikai racionalitás világméretű elterjedése ellenére is a világ különféle kultúrái képesek megőrizni önállóságukat és sajátos jellegüket. Nemegyszer éppen a technikai racionalitás szereli fel őket azokkal a fegyverekkel, amelyek segítségével szembeszegülhetnek a Nyugat fennhíjázó kulturális hegemoniájával. Mindez hat ezeknek a különféle kultúráknak az egyházaira is, amelyeknek különféle és eltérő kihívásokra kell válaszolniuk. Dél-Amerikában a nép nyomorára az igazságosságért folytatott küzdelemmel, azzal, hogy a szegények pártjára áll az egyház; Afrikában az inkulturáció a fő feladat, Ázsia olyan ellenállást tanúsít ma is a kereszténységgel szemben, mint 500 évvel ezelőtt, ami a dialógust helyezi az egyházi működés középpontjába s végül a szekularizált Nyugat vagy Euramerika, ahol a szekularizált emberkép kihívására kell válaszolnia az egyháznak.⁶ Minderre a zsinat tulajdonképpen megteremtette a föltételeket. Még ha meglehetősen elvontan és általánosan is, de elveti a korábbi uniformitást: „Az egyház [...] nem kívánja kötelezővé tenni a formák merev egységét, még a liturgiában sem. Sőt ápolja és fejleszti a különböző népek és nemzetek jellegzetes adottságait és örökségét [...] és ha lehetséges [...] magába a liturgiába is beépíti.”⁷ A liturgia után kiterjesztette ezt az elvet a teológiára és az egyházfegyelemre is: „Az egyháznak [...] be kell illeszkednie a közösségek mindegyikébe, hogy mindenkinek felajánlhasa az üdvösség misztériumát és azt az életet, amelyet maga Isten hozott az embereknek. Beilleszkedése egészen olyan legyen, mint Krisztusé, aki beleolvadt azoknak az embereknek társadalmi és kulturális miliójébe, akik között élt.⁸ Mint az idézetekből kiviláglik, a zsinat elvileg fogadta el és pozitívan értékelte a különféle kultúrák és egyházaik sajátosságait. A nemzeti és kontinentális püspöki konferenciák megteremtik az önállósághoz szükséges instrumentáriumot is. A római püspöki szinóduson pedig megadatik nekik, hogy szót emeljenek az egész egyházat érintő kérdésekben. S ez így van akkor is, ha időnként jéghideg magánnyal veszik körül azt, aki – mint *Werbs* német segédpüspök – valóban egzisztenciális kérdésekben emel szót.⁹ A zsinat világossá tette, hogy a püspökök nem egy centralisztikus közigazgatás hivatalnokai,

hanem önmagukban a világegyház legfőbb vezető testületét alkotják. Nem szól a centralizmus megszűnése ellen az a mód sem, ahogyan újabban a püspököket a helyi grémiumok véleménye ellenére kinevezik, vagy hogy Rómában új világkatekizmust adnak ki. De ha a Nyugat pátriárkájának székhelye, amely – legalábbis egyelőre – a pápa teológiai értelemben vett székhelye is, számszerűleg tekintve koránt sincs a világegyház középpontjában, hanem inkább csak annak peremén,¹⁰ akkor ez a körülmény nem lehet súlyos következmények nélkül az egyház történelmére. Nyilvánvalóan világegyház lesz, élete sokkal plurálisabb lesz, Róma egyre kevésbé tudja megszabni az egyes helyi egyházak életrendjét, a következő CIC feltehetően csak keret-törvény lesz, s ökumenikus szempontból is több teret biztosít majd azoknak az egyházaknak, amelyek addig Rómától különváltan éltek, de keresik a békét és az egységet Péter utódaival.

Talán mondani sem kell, hogy a centralisztikus szemlélet fokozatos megszűnése a helyi egyházakban is éreztetni fogja a hatását, s a centralisztikus vezetési stílust itt is fel kell, hogy váltsa a kollégialis, nemcsak a püspökök és a pápa kollégialitása, hanem a híveké és a papságé is.

Az egyház a világban

Amióta nem uralkodik a klérus a világon, sértődöten neheztel rá. Középkori előjogainak az elvesztése után – s ez jellemezte az egész püsi korszakot – ostromlott várnak tekintette az egyházat, amelyet mindenképpen meg kell védelmeznie a világ támadásaival szemben. Idegenkedve, sőt ellenségesen szemlélte az emberiség tudományos, kulturális, politikai és társadalmi fejlődését. Ezzel a szemlélettel szakít a zsinat, s ezzel pontot tesz annak a korszaknak a végére, ami lényegében véve az egyház és az állam, az egyház és a közélet szoros összefonódását jelentette. Az egyház, feltéve hogy helyesen értelmezi küldetését, nem ismeri el, és nem is ismerheti el a „katolikus állam”, „katolikus politika”, „katolikus művészet” stb. fogalmát, legalábbis nem abban az értelemben, ahogyan például görög kultúráról vagy görög államról beszélhetünk. A *Gaudium et spes* konstitúció szerint: „Az egyház, feladatát és illetékességét tekintve, semmiképpen sem tévesztendő össze a politikai közösséggel, nincs köve egyetlen politikai rendszerhez sem, s egyúttal az emberi személy transzcendenciájának jele és védelmezője. A politikai közösség és az egyház a maguk területén függetlenek egymástól és autonómok. Mindkettő – bár más és más címen – ugyanannak az embernek a személyes és társadalmi hivatását szolgálja. Annál gyümölcsözőbb lesz szolgálatuk mindenki javára, minél jobban ápolják egészségeseget együttműködésüket egymással, tekintettel a hely és kor követelményeire [...] Maga az egyház is él az ideigvalókkal, amennyiben megkívánja küldetése. Nem veti azonban reményét a világi tekintélyektől felajánlott privilégiumokba. Sőt, le is fog mondani bizonyos törvényesen szerzett jogainak a gyakorlásáról, mi-helyt bizonyos, hogy ezeknek a jogoknak a gyakorlása kétségessé teszi tanúságtétele őszinteségét, vagy ha az új életkörülmények más rendezést igényelnek.

⁶ W. Bühlmann: i. h.

⁷ *Sacrosanctum Concilium*, 37. köv.

⁸ *Ad Gentes*, 10.

⁹ N. Klein: *Sondersynode über Europa*, in: *Orientierung* 56 [1992] 1–4. o.

¹⁰ W. Bühlmann: *Wer Augen hat zu sehen... Was Gott heute mit uns Christen vorhat*, Graz 1989.

De mindig és mindenhol legyen meg a joga, hogy igazi szabadságban hirdethesse a hitet, előadhassa szociális tanítását, akadálytalanul teljesíthesse küldetését az emberek között, és hogy erkölcsi ítéletet mondhasson a politikai rendet illető dolgokról is, ha megkövetelik az emberi személy alapjogai vagy a lelkek üdvössége, s felhasználhassa mindazokat az eszközöket – de csakis azokat –, amelyek a különféle korokhoz és körülményekhez mérten összhangban vannak az evangéliummal és mindenki javával.”¹¹

A zsinat határozottan szembefordul a piusi korszak két legjellegzetesebb egyházi megnyilatkozásával, XVI. Gergely pápa „Mirari vos” kezdetű enciklikájával és a híres „Syllabus”, seu collectio errorum modernorum (1865) legtöbb társadalmi és politikai tételével. Elismeri a vallás- és lelkiismereti szabadság elvét,¹² elfogadja a világon és az egyes társadalmakon belüli világnézeti pluralitás elvét, mélységesen elítéli az antiszemitizmust, elfogadja a társadalom demokratikus berendezkedését, az ellenálláshoz és a fegyveres szolgálat megtagadásához való jogot. A zsinat elfogulatlanul mond kritikus ígent a modernitás említett értékeire azzal a belső dialektikával együtt, amely az ilyen magatartásokban megnyilatkozik az egyházi és állami intézményekkel szemben.

Remény és aggodalom

Remény és aggodalom az egyik legtöbbet idézett zsinati konstitúció címe. Befejezésül még néhány szót azokról az aggodalmakról, amelyek egyaránt fájdalommal töltik el Rómát és minden katolikus keresztényt. Gondoljunk azokra a tömegekre, amelyek hallgatólágoosan vagy kifejezetten vonulnak ki a nyugati egyházakból, a vasárnapi misehallgatók számának drasztikus csökkenésére, a keresztesek, egyházi házasságkötések vagy pápi hivatások számának szinte ijesztő apadására. Nem is szólva arról, hogy a hivatalos egyház mennyit veszített társadalmi presztizséből az elmúlt harminc esztendő alatt – s mennyit fog veszíteni hazánkban az elkövetkező években, de nem hallgathatunk a sok helyütt tapasztalható Róma ellen lázadó bizalmatlanságról sem, hogy csak néhány szomorú tünetet említsék.

Nyomban le kell azonban szögezni, hogy ez az ijesztő szekularizációs folyamat csak időben függ össze a zsinati megújulással, s nem a modernizáció következménye. Aki az ellenkezőjét állítaná, az végzetesen fölcserélné a propter hoc és a post hoc egymásra következtését, nem is szólva az igazságtalanságról ezzel az egészen normális, katolikus és jámbor zsinattal szemben. Legfeljebb annyit lehetne mondani, hogy az egyházon belül már meglevő jelenségek, amelyek okozatlag a szekularizáció általános folyamatával függenek össze, a zsinat után és következtében egyértelműbben nyilvánultak meg az egyházban, mint a piusi korban az lehetséges volt. Ez a *szekularizáció*, amely egyre fokozódó mértékben éri el azokat a rétegeket is, amelyek a piusi korszakban, hazánkban szinte a fordulatig, az egyház tulajdonképpeni hordozója volt, a zsinatot követi ugyan, de *nem a zsinat, nem a modernizáció következménye*.

A zsinati modernizáció természetesen hatott az elmúlt harminc év történetére, de ez a történet még

nagyon sok szempontból a be nem váltott zsinati remények, s bizonyos visszahúzó mozgalmak története is. Gondolhatunk arra a válságra, amelyet a *Humanae vitae* enciklika váltott ki, s amely azóta egyre mélyül, az egyes egyházi emberek elleni represszív eljárásokra, amelyekben korántsem biztos, hogy mindig Rómának volt igaza, egyes püspöki konferenciák inkább fékező, mint előrevívő szerepére stb. Tagadhatatlan, hogy nagyon sok egyházi intézkedés nem a zsinat, hanem a szekularizmus ellen irányul, csak az nem biztos, hogy megfelelő stratégia-e, amit a piusi korból kölcsönöztek, hogy például az egységes világhizmus képes lesz-e ebben a plurális világban előmozdítani a hit helyzetét. Az egyházi modernizáció elmúlt harminc esztendejének a történetében nagyon homályos még sok minden. Végül is mérlegelés kérdése, hogy ki hogyan ítéli meg. A cezúra azonban, a szakítás a piusi korszakkal többé nem foltozható be. A legvilágosabban mutatkozik ez meg bizonyos konzervatív körök panaszaiban és ellenakcióiban.

Mindez egyszerű ténymegállapítás kíván lenni, s nem valamiféle progresszív gondolkodó diadaléneke, aki a lehető legtöbbet szeretné változtatni az egyházban, akinek már önmagában véve is kívánatos cél az intézmények lebontása, a pluralizmus vagy a helyi egyházak önállósága. A modernizáció értelme egészen más. Az egyházra váró jövő vállalása kizárólag a remény erejéből és erejével, olyan jövő elfogadása, amely még a múltnál is homályosabb. A közelmúlt öröndetes eseményei ellenére sem tudhatjuk, hogy milyen jövő vár ránk. Nem tudjuk, hogy megoldódnak-e vagy eszkalálódnak a Nyugat–Kelet szembenállásának megszűnését követő új konfliktusok. Még súlyosabb kérdés Észak–Dél feszültsége, s fogalmunk sincs róla, miként gyógyíthatók meg a technikai civilizáció okozta sebek világunkon.

Ezt a sötét jövőt kell vállalnia az egyháznak. A zsinat megtette már a kezdő lépéseket, amikor búcsút vett a piusi kortól. Isten zarándok népe, az egyház azért tudott nekivágni ennek az exódusnak, mert hiszi, hogy a megváltás titkának sötét felhője veszi körül útján. Mert végül is az egyház tudja, hogy ki az Isten, mert Urának vallja Jézus Krisztust, a Megfeszítettet és Feltámadottat, akiben Isten végleg elkötelezte magát a világ mellett, búcsút tudott venni a piusi kornak mondott sátólól, s fel tudott kerekedni az Istenhez vivő kivonulásra.

IMÁDSÁG VÁLASZTÁS NAPJÁRA

Politikusok felelőssége – mindnyájunk felelőssége

Istenünk, aki minket szabadságra és szolgálatra teremtettél, a Te kezdedbe helyezzük mai politikai küzdelmünket is. Adj nekünk nyitottságot és őrizd becsületünket. Nevelj egymás őszinte tiszteletére és megbecsülésére, más véleményűiek tiszteletbentartására.

Tudjuk: egyikünk sem mentes az őnszeretettől és saját véleményének mások fölé helyezésétől (presztizsvágytól...). Megértjük: mindnyáján felelősek vagyunk a társadalmunkban fellelhető hiányosságokért, nem csak mások mulasztottak.

Igazíts helyre minket és Te adj erőt, hogy nehézségeinket legyőzzük. Ne engedd felednünk, hogy a világ nagyobb, mint a mi hazánk és hogy Te nagyobb vagy mint az egész világ. Jézus nevében hallgass meg ma is! Amen.

K.G. Hildebrand svéd nyelvű imádsága nyomán HK
(Att bedja i dag/En lintern bönbok 125 (586. s.)

¹¹ *Gaudium et spes*, 76.

¹² *Dignitatis humanae*.

A metodisták és az ökumenikus gondolkodás

Wesley János 1749 szeptemberében, majd novemberében is szükségesnek érezte, hogy prédikáljon a felekezeti előítéletek ellen és a minden keresztényen gondolkodást egyesítő ökumenikus szellemiségről, a szívbeli egység törekvésének szükségességéről és lehetséges voltáról. A prédikáció 1750-ben jelent meg nyomtatásban „The Catholic Spirit” címmel, természetesen a „catholic” szó eredeti, egyetemességet jelző értelmezésében.

Gondoljuk meg: Magyarországon ebben az időben a „csendes ellenreformáció” idejét éljük. (Padányi Bíró Márton veszprémi katolikus püspök 1750-ben adja ki Enchiridon-ját, amelyben a heretikuskok kiirtására szólít fel és emlékeztet az 1525. évi országgyűlés „a lutheránusok megégetését” elrendelő törvényére. Mária Terézia csak a protestáns nagyhatalmak erélyes diplomáciai lépései után kész ezt az iratot elkoboztatni.) Angliában a metodista közösségekhez tartozók elleni atrocitások, erőszakos cselekmények szinte napirenden vannak. A kor nem kedvez az ökumenikus gondolkodásnak. Wesley és a hozzá tartozók azonban nem az árral úsznak, hanem a közfelfogással ellentétes álláspontjukat nyíltan hirdetik: a különböző felekezetek közötti lelki egységet sürgetik.

Nevezetes prédikációjában Wesley abból indul ki, hogy emberi gondolkodásunk korlátolt volta miatt lehetetlen, hogy minden dologban egyformán gondolkodjunk. Meg kell engednünk tehát egymásnak a felfogások különbözőségét hitelvi, istentiszteleti gyakorlatunk kérdéseiben. Egyek lehetünk azonban az Isten- és emberszeretet alapvető követelményei tekintetében! Ez alatt Wesley azt érti, hogy: legyünk türelmesek egymás iránt, – imádkozunk egymásért mint a Krisztusban testvéreinkért, – bátorítsuk egymást a szeretet cselekedeteire, sőt – nyújtsunk egymásnak kezét, hogy amennyire lehetséges, közösen végezzük Isten országának munkáját e világban.

Ugyanebben az évben megírja és nyilvánosságra hozza „Levél egy római-katolikus keresztyénhez” című traktátusát. Gondolatmenete hasonló, mint a fenti prédikációban: „Tegyük felre azokat a pontokat, amelyekben nem tudunk egyet érteni. Teljesen kielégít azok tömege, amikben egyet értünk: elég helyet ad ez mindenféle keresztyén magatartásnak és keresztyén cselekedetnek!” Ez pedig nem más, mint a szeretet egyetemleges krisztusi parancsa, amelynek érvényességét egyetlen keresztyén ember sem tagadhatja: „Ha nem is tudunk minden tekintetben egyformán gondolkodni, de legalább egyformán szerethetünk. E tekintetben pedig biztosan nem fogunk semmi helytelen elkövetni!” Amikor Wesley tehát a keresztyének egységére gondol, akkor nem a különböző hitelvi felfogások vagy egyházszervezési, liturgiai gyakorlatok összeegyeztetésére gondol: a szívre tekint, mint az Isten iránti hitnek, az Isten- és emberszeretet forrására. Ennek gyümölcseit szeretné látni, mert ezek valóban egyévi tehetik az Isten népét! Egymáshoz való testvéri közeledésünk elsősorban nem az intellektuson, hanem szívünkön keresztül történik – ez Wesley meggyőződése.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy Wesleynek nem volna határozott véleménye, sőt meggyőződése a keresztyén tanítás vagy életgyakorlat különböző területeire nézve. De: „Mindkettőnknek lelkiismeretünk meggyőződése szerint kell cselekednünk. Tartsd meg azt, ami véleményed szerint leginkább

Istennek tetsző és én is hasonlóan akarok cselekedni. En az egyházkormányzás püspöki formáját biblikusnak és apostolinak tartom. Ha te a presbiteriánust vagy szabadegyházit jobbnak tartod, maradj meg véleményed mellett és cselekedjél a szerint. En hiszem, hogy gyermekeket kell keresztelnünk és ez alámerítés vagy meghintéssel történhet. Ha te másról vagy meggyőződve, úgy maradj meg e mellett és cselekedj meggyőződésed szerint. En úgy gondolom, hogy a liturgikus imádságok, különösen a nagy gyülekezetekben, rendkívül hasznosak. Ha te úgy gondold, hogy a szabadon mondott imádságok hasznosabbak, cselekedj felfogásod szerint... Egy percig sem akarok vitába keveredni veled e kérdések felől. Ha szíved ugyanazt keresi, amit az enyém – hogy Istent és minden embert szeress –, nem kívánok többet: nyújtsd a kezéd!”

Wesley gondolatai kimondatlanul is jelen vannak abban a szellemi örökségben, ami a metodista egyházakat és közösségeket összeköti. Biblikusnak szólva: ahol kyrios-nak vallják Jézus Krisztust (1Kor 12,3.) annak eredeti apostoli értelmében, vagyis: a Krisztus megváltó erejének, az Isten szeretetének öröme az Úr Jézus nevének megvallásában kifejeződik – ott testvéreket ismerünk fel és készek vagyunk a testvéri kéznyújtásra. Ebben látjuk az ökumenikus egység lényegét: ugyanaz a hit a megváltó Krisztusban – és ugyanaz a Lélektől hatott szeretet Isten és az emberek iránt.

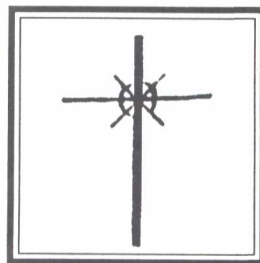
Ez a felfogás nagyon tágkeblűnek, nagyvonalúnak tűnik sok tekintetben – másrészt azonban elkötelezett koncentrációt is feltételez abban, amit a wesleyánus felfogás a keresztyénség lényegi elemének tart. Semmiképpen sem jelentheti ez egyéni normák betartásának igényét másokkal szemben! – ezek a törekvések mindig zsákutcába és szeparációba vezetnek (a metodizmus története folyamán is), valahányszor erkölcsi követelményekkel akarták a kegyelem jelenvalóságát megfoghatóvá tenni. Az egy-irányba-tekintés, az egy középpont felé való közös törekvés feltételezése azonban mindig jelen van kimondatlanul is, amikor mint metodisták ökumenikus közösségről beszélünk. Ökumenicitás alatt mi nem a (lényegét nem érintő) hitelvek vagy istentiszteleti gyakorlatok egyeztetését értjük, hanem a krisztusi szeretet lelkületének egységét.

Ezért mindig nagyon zavarba jövünk, ha az ebben való szándék és igény már nincs jelen és ez a szavakban vagy gesztusokban kifejezésre is jut. Itt érezzük a szükségét egy alapvető konszenzusban való egyet-értésnek, amikor ökumenikus egységről akarunk beszélni. Minek, kinek tisztelete köt össze bennünket, amikor az ökumenicitás közös asztalánál ülünk? És: milyen etikai-erkölcsi magatartást igényel tőlünk ez a közös Isten-tisztelet? (Lehet-e egyáltalán közösségre jutni a Krisztus nevében az egység tárgyára – személyére! – vonatkozó tisztelet hiányában?)

Az etikai normák fellazulása, a magatartásformák elvadulása világjelenség. Ezek a szándékok nem maradnak az egyházak kapuin kívül. Ezért ökumenikus közösségünkben előbb-utóbb elkerülhetlenné válik, hogy elővegyük ezeket a kérdéseket.

Azért imádkozunk, hogy egységkeresésünkben ne a magunk gondolatai, ne a világ lelkületének áramlatai, hanem a Szentlélek világossága vezessen bennünket.

Dr. Hecker Frigyes



SZÁZ ÉVE HÚNYT EL KOSSUTH LAJOS

Szabad György megnyitó beszéde az Evangélikus Országos Múzeum „Kossuth Lajos emlékezete” című kiállításán

Kedves Honfitársaim!

Nem könnyű dolog az újkori magyar történet egyik legnagyobb alakjáról szólni halálának 100. évfordulóján, amikor ravatalán fekszik a legújabbkori magyar történet egyik legnagyobb alakja. Kettőjüknek igen sok a közük egymáshoz, hiszen – úgy gondolom – ma éljük azokat az időköt, amelyekből Kossuth a hajdan megkezdettek folytatását remélte, és a mának – Antall József szándéka szerint is – igen erős a kapcsolódása azokhoz a múltba szállott időkhöz, amelyekben Kossuth tevékenykedett. Megtartani a magyarságot a legjobb múltbeli hagyományok folytatójaként és megújítani a magyarságot a demokrácia elkötelezettjeként és olyan nemzetként, amely nemcsak illeszkedni akar, hanem illeszkedni is tud Európához, az korunk tanúsága szerint nem alaptalan önvigasztaló reménye volt a száz éve elköltözöttnek.

A tendencia, amit Kossuth mindenkinél egyértelműbben képviselt, a nemzeti és demokratikus törekvéseknek az ötvözését célozta egy függetlenségét biztosító magyar állam keretében. nemcsak a küzdelmek közepette vallotta ezt, hanem a vereség után és ellenére is. Biztos hitében annak, hogy a célokat jól határozták meg és a vereség csak csatavesztés volt, ha a nemzet nem ejti el a helyesen meghatározott célokat. A magyarság legjobbjai azóta is visszanyúlnak az akkor vállaltakhoz, ragaszkodva hozzájuk, tudva, hogy a változások újra és újra megteremtik a lehetőséget a megszakadt küzdelem folytatására. Nem jósnak, nem vátesznek kellett lenni ahhoz, hogy ez az irányadás megszülethessék, hanem a történelem menetére, a lényegi összefüggésekre ráérző, meghatározóit felismerő embernek. Kossuth ilyen volt, s ilyen az is, aki most a ravatalon fekszik. Ő is azokhoz tartozott, akik türelemmel vártak a feltételek olyan alakulására, amikor az 1956-ban levert küzdelmet folytatni lehet. Érthető módon s nem egyszerűen egy nemes hagyomány vállalójaként. Hanem azért, mert felismerte a lényegét, hogy akkor tud ez a nemzet megmaradni, ha tagjai emberként és magyarként egyszerre vállalni tudják

a hajdani egybeötvözött hagyományait a nemzeti és demokratikus követelményeknek.

Hamarosan száz esztendeje lesz a nagy temetésnek, Kossuth temetésének, amelyhez hasonló tömeget mozgatót addig nem látott Magyarország. És alig egy nap múlva kerül sor egy másikra, Antall Józsefére. Hadd mondjam el ebben a körben, hogy Antall József az én baráti, majd hivatalos felkérésre beszédet vállalt a nagy temetés centenáriumára. Igaz, ennek elvállalásakor volt egy finom jelzése, miszerint gondoskodjak az adott alkalomra tartalékról is, utalással arra, hogy mire s kire gondol. Nem élhette meg a 100. évfordulót. És ez nem azért nehéz persze, mert nehéz találni megfelelő ünnepi szónokot. Azért nehéz, mert – Juhász Gyula tanúságtétele szerint – voltak annak idején is, akik nem tudtak belenyugodni Kossuth örök távozásába, hiszen úgy érezték – s nem kevés joggal –, hogy pótolhatatlan. Nem akarom szívüket nagyon meggyötörni, de így van ez ma is. Mostani halottunkat is annak érezzük, de reméljük a hajdani irányadás is segíteni fog abban, hogy legyen elszántság a megkezdettek folytatására.

Kedves Barátaim!

Önök itt egy hagyományt éltetnek, egy hagyományt, amely az élő egyházban a nemzet múltját kapcsolja egybe az egyház múltjával és ez a hagyomány nem kevésbé testesül meg Kossuth emlékének ébrentartásában. Hagyománynak és korszerűségnek, ha követelményeit jól megértjük, nemcsak kívánatos, hanem lehetséges is az összhangja. Az igazi hagyományörző nem a múltaknak az embere. Éppen azért tartja kötelességének megőrizni a hagyományt, mert tudja, hogy a jelennek folytatása van a jövőben, s az csak a nagy ívek összefüggérendszerének ismeretében érti meg feladatait és lehetőségeit. „Én a múltakban a jövőért turkálók” írta a kilencvenes éveikhez közeledő Kossuth egyik megnyilatkozásában. Aligha adhatunk fontosabb útvalót a jövőnek, a felnövekvő nemzedékeknek, mint azt, hogy megértjük velük, mit örököltek a múltból, s mi az, ami megérdemli, hogy

tovább örökössék. Így van ez az egyházak múltja esetében is. Amikor megtisztelő felkérésük ért, arra gondoltam, hogy Kossuth és egyháza kapcsolatát igyekszem megközelíteni a megnyitó alkalmából. Úgy gondolom néhány vonatkozásban módosított volna újat mondani. Sajnos, e szép tervet az utolsó napok zaklatott körülményei között nem tudtam szívem szerint valóra váltani.

Így be kell érnem azzal, hogy két nem, vagy kevésbé ismert mozzanatra utaljak csupán. Az egyik Kossuthnak az 1850-es évek második felében tartott glasgow-i előadás-sorozata, amelyben a történelem legfőbb mozgató erőt igyekezett megvilágítani és azokat a történelmi körülményeket is, amelyek között érvényesültek. Ebben az előadás-sorozatában a szabadságtörekvések fontos meghatározói közé sorolta a protestantizmus megjelenését és vallási elfogultság-mentesen fejtegette meghatározó szerepét Európa megújulásában. A másik mozzanat az, amire konkrétan utalni szeretnék, az 1851. tavaszán megfogalmazott Alkotmány-javaslatában található fel, hisz ebben a nemzeti, nemzetiségi együttélés lehetséges megoldását keresve, fontos elemként hivatkozott az evangélikus egyház általa jól ismert szervezetére. Azt javasolta, hogy Magyarország függetlenségének helyreállítása után (és fenntartása érdekében) az országgyűlés alakítson ki egy olyan szerkezetet, amelyben „az egy nemzetiséghez tartozó honpolgárok nemzetiségi érdekeik előmozdítása végett társaságba állnak községenként, képviselőlet útján területi egyleteket képezendnek s a kerületeket egy köznemzeti egyletbe összeforrasztandják”. Példaként az evangélikus egyház szerkezetét ismertette, annak hierarchiáját, az egyházközségek, az azokat egységbe fogó esperességeket, az esperességek kerületenkénti tömörítését és a superintendentiákat összefogó egyetemes egyházi gyűlést. Majd így írt: „Ezen kitűnőleg demokratiai szerkezetű organisatio útján az evangelicus egyház – ámbár tagjai más vallásúakkal keverten szét

voltak szórva az egész hazában, még is teljes társadalmi egységgel bírt – s a nélkül hogy magának territorialis hatóságot követelt volna az országnak csak egy tapalantnyi föld felett is; – az egyházi érdekek körében (a felekezeti iskolákat is bele értve) tökéletes és sikeres önkormányzatot gyakorolt.”

Indokolt arra külön is utalni, hogy mindez Kossuth kis-ázsiai internáltsága idején vetette papírra, mélyen élt benne tehát az evangélikus egyház-szervezet képe, hiszen példaként idézésekor nem áll módjában segédeszközökhöz nyúlnia.

Kossuth, amikor koherens írott alkotmányt javasolt elfogadásra a reménye szerint majd összeülő országgyűlésnek, tisztában volt a jogok deklarálása jelentőségével. (Ezért is tartotta fontosnak részben megismételni a lelkiismereti szabadságra vonatkozó, illetve a vallások jogegyenlőségét rögzítő tételek alkotmányba foglalását) – de nem kívánta beérni ezzel.

Vérbeli politikusként és a távlatokkal mindig számotvető államférfiként jól tudta, hogy a deklarált jogok nem automatikusan jelentenek érvényesített jogokat, s ezért mindent elkövetett, hogy száműzöttként híveit a jogok deklarálása mellett, azoknak érvényesítésére, ha kell megújítására, a változó körülmények követelményeivel való szembesítésére ösztönözze. A nagyívű összefüggéseket felismerő politikusként azonban úgy ítélte meg, hogy a magyar nemzet számára az önálló államiság még beláthatatlan ideig nélkülözhetetlen követelmény marad és azon belül pedig a nemzeti és demokratikus követelmények ötvözése, illetve az államberendezkedés tekintetében a parlamentarizmusé az önkormányzati rendszerrel.

Mindez, tehát az alkalmazkodás a változó világ követelményeihez, ugyanakkor a ragaszkodás az öröklött értékekhez, ugyancsak egybekapcsolja a száz éve halott Kossuthot most eltávozott miniszterelnökünkkel nemcsak lelkünkben, hanem a magyar történelem folytonosságában is.

Kimentés a megsemmisítésből*

A skandináv evangélikusok zsidókat mentő szolgálata 1938–45 között
Elhangzott a Zsidó-Keresztény Társaság Deák tér, 1993. március 24-i ülésén

Tisztelt Hallgatóim!

„Uram, ne engedd, hogy valaha is felejtjük Auschwitzot, hogyan szállt fel a füst ott a kéményekből, ahol emberek tetemét égették el, hogyan bontottak fel családi kötelékeket, hogyan kínlódtak a gyengék és kínozták az erőseket. Uram, tedd világossá előttem, hogy mi túlélők is valamiként benne voltunk a rombolásban s ugyanabban az embertelenségben... (Ma így imádkoztatok – svédből fordított imakönyv – HK 1979.)

* Göte Hedenquist könyve alapján – (Undan Förintelsen) A svéd segélymunka Bécsben a hitleri időkben (Verbum 1983 – svédül)

Meglepő, szokatlan hang. Még egy meglepőbb imádság: a svéd evangélikus egyház hivatalos énekeskönyve imádságos részből (en lite bönbok): egy zsidó imádságot közöl, néhány sorát idéznem kell: „Isten, aki örökkévalóságban lakozol, csak VELED tudok nyíltan és őszintén beszélni róla... akit szerettem és csak TE tudsz elég türelmesen hallgatni rám... Csak Te tudod, mi van most velem... Múlnak a napok, múlnak a hetek és múlnak az esztendő, mindenki éli körülöttem szokásos életét, de megboldogult szerettem után úr maradt, s ezt az úrt senki és semmi nem tudja betölteni ...”

Szeretném, ha ez a két nagyon emberi imádság s ez az alaphang jellemeznék azt, amiről most beszélni fogok, ma, Nissan 2. napján az 5753-ik esztendőben zsidó időszámí-

tás szerint, vagyis 1993. március 24-én, Rosh Chodesh után egy nappal, a szabbat haggadol és a peszach előtt, valamint a *Jom Hashoah-ra* emlékezés (április 18.) előtt. Ezekben a napokban az Egyiptomból történt szabadulása emlékeznek és éneklük a 114. zsoltárt: Amikor Izrael kivonult Egyiptomból, Jákób háza az idegen nyelvű nép közül... Reszkess te föld az Úrtól, Jákób Istenétől, aki a sziklákat is bővízté tóvá változtatta és a kovakövet is forrássá... Olvasom, hogy ebben az évben a *Jom Hashoah-ra* az USA-ban úgy emlékeznek az egyesültállamokbeli Holocaust Memorial Múzeumban (Washington DC-ben), amit megnyitnak a nagyközönség számára, hogy sok esztendő munkája eredményeként, amelyben összegyűjtöttek emléktárgyakat és bizonyító anyagot, bemutatnak terveket is egy megfelelőbb központ építésére és a *tragédiára emlékezve*, a holocaustra, egyének történetét hangsúlyozzák. Minden látogató, aki belép a múzeumba, kap egy „azonossági kártyát” egy azonos korú és nemű áldozat kártyáját. A múzeumlátogatás közben a látogatók felvilágosítást nyernek az illető személyről, aki lagerban volt és meg tudják, hogy az illető él-e még, vagy már meghalt. Így teszik személyessé az emlékezést...

Amit én ma elmondani szándékozom, az olyan értelemben személyes, hogy azt a svéd lelkész: *Göte Hedenquistet*, aki 3000 embert igazolhatóan megmentett Bécsben 1938 után, én személyesen ismerem, először 1948-ban találkoztam vele Genfben az EVT akkori központjában a Route de Malagnon, a szerény barakképületben az EVT főhadiszállásán (csak angolul és franciául volt kiírva e szervezet neve – németül nem ...) és másodszor 1991-ben találkoztam vele Uppsalában – egy fásori diákcsoportot kísérem és egy napra Ljusdalból lerándultunk Uppsalába. – Különbösen Hedenquist leányának családjánál laktam Ljusdalban és ott hallottam részleteket az édesapa munkájáról, önzetlen szolgálatáról, a *Seegasse 16-ban* lévő svéd egyházi házban végzett szolgálatról. Majd megkaptam a könyvet is, amely erről szól. S mivel Magyarországon ezt egyáltalán nem ismerik, úgy gondoltam, ma este erről beszélek... szándékom egyértelműen pozitív, s úgy hiszem minden hallgatóm bármilyen csoportból érkezik is, ugyanígy hallgathatja, minden felhang nélkül, minden előítélet nélkül, s velem együtt örvendezhet, hogy a XX. században ilyen is volt, s ha már emlékezünk szörnyűségekre, erre is emlékezzünk, akár a benne rejlő *divinumot* – isteni irgalmasságot, akár a *humanumot*, az emberi segíteni akarását visszük el magunkkal.

Mindjárt előljáróban jegyzem meg, hogy a megmentetteknek csupán 10%-a volt ún. zsidószármazású keresztény, a 90% akár vallásos, akár szekularizált zsidó embertestvérünk volt, illetve hála Urunknak, nem szabad múlt időben beszélni valamennyiről, hiszen többen életben vannak... (tehát *Göte Hedenquist* segített).

Intermezzo: minden héten tartok – az Evangélikus Teológiai Akadémiát is beleértve 4–6 előadást a legkülönbözőbb hallgatóság előtt a legkülönbözőbb témáról, de meg kell mondanom: most *szent remegéssel* készültem erre az előadásra: a *Mindenható* előtt a tremendum a természetes... és nagy szeretettel hallgatóim iránt, hiszen tudom, hogy milyen indulatok feszülnek ma egymásnak, s ezeket csak szeretettel lehet legyőzni – köszönöm a lehetőséget, a megfélemezett bizalmat...

Hová tetted az eszedet? kérdezte kissé aggódva értem, egy volt fásori társam. Méhkasba nyúlsz – tudod-e? Több ellenséget szerzel magadnak, mint bármi mással: zsidók antiszemitaának mondanak, nem-zsidók filozemitaának bélyegeznek. Te is balek vagy, aki azt hiszi, hogy ilyen témáról még lehet egyáltalán beszélni? – *Tudom, hogy vulkánon járok...* de azt is, hogy a szeretet kiűzi a félelmet.

Az a *tapasztalatom*, hogy német, angol, francia esetleg holland forrásból fordított írásokat e vonatkozásban inkább ismernek nálunk, mint skandináv munkákat és egyáltalán az északi evangélikusság vonzódását és segíteni akarását a zsidóságon nem ismerik. Így hát lehet *hézagpótló* mindaz, amit elmondok, a fehér folt – a terra incognita betöltése, talán tudok valami újat mondani a magyar hallgatóságának... *Novum* lesz akkor is, ha nem az újsághír újdonságával hat...

Mivel az *őszinte testvérszeretet* vezet, nem kívánok az utóbbi hetek nyilatkozatairól és ellennyilatkozatairól szólni, sem újságicikkre hivatkozni, nem óhajtok csatározásokba beleavatkozni. Semmiféle politikai megfontolás vagy cél nem vezérel, pro vagy contra, nem is voltak, nem is lesznek egyházpolitikai vagy felekezetek közötti politikai ambícióim – *nincs is olyan egyházi pozícióim*, ami ezt lehetővé tenné (ny. lelkész, c. tanár és a Lelkipásztor szerkesztője vagyok)

Még valamit *felekezeteimről* is el kell mondanom. *Evangélikus*

teológus beszél most, aki valamennyire ismeri a keresztény egységmozgalmat (nevezzük ökumenének vagy ökumenizmusnak), de ugyanakkor őrzi evangélikus identitását. Ez azzal is jár, hogy *Lutherre is figyél*, noha nem fundamentalista lutheránus... Utoljára az 500 éves Luther születési jubileumán került elő a Luther antijudaista írása 1543-ból mint támadási felület. Van teológus, aki azt kívánja, hogy Luther 3 évvel előbb halt volna meg (+1546), – mielőtt megírta volna szerencsétlen iratát „*A zsidók és hazugságaik ellen.*” Van evangélikus teológus, aki figyelmeztet: nem ez az egyetlen tévedése volt Luthernak, és semmivel sem volt antiszemitaabb, mint *saját* korában oly sokan Európában. – Begin miniszterelnök annak idején azt mondta, hogy nincs érdeke a teológiai finomságok iránt és nem tud különbséget tenni az antijudaizmus (teológiai) és antiszemitizmus (szociológiai és ideológiai) megnyilvánulás között. Nem hiszem, hogy nekünk Luthert mindenben követnünk kell, sem természettudományos, sem földrajzi, sem tolerancia tekintetében nem tudott elszakadni a középkortól, s nem is igényelte, hogy mindenben kövessék...

Amikor megkaptam ezt a témát: *a skandináv evangélikusok zsidómentése 1938–45 között*, első gondolatom az volt, hogy egy nagyon széles és sokoldalú anyagot hozok a három államról, ahol ez a kérdés egyáltalán előjött. Már eleve kiesett Island és Finnország, *Dánia* ugyan nem hívja magát skandináv országnak, csak északnak és így marad *Svédország és Norvégia*, az egyik németek által megszállt, s a Quisling-kormány alatt 90%-ban ellenálló nép országa volt, az egyház is *Berggrav püspök* vezetésével ellenállásba került, nem hajtotta végre a bábkormány rendelkezéseit, ellenállásra buzdító körleveleket olvastak fel az evangélikus népegyház szószékeiről, a lutheránus himnusz, a Luther írta „*Erős vár a mi Istenünk*” (46. zsoltár parafrázisa ez) lett az ellenállás himnusza... (Robeson is énekelte... Martin Luther King is, sőt a felszabadítási teológia latin-amerikai katolikusai is...)

Svédország pedig semleges maradt, 1814 óta nem volt megszállás alatt, s a diplomáciában arról beszéltek, hogy Svédország „két vasat tart a tűzben”, mert mind az egyesült szövetséges erőkötől, mind a tengelyhatalmaktól hatalmas bevételre tett szert pl. az SKF, a svéd acélexport vezető cége jóvoltából, s amíg Európa rongyolódott, a svédek meggazdagodtak és a századforduló koldusszegény Svédország (minden negyedik svéd az elmúlt század végén kívándorolni kényszerült) most ipari és hajózási nagyhatalom lett, polgárai a szociáldemokrata kormány vezetése alatt jólétre tettek szert. Azt nem tagadták, hogy a svéd államapparátus angolszász orientációjú, s azt is jól tudjuk, hogy diszkrét tárgyalásokra a svédek helyet adtak (pl. a német *Bekennende Kirche* és *Bell érsek* között – Bonhoeffer volt az összekötő ...) *Eidem* érsek egyértelműen zsidóbarát volt és befolyásával mindent meg akart tenni, hogy a szerencsétlen zsidóság sorsán segítsen, a svájci Barth, a holland református egyházak, a belgák és amerikaiak különböző eszközökkel próbáltak a németeknél protestálni és befolyással eredményeket elérni...

Végül úgy határoztam, hogy *lényegében egy könyvre* koncentrálok. *Göte Hedenquist* könyvére szorítkozom, és minden mást csak háttéranyagként használok...

Meg kell említenem azt is, hogy még van *két olyan könyvem*, amit részletesen ismertetnem lehetne: az egyik a Tel-Avivban 1962-ben kiadott írás *Schön Dezső: A Jeruzsálemi Per*. Ez lényegében az Eichmann peréről szól, megemlíti a fantasztikus nyomozás történetét is, majd Ben Gurion bejelentését 1960 májusában, hogy Eichmann, aki *Ricardo Clement* néven bujkált, sőt jól élt Argentínában, a 15 éves nyomozás eredményeként a jeruzsálemi bíróság elé állították és noha a Kneszet törölte előzőleg a halálos ítéletet, a *Bét Háán* épületében hozott halálos ítélet végrehajtották, a „hóhért akasztották”. Az Endlösung-nak ez lett az igazi vége. Ebben a Schön Dezső-féle könyvben nemcsak sok magyar vonatkozás van (édesanyját szilágysomlyói téglagyárból hurcolták Auschwitzba), hanem sok pozitív kijelentés a skandinávokról. Érdemes lenne ezt is kiértékelni, de van *másik könyv*, ami témánkhoz még közelebb áll: *Ferenc Göndörnek*, Egy zsidó életsorsa című Jeruzsálemben írt, de Malmöben kiadott (1988) könyve. A tulajdonképpeni és önmagában is megdöbbentő címe ez: **A-6171**, ez a szám volt ugyanis balkarjába tetoválva Auschwitzban. Göndör Ferenc sokáig a Rádió Svédország (Radio Sverige) magyar nyelvű bementője volt...

Amit leírt, több, mint egy ember életének kalandos története,

több is, mint egy egyszerű zsidó életsors. *Történelem alulnézetből!* Jellemző, hogy a magát nem teljesen vallásosnak tartó író a Prédikátor könyvét választja mottónak (4,1) „Láttam azt is, milyen sok elnyomás történt a nap alatt. Láttam az elnyomottak könnyeit, akiknek nincs vigasztalójuk, elnyomóik erőszakosan bánnak velük és senki sincs, aki vigasztalná őket.”

A könyv képanyaga a jeruzsálemi *Yad Vashen* képtárából való és az ajánlás is jellemző: „Emlékül mindazoknak, akik életüket veszítették, mert zsidók voltak – s mindazoknak, akik felelősek Izrael népeért és országáért. – A Galiciából származott és Debreczen letelepedett család eredetileg a *Goldklang* nevet viselte, az unokák vették fel a Göndör nevet, az apa még Moshe ben Eliezer Goldklang volt, később Mohr Goldklang (a három gyermeke is eredetileg héber nevet kapott: *Eliezer*, *Avraham* és *Blime*, majd Lajos, Arnold és Berta néven szerepelnek.) 1944. április 20-án fogták el az akkor 16 éves fiút és zárták az *újfehértói* zsinagógába, majd anyjával és hűgával együtt a náci megsemmisítő táborba hurcolták. Naponta a *halál közelében* és a *halált várva* éltek, a család ősi zsidó kegyessége inogni kezdett. *Életben maradt!* – majd visszatért Magyarországra, de senkit rokonai közül nem talált életben, sőt csak antiszemita-mussal találkozott, majd rájött, hogy a kommunista-szocialista rendszerben nincs helye egy volt kapitalistának, 1949-ben disszidált és a dán partoktól egy csónakban került át halászok segítségével Svédországba. 40 évet várt, amíg megírta élettörténetét. Találkozik Svédországban menekültekkel, németekkel, magyarokkal, lengyelekkel – újra és újra felfedezi az antiszemita-mizmust jeleit... s végül *Jeruzsálemben* teleszik le. A könyv egyúttal jó és érdekes betekintést nyújt az 1930-as évek magyar társadalmába és az egész közép-kelet-európai régió életstílusába és gondolkodásmódjába... Érdekes az is, amit leír *Ausztriáról*, ami a II. világháború után négy megszállási övezetre oszlott: orosz, francia, angol és amerikai - *Bécs* maga az orosz zónához tartozott, de mind a négy megszálló hatalomnak volt egy-egy kis területe (zóna). A *disszidáltak*, akiket egy iskolába helyeztek el, dönthettek, hova akarnak menni. A zsidók nagyrésze *Izraelbe* akart kerülni, az USA-kvóta betelt már a magyarok számára. Göndörnek Svédországban voltak ismerősei és így jutott oda ki. A svéd konzulátus adott vízumot. Svédország *akkor még nagyon nyitott ország volt az idegenek felé ... ma már más ... de a zsidóknak* van helyük a svédek szívében is.

A *Svenska Kyrkans Tidning* (ez a svéd példányszámában megjelenő svéd evangélikus egyházi hetilap múlt hónap végén [február 25.] vezércikkében beszél a zsidók iránt megnyilvánuló szimpátiáról Svédországban: *Judar har plats i vart hjärta* (a zsidóknak helyük van a szívünkben) címen. A siratófalnál imádkozó, Tórárt olvasó zsidó közösség képét közli a következő aláírással: „A zsidó nép tagjai a keresztények legközelebbi barátai, hitük miatt, történelmük miatt és hazájuk (a Szentföld) miatt. *Ez olyan magától értetődő*, hogy szinte szükségtelen erről beszélni is. E rokonságnak kellene megnyilvánulnia a nyitottabb, szabadabb, megfelelőbb párbeszédben is, minden más vallással folytatott dialógusnál inkább” – eddig az idézet. – A cikk különben azzal foglalkozik, hogyan volt lehetséges a 400 arab kitoloncolása a senkiföldjére, amikor 5Mózes 10 alapján tudják a zsidók is a regulát, hogy az idegenekkel hogyan kell bánni, hiszen nem feledhetik Isten szavát: „*Ti magatok is jövevények és idegenek voltatok egykor Egyiptom földjén*” – *Ugyanez a szimpátia benne él a norvég és dán népben is* (evangélikus majoritású országokról van szó 90% fölött!). *Norvégiában a II. világháborúban maroknyi zsidóság élt, kb. 1750 lélek. Ezeknek kb. a fele Svédországba menekült – kb. 800 ember – másik felét a német megszállás alatt lengyelországi haláltáborokba deportálták. A norvég földalatti mozgalom – amely erős szálakkal kapcsolódott az evangélikus egyházhoz, amennyire csak tudott, segített: szükségben, rejtegetésben egyaránt.* Hivatalosan itt is a Quisling-kormány megfosztotta a zsidókat emberi jogaitól, vagyonukat elkobozták, személyi igazolványukba „*Zsidó*” felülbélyegzést ütöttek.

Eichmann a német külügyminisztériumon keresztül tiltakozott a svéd kormánytól „A svéd kormány meglehetősen átlátszó honosítási fogást alkalmaz ezeknek a zsidóknak megmentésére, ebbe nem szabad beleegyezni” (Hasonló tiltakozás született Magyarországon a *Wallenberg-féle* mentőakciókkal kapcsolatban a magyar kormánytól, illetve Horthy kormányzónál). *Eichmann* gyakran panaszkodott feletteseinél: „A svéd kormány kísérletet tesz a zsidók ellen foganatosított lépések

meghúsfátására” – Egyébként a kb. 800 lengyel táborokba deportált zsidó közül összesen 21 maradt életben (Jeruzsálemi kimutatás szerint). – *Dánia* a német megszállás alatt különleges helyzetbe került – belőle „mintaprotectorátust” akartak csinálni a németek – *kirakatot*, ahová még a Nemzetközi Vöröskereszt is betehette a lábát. Meghagyták névleg *államfőnek* Keresztély dán királyt, a *dán kormány* látszólag a helyén maradt. Nem hoztak zsidó törvényeket, nem kényszerítették a sárgacsillagot. A dán király személyesen interveniált. Ennél jellemzőbb, ami 1943-ban történt.

Októberben mégis *hajtvadászatot* kezdtek a *náci* a zsidók ellen (kb. 6500 zsidóra vadásztak – ez volt a létszám akkor Dániában). Betörték házakba *meglepetésre* a zsidóházak *üresen* álltak, a dánok szimatot kapva, elrejtették a zsidó családokat. A fiatalok minden lehető vízijárművet összegyűjtöttek különböző kikötőkben (halászbárka, sétahajó), dán cserkészek és egyházi ifjúsági mozgalmak tagjai kivitték a zsidókat a vízijárművekhez és *útokban átszállították őket Svédországba*, mintegy 6000 zsidó menekült így meg, s néhány száz jutott *Eichmannék* kezébe.

A dánok ezt az akciót azóta is „*kis Dünkirchennek*” nevezik. *Eichmann* tájékozott, de a dán zsidók zöme megmenekült... *Ki tud erről ma Magyarországon?* (Legfeljebb *Kai Munkról* hallottunk a dán ellenálló lelkeséről, több színdarab írójáról – a XX. század Kierkegaardjáról.)

Göte Hedenquist könyve a „*Kimentés a megsemmisítésből c. 27 rövid fejezetből áll, s az írója, e szerény evangélikus lelkes* nem akar benne önmagából hőst faragni. Mindenki mást inkább dicsér, mint önmagát. Tkp. a mai memoir-irodalom egy példányának is felfoghatnánk – én mégis inkább tanúságtételnek nevezem. Talán egyik legjellemzőbb mondat, amit Hedenquist még a könyv elején ír: „*Életemben még nem találkoztam zsidó emberrel!*” (ti. bécsi utazása előtt) nem is ismertem közelebbről a zsidóság jelenkori (XIX–XX.) történetét, amit tudtam a zsidókról, azt az uppsalai egyetemen tanultam.” (Eredeti célja és kiküldetésének értelme ösztöndíjként az volt, hogy tanulmányozza *egy r.k. többségű országban mit is jelent az evangélikus jelenlét...*) Feleségével új házasságként utaztak Bécsbe „*nászútra*”. *Elsa és Göte*, akik az uppsalai székesegyházban esküdtek örök hűséget egymásnak, *nászútra* mentek Bécsbe – és mi lett ebből az útból? – *Elsa* 1933-ban szerzett ápolónői diplomát, *Göte* 1936-ban végzett és avatták lelkésszé, néhány gyülekezetben segédlelkészként szolgált, majd megkapta az említett fél éves bécsi ösztöndíjat – ami hasonló fizetést jelentett, mint a káplánoknak volt Svédországban. Iskolában szerzett német nyelvtudással indultak, s a linköpingi domprost biztatása és felügyelete segítette hivatalosan új szolgálati helyén... Még az Anschluss előtti Ausztriába érkeztek, ahol a nagyváros fénye elbővölte őt, de már nagyon sok volt a német-zsidó menekült, más menekülők is szinte özönlöttek Bécsbe Németországból. *Külön világ ez* – állapították meg mindjárt a megérkezéskor a *Franz Josef Banhofon* – *Trelleborg*, *Sassnitz*, *Stettin*, *Berlin*, *Prága*, *Bécs* útvonalon után. *Stettinben* még svéd tengerészeknek prédikált. „*Úgy látszik, vándormadár lettem*” írja *önmagáról* – *később ez valóban igazolódott Bécs, Genf, New York és más nagyvárosokban töltött idő után...* A *kontinens* (Európa) fogta meg először a fiatal házaspárt, már *Prágában* érezték, hogy valami más ez a Középeurópa, mint az északi országok „a prágai *Hradzsín* lebilincselte, megcsodáltam a svéd hidat, *Lów* híres rabbi sírját és az óvárosi zsidó temetőt – a sok zsidó feliratot”.

Ilyet még sohasem látott legfeljebb 8-9. sz.-ból való „*runa köveket*” saját hazájában, de hogy ennyi zsidó élhetett valahol, az elemi erővel ragadta meg! Bécsben aztán élő zsidókkal találkozott! Németnyelvű lelkész kollégája is, aki mellé beosztották, zsidó származású volt és menekülnie kellett a hitleri Németországból (*Forell*), majd később az Anschluss után, Ausztriát is el kellett hagynia, Svédországba, Angliába ment, majd a tengerentúlra került, ott végezte zsidók között a munkáját, s próbált segíteni az Európában maradtoknak. Később az ő utódja lett s a svéd bécsi intézmény vezetője *Hedenquist...*

S már most a munka bemutatása elején hadd közöljem a *summázást*. A *Verbum* kiadó lektora így ír *Hedenquist*ről: *Evangélikus lelkész*, több könyve jelent meg a zsidókérdésről svédül, németül, angolul... *Bécsben* a hitleri időkben giganti-

kus, fantasztikus munkát végzett emberek mentésében. 1946-tól Genfben dolgozott az EVT-nél, majd az USA-ba került, főleg a náciak alatt tanúsított mentő munkájáért és iroalmi munkásságáért a westfalai Münster egyetemén díszdoktori fokkal tüntették ki.

Több mint 3000 zsidó és zsidószármazású keresztény köszönheti neki életben maradását, ő mentette meg őket a megsemmisítéstől a Hitler által elfoglalt Ausztriában, a Svéd Israel misszió keretében 1938–41 között, de nem térített, hanem mentett.

Az Intézet vezetőjeként beszél könyvében erről a gigantikus, nagyrészt titokban folytatott munkáról, amit a mentés jelentett – sok összeköttetést, egyházi és diplomáciai kapcsolatot feltételezett ez a szolgálat.

Ez a könyv egyúttal beszél a második világháború alatti emlékekről, arról az atmoszféráról, amiben Európának ez a része élt.

Mindennél érdekesebb, hogy ebben a környezetben valóban mit jelenthetett a svéd mentőakció általában, hogyan találtak menedéket, majd kiutat és új hazát az üldözöttek... nem hallgathatja el a szerző azt sem, hogy gyakran kudarcba fulladt **sajnos** minden jószándékú kísérlet és elpusztultak az emberek, minden jóakarató segítségnyújtás ellenére..."

Néhány szót a *speciális osztrák helyzetről*, ami érdekes módon – noha már az Osztrák-Magyar Monarchia nem létezett – sok tekintetben a magyar helyzettel rokonságot mutat. Így olvasom Hedenquist könyvében: Ausztria transit ország volt, sőt gyűjtőmedence az Anschluss előtt és az 1938-as megszállás, „bekebelezés” után új jellegét nyert. Eichmann megérkezett, aki osztrák származású volt és a zsidó ügyek szakértőjének számított a III. birodalomban... Főkérdése ez volt: mindenáron *hogyan lehet megszabadulni a zsidóktól?*

Először csak egy elegánsnak tűnő módszerrel kísérleteztek. A zsidók, akiket vidékről Bécsbe transzportáltak, minden javadalmuk és tulajdonuk hátrahagyásával kaphattak egy „JUDE” megjelölésű útlevelet, amely lehetővé tette, hogy minden visszatérési jog nélkül, záros határidőn belül elhagyhaták Ausztriát...

Egy szemtanú erről így ír: „Amikor az ember belépett a hivatalba, még vagyonnal, tekintéllyel, állással, lakással rendelkező *polgár volt*, de amikor már végigjárta az összes asztalt, *kifosztott kivándorlóvá lett*, vagyonát elkobozták, lakását lefoglalták, munkahelyét elvették, gyermekei már nem iskolánövendékek többé – egyetlen tulajdona a kivándorló útlevél: „Jude” felirattal...”

Akkor még sokan azt hitték, ez a legnagyobb gonoszság, amit el lehet követni... de a nyomás fokozódott, lassan megszűnt az önkéntes elhatározás lehetősége: A „nyomás” erősödött, a külföldi állampolgárságukat vagy hontalanokat (DP) kötelezték, hogy *24 órán belül hagyják el Ausztriát*. A vidéki zsidókat mindenükből kifosztva, transzportálták Bécsbe, az osztrák főváros zsidó lakosságát pedig kötelezték, hogy fogadják be őket, és gondoskodják mindenben róluk. A zsidó kórházakat, szanatóriumokat, iskolákat bezárták, illetve lefoglalták más célra. *Kivándorlási gyáriparnak* nevezték a zsidók ezt a piszkos munkát... A zsidó vezető emberek először tárgyalni akartak (jogászok, orvosok, egyetemi tanárok), de rengeteg megaláztatás és megfélemlítés érte őket... *naivak voltak – belebuktak*.

Közben már tervezték az ún. *végleges megoldás receptjét*, és minden tárgyaláskészség csak képmutatás volt. A kényszerkivándorlás módszere csak kezdet volt, nyitány, jött a Kristályéjszaka (a „Kristallnacht”) raboltak, romboltak, törtek, zúztak és az úgymond „népharag” elől 10 000 számára küldtek koncentrációs táborokba zsidókat. 101 zsinagógát felgyújtottak, 75-t leromboltak, 7500 üzletet dúltak szét, 35 zsidót megöltek ezen az éjszakán Németországban, most már beleértve Ausztriát is. 1939 elején jelentik, hogy már 50 000 zsidót Ausztria-tartomány elhagyására kényszerítettek. Ekkor születte meg az ún. *Madagaszkár-terv*, ami szerint évente 1 millió európai zsidót szállítanának a szigetre – a pénzügyi része a zsidó vagyon elkobzásából kivihető, a Gestapó vállalta a végrehajtást és ilyen módon a zsidóságot teljesen el lehetett volna szigetelni (Göring-Rosenberg-féle vízió). Volt hasonló halvaszületett terv lengyel változatban is a San és Visztula folyók közötti területről van szó *Nizkó* falu körzetéről. Ezek a tervek már a háború alatt füstbe mentek...

Miután az önkéntes kivándorlás ideje lejárt, a németek

munkára vitték Lengyelországba az osztrák zsidókat is. Áttelepítésnek hívták később ezt az akciót.

Ezek voltak hát a *körülmények*, amik vártak Hedenquistékre, amik között dolgozni kellett, Dávid és Góliát harcnak látszott az egész küzdelem... de mégsem volt hiábavaló. „Megkíséreljük” – mondta a fiatal házaspár és a kísérlet bevált...

A kezdetben naív skandináv evangélikus lelkesből sokára lett sokoldalú, óvatos és mégis határozott diplomata, céltudatos ember, okos, mint a kígyó, és szelíd mint a galamb...

A *Seegasse* 16-ból – e jelentéktelen IX. kerületi házból jelentős *asylum*, néhány blokknyira a FJ Banhoftal – Hedenquist lassan eligazodott nemcsak a számára szokatlan világvárosban, hanem a kis és nagy politikában is megtalálta a *fő és mellékutcákat, a nagy és kiskapukat, hogy nem veszélytelen pozíciójában a menekülteken segítsen, az evangélikus kisebbségi sors helyett a zsidók helyzetét tanulmányozza új ösztöndíjas feladatként és nem is csak elméleti síkon... Lassan ismertté lett a Schwedische Gesellschaft für Israel, vagy a Seegasse Misszió vagy egyszerűen a Seegasse*.

A Forell házaspáron kívül (a férfi zsidó, az asszony porosz származású) nagy segítség volt Raja testvérő az orosz származású diakonissza, a „barakkok angyala”, aki még 1917-ben hagyta el Oroszországot. A munkatársak jó barátokká, igazi egymásra vigyázó testvérekké lettek... Az első hónapokban Wahrenben laktak (18. ker.) félóra villamosút a Seegasséig, így ismerték meg a várost és lakóit. Kicsi komfortos lakásukban még egy kicsit Svédországban érezték magukat (elődjüktől Gösta Hegelintől örökölték...). A *Seegassében* imádsággal kezdődött a nap. Forell éppennyű forgatta a Bibliát, mint az énekeskönyvet, ezerarcú, százkezü, ügyes, mindenhez értő lelkész volt – Raja akcentussal beszélt németül, munkatársnak számított egy valamikor jómódú ékszerész, „Juvel” (Fritz Deutsch).

Ő a helyi KIE egyik vezetője, ifjak bibliakör irányítója, tele jóízű bécsi humorral, tréfás kedvvel, keresztény derüvel a sűrűsödő sötét felhők alatt is. Volt egy zsidó származású diakonissza, Schwester Martha Hellmann (1920 óta dolgozott itt a svéd tanítónővel, Anna Karlssonnal, annak idején ők vásárolták meg a házat (Seegasse 16), amibe az iroda és más helyiségek közé egy istentiszteleti hely is formálódott. Nem volt igazi templom, mégis a szíve lett a háznak. Fritz Neumann volt bankigazgató és dr. Friedrich Neumann tanár és filozófus feleségével együtt a munkatársak közé számított, előadások tartásában, tanításban egyaránt.

Eleinte az Intézetet szerették mind a bécsiek, mind a zsidók, – *később*, amikor belopózkodott Bécsbe a „nagy német ideológia”, megváltozott a helyzet. „Először azt hitték, mi is antiszemita leszünk, hiszen a svédek igazi áriák, később nagyot csalódtak bennünk” – írja a szerző.

Szinte gyermeki naivitással írja: megtanultak befogni a szánkat (Hälla tand für tunga), mert bizony *voltak náci svédek is*, s már megalakították a pogány istennő nevére a „Svea egyesületet”, s nagyon büszkék voltak a németekre, mint germán testvérekre.

Amíg Kurt *Schuschnigg* kancellár állt az élen a 90%-ban rk. Ausztriában, hallottuk a Rot Weiss-Rot bis in den Tod! jelszót, később ezt már nem emlegették s Ausztriából Ostmark lett, német protektorátus... Identitását veszítette egy nép.

Az Anschluss után rossz vélemény alakult ki az evangélikus egyházzól – a 6 millió rk. között élő 330.000 evangélikus (AB HB) furcsa módon szabadságukat a nagy németektől várta, más lesz itt az arány, mondogatták: 40 millió evangélikus és 20 millió rk.,” *Dr. Robert Keuer* a szuperintendensből püspökké lett vezető pl. meleghangú táviratot küldött Hitlernek, amikor a németek bevonultak, hasonlóan cselekedett a rk. főpap is, *Innitzer* kardinális, aki Hitlernél a Hotel Imperialban tett tisztelő látogatást március 14-én. Evangélikusok elkezdtek mondani, hogy az igazán vallásosak föld alá kényszerülnek (underground church). Az új püspök hívatta Hedenquistet „a találkozásnál csodákozott milyen munkát végzek svéd-ária létemre.” Kérdezte: nálunk együtt ülne-e a templompadban az ária és zsidó keresztények? s kérte, ha már így alakult a helyzet, viseljek gondot a 20 000-nyi evangélikus zsidóra Bécsben, majd amikor ezt így nem vállalhattam, könnyes szemmel közelített – átfogott, így szólt: „Megértem Önt, tisztelem is álláspontját – de mit csinálunk mi itt a zsidókból áttért keresztényekkel? Nem vagyok antiszemita, higgye el – de felelős vagyok egész

egyházamért.” „Nem vehetem át felelősségét – mondtam”. A kihallgatás után a vezető lelkészek nem álltak többé szóba velem (nem nevezi meg őket ...) Egyikük mégis azt kérdezte: „Ti bemelegkedtetek az oroszlán barlangjába – miért tettétek ezt?” Végig nem rendeződött a viszony a Seegasse és a hivatalos egyház között...

Adolf Eichmann külön fejezetet kapott a könyvben, ez az akkor 32 éves SS Untersturmführer, Solingben született, de Linzben nevelkedett, zsidóügyek „szakértője”, vagy a „zsidóexportőr” - ahogyan felettesei cinikusan nevezték, hamarosan berendelt a bécsi Rothschild-palotába, ahol főhadiszállása volt (Prinz Eugen Str.). Udvariasan fogadott, fecsegett, társalgott, hatalmát fitogtatta, elmondta, hogyan pofozta meg dr. Löwenherzet, s aztán bocsánatot kért tőle.

Kért, hogy tegyek különbséget áriák és zsidók között, majd érzékeltette, hogy erősen figyelik munkámat, ne csodálkozzak hát semmin. Megtudtam, hogy megverték már zsidókat, mert kapcsolatba kerültek velem... „Eichmann többször hivatott, sőt az utcán egy darabig együtt ment velem, hogy lássák „jóban vagyunk”, zsidó barátaim legnagyobb meglepetésére.

Amit mondott a *figyelésről*, igaz volt, telefonomat lehallgatták – ezt egy svéd elképzelhetetlen gaztettnek érzi. Jöttek SA emberek, lezavartak a pincébe s közben „poloskákat” helyeztek el képeim mögé, így minden szavamról tudtak – hiába tiltakoztam, hogy épületünk svéd felségterület, kapunkon ott a svéd zászló – Brückner urat mindez nem zavarta, házkutatást rendelt el, azzal búcsúztak, *visszajövünk!* Majd amikor a svéd követ (Uden) külföldi lapokban megszéllőztette az ügyet, a bécsi lapokban túlkapást emlegettek és a Gestapo szabadkozott, törvénytelennek minősítette az ügyet, nálunk pedig folytak tovább, nemcsak az istentiszteletek, bibliaórák, előadásorozatok, hanem a menekültek fogadása is. Néha meglepetés ért: a zsidókkal együtt *civil rendőrök* is érkeztek, az egyikükön egykor sokat segítettünk élelemmel, ruhával, kezét fogott, tenyerében papír volt „egy cetli”, mikor távoztak elolvastam. „Vége, mindennek vége, ti svédék sokat segítettetek, szegény nyomorult emberek itt Ausztriában, most már vége, tűnjetek el, ha lehet, figyeljünk Titeket, nem titok...” Közben értesítést kaptam otthonról Linköpingből, táviratot: *Maradjon, amíg bírja, szervezzék át a munkát.* „Stockholmi Svéd Misszió-Bécsi állomása” lettünk – a bécsi német Gauleiter felhívott, hogy helyesli a névváltozást mert nincs benne az Izrael szó...

Különös eljárás hoztunk: félzsidó, fiatalokat beöltöztettünk SS ruhába és őrnék állítottuk a kapuba, óránként jelentettek éjjel nappal a hátsó bejáratnál... közben egyre jöttek a zsidók segítséget, menedéket, kivándorló papírokat, lelkivigaszt kértek... Átszerveztük a Seegasset A-B-C ügyosztályra... A – lelkipásztor részleg, B – anyagi gondoskodás részleg – napi étkeztetés már folyt 1938 óta 125 személyre (részben amerikai segítséggel, amit Velencéből kaptam meg) C – kivándorló osztály: jegyeket vettünk a határig, a határon túl svéd, amerikai szponzorok gondoskodtak a jegyekről, svájci, francia, holland, angliai összekötőink is voltak. A háború kitörése (1939 őszétől) fékezte a munkát, ha nem is teljesen állította le. A *legális kivándorlás lehetetlenült, mégis 3000 embert sikerült kijuttatnom Európába, Észak és Délamerikába, Ausztráliába, Palesztinába (angol protektorátus) sőt még Sanghaiba is.* Sajnos, sokan kerültek koncentrációs táborba, Buchenwald és Dachau volt a két főállomás – néhány zsidó embert onnan is kihoztunk, de sokszor vallottunk kudarcot. Taktikám az volt, hogy magas beosztású emberekkel tartottam a kapcsolatot, akikről tudtam, hogy nem rajonganak „belülről” a náciizmussért. – Mégis sokan eltűntek, és nagyon-nagyon sok volt az öngyilkosság. Lelkipásztori szolgálatunk szinte egy témára szűkült: *az élet értelméről* kellett meggyőzni az embereket – Volt kapcsolatunk a Svéd Vörös Keresztel és a Rádda Barnen mozgalommal.

Külön problémát jelentett – svéd számára elképzelhetetlen – a rádióhallgatás ügye.

Külföldi adást tilos volt hallgatni – a svéd kézben levő Zsidó öregotthonban Bécs egyik külvárosában elkobozták az ápolitak és ápolószemélyzet rádiókészülékeit. Tiltakoztam, újabb ellenségeket szereztem, de a készülékeket visszaszolgáltatták. A bécsi rádióban akkor már nem Schubert–Mozart–Beethoven zene hangzott, hanem a Horst Wessel és rengeteg katonai induló...

Egyébként az *Anschluss* óta máshogyan láttam az osztráko-

kat... Volt egyrésztük, akik naivak voltak, amikor Schuschnigg kancellárt 1938-ban február 12-én Hitler magához rendelte, a kancellár még *népszavazásra* gondolt, meg is hirdette március 9-én, hogy március 13-án meglesz és kérte a polgárokat, hogy a „szabad független, szociális és keresztény Ausztriára szavazzanak.”

De március 11-én *átlépték a határt a német csapatok* és a népszavazásból soha semmi nem lett, Schuschnigg kancellár búcsúzózatában a Nyugattól kért segítséget, de teljesen hiába!

Himmler még aznap Bécsben volt, a Nemzeti Front vezetőit letartóztatták és bizony Bécsben sokan örültek, hogy a Nagy Németországhoz tartoznak ezentúl, ellenállás alig volt.

A Seegasseban is megváltozott az élet, Forelléknek menekülni kellett, mert tudomásunkra jutott, hogy a Gestapo fekete listáján vannak, Prágán, Lengyelországon keresztül jutottak el Svédországba.

Újra próbálkozott a kontinenssel, Párizsba került, internálták, sikerült megszökni Amerikába s a Newcomers Christian Fellowship vezetője lett, később a háború után az Iowa State University professzora. Élete regény. 1968-ban halt meg. (Fiát ismerem, Afrikában, Amerikában voltam vele konferencián...)

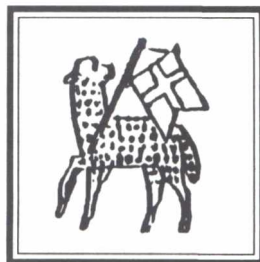
Forell távozása után Hedenquist a vezetésben magára maradt, amit lehetett, folytatott: havi egy svéd högmássa, 3 német istentisztelet, bibliaórák, nők órája, ifjúsági foglalkozás, férfikör, tanul héberül és angolul, embereivel akadémiai esteket rendez, kényes témákról hangzanak előadások: Zsidóság-kereszténység, Vallás és politika, Dosztojevszkij és a Kereszténység, Barth teológiája és politikai állásfoglalása (Hans Kosmale Lipcséből) adott elő, miután Hitler már 1935-ben bezárta az Institutum Judaicumot, amit egykor a híres zsidó származású ev. prof Delitzsch álmodott meg. A teljes könyvtárat fölégették. Csatlakozott egy *Pater Johannes* nevű rk. szerzetes, akiből később a haladó Bea bíboros tanácsadója lett a II. Vatikáni Zsinaton. Az 1937-ben indított lapot „Aus Zwei Welten”. Az Anschluss után betiltották, de kézzel és géppel írt anyag közkezen forgott. A kivándorlás lehetőségei egyre fogytak, a helyzet Bécsben minden tekintetben rosszabbodott – Dachauból érkeztek a „*tiüdügyulladásos halálhírek*”. „Sok zsidót tettem a fővárosban is a Zentralfriedhofban”... 1941. május 9-én hivatalosan bezárta Eichmann munkatársa, az SS Sturmbannführer Brunner a Seegasse 16-ot. Plakátokat ragasztottak a házunkra „Zsidóbarát” felirattal (SauJude), leköttek az utcán, feleségemet is. Hedenquisteknek menekülniük kellett, noha nem voltak sem zsidók, sem osztrákok, Berlinbe utaztak, ott egy magyar család jóvoltából élelemhez is jutottak, a bécsi élelmiszergyek nem voltak Berlinben érvényesek, majd egy kis repülőgépen a Tempelhofs Flughafenra *Koppenhágába* repültek. Svéd kompon eljutottak Svédországba. Még egyszer megpróbálták visszatérni feleségestől Németországba, most már gyermekek nélkül. Még egy néhány hónapig próbált újból lábraállni a Schwedische Mission – egy másik lelkész, Johannes Ivarsson vezetésével, de július végén minden próbálkozást beszüntettek. – S már a hazatérés, az otthoni szolgálat után csak a háború végeztével 1946-ban látogatták meg első ízben ismét Bécset – ekkor Hitler és Eichmann már eltűnt a képből – de Bécs még szomorú arcot mutatott...

A sok levélről, hálálkodó lapról, üzenetről már ebben a keretben nem szólhatok. *Göte Hedenquist* az alakulóban levő, majd 1948-ban megalakult EVT központjában a zsidókapcsolatokkal foglalkozó Osztály munkatársa lett. Talán neki is közzönhető, hogy az EVT Alkotmányába bekerült ez a mondat: „Felhívjuk az egyházakat, hogy ellenmondunk minden antiszemitizmusnak, bármilyen eredetű legyen is az, teljesen összeegyeztethetetlen a keresztény hit megvallásával és gyakorlatával. *Az antiszemitizmus bűn Isten ellen és az ember ellen.*” (The Christian Approach to the Jew. 3.§ 4)

Tisztában vagyok azzal, mi mindenről nem beszéltem: Rk. egyház új magatartásáról, Nostra aetate kezdetű zsinati nyilatkozatról, Reinhard Neudecker Az egy Isten sok arca c. könyvéről, a magyar zsidóság történetéről (van magyar és norvég anyagom erről), a nemrég tartott budapesti zsidókiállításról, amiről írtam a Lelkipásztorban, a rengeteg skandináv, német és angol publikációról. Most elégedjenek meg ezzel, már így is visszaéltem türelmükkel.

Dr. Hafenscher Károly

A teológia szomszédságában



A MÉDIÁK FELELŐSSÉGE

„A környezet és az élővilág megőrzésének felelőssége” című
ökumenikus-tudományos konferencián 1994
február 15-én elhangzott referátum

A hazánkban hónapok óta dúló médiaháború miatt, melynek remélhetőleg egyszer s mindenkorra véget vet az új média-törvény, a lehetséges félreértések elkerülése érdekében, előljáróban szükségesnek látom leszögezni a következőket: a) referátumommal nem a médiatörvényhez kívánok hozzászólni, b) programunknak megfelelően „a környezet és az élővilág megőrzése” tárgyában szeretnék a médiák felelősségére rámutatni, c) ezt is egy egészen sajátos szempontból, a *református gyakorlati teológia* szempontjából kívánom tenni.

1. Ebből az alapállásból, napjaink gyakorlati teológiájának abból a felismeréséből kell kiindulnunk, miszerint a tömegkommunikáció jelentőségét mindennapi gondolkodásunk és cselekvésünk szempontjából nem lehet eléggé sokra becsülni. A mai ember sok vonatkozásban a médiáktól függő ember. A mai társadalom a médiák kultuszának a társadalma. Nemzedékünk egyik szimbólumának tekinthető az a színes nyomású kép, mely egy házioltárt ábrázol. Az oltáron hat kisebb-nagyobb tévékészülék látható. Alattuk ez a felírás olvasható: „Én vagyok az Igazság és az Élet.” (Walliser Volksfreund 1980. ápr. 11.). S hogy ez a karikatúra mennyire nem túlzás, mutatja a magyar családanya vallomása is: „Nem akarom kibeszélni családi perpatvarainkat, de valósággal marakodunk a TV 1 és a TV 2 miatt. Van aki az egyest és van aki a kettest akarja nézni. Olykor szinte visszasirom a hétfői adásszüneti napokat, amikor áldott békességben vacsoráztunk, beszélgettünk egymással” (RTVU 1989. ápr. 12.). Vagy az a másik nagyon őszinte vallomás: „Amikor tévét nézek, olyan vagyok mint egy odagyökerezett növény. Kukulok a szekrény előtt és egyszerűen nem tudok elszakadni tőle.” (Trachsel-Pauli, Televízió és keresztényiség). Ez a függőség elmondható a rádióval kapcsolatban is.

2. A médiáknak ez az uralma gyakorlati teológiai szempontból azt jelenti, hogy a médiák alapfeladata nemcsak az információ (híradás), nemcsak az oktatás, nemcsak a szórakoztatás kellene legyen, hanem az egyház deviancia elleni küzdelmének támogatása a társadalomban. Az egyház Isten munkatársa Istennek abban a világméretű szellemi küzdelmében, melyet a Biblia Istene a Kain bunkósbotja óta szünet nélkül folytat az emberi életet, az élő világot tönkretévő önzés, gyűlölködés, elnyomás, jogtalanság, igazságtalanság és brutalitás ellen, az igazság és békesség és szeretet, azaz az Isten országa megvalósulásáért. Az ézsaiási prófécia realizálásáért: „Lakozik a farkas a bárányal és a párducz a kecskefiúval fekszik, a borjú és az oroszlánkölyök és a kővér barom együtt lesznek és egy kisgyermek őrzi azokat, nem ártnak és nem pusztítanak sehol szentségnek hegyén” (11,6 k). A médiák felelőssége – gyakorlati teológiai szempontból – itt világosodik ki, segíti e

az egyházat a társadalom bibliai eszményének megvalósulásáért folyó küzdelemben?

3. Ezt a segítséget a médiáktól igényelni azért nem naivitás, mert számtalan pozitív példa mutatja, milyen terápiás hatása is lehet a médiáknak, a fentebb említett családanya panaszával szemben. Gondoljunk csak azokra a magános öregekre, akik kora reggel már azért kapcsolják be a televíziót vagy a rádiót, hogy emberi hangot halljanak, s ne süket, félelmetes csend vegye őket körül. Érdemes behallgatni néha a rádió éjszakai műsorába, milyen hálálkodó visszajelzések érkeznek a műsorvezetőhöz álmatlanságban szenvedő, társtalan emberektől. S talán nem is kell mondani, milyen sok segítséget nyújtanak a médiák orvosi, jogászai, pedagógiai tanácsai, műsorai. Ki ne értékelné a rádió szórakoztatva nevelő, oktató műsorát, a Játék és muzsika tízperces zseniális találmányát? Hogy a médiák leleplező, hogy ne mondjam detoxikáló műsorairól (Magyarországról jövők, Gondolatjel, Sorstársak, Medicina, Magyar félmúlt pl.) már ne is szóljak. Ezeknek az értékes műsoroknak a fényében bátran igényelhetjük a médiák még pozitívabb, még aktívabb, még tendenciózusabb részvételét a környezet és élővilág megőrzéséért folytatott küzdelemben.

4. Még inkább azonban azért, mert – s ez az érem másik oldala, éppen ezért kell a médiák felelősségéről beszélni, a médiák pozitív hatásait sajnálatosan relativizálják a médiák negatív, destruktív hatásai. Ezekről a hatásokról rengeteget beszélhetnek a pedagógusok, pszichológusok és szociológusok. Ők látják igazán, hogyan jelentkezik (különösen az ifjúságban) a médiák, elsősorban a televízió személyiségtorzító hatása az ún. rock- vagy beatnemzedék gondolkodásában, érzésvilágában, életvitelében. Nem régen magyar fordításban is megjelent a neves amerikai szerzőpár Pratkanis és Aronson „A rábeszélőgépjé” (Bp. 1992) c. könyve. A könyv külön fejezetben foglalkozik a médiákban (televízióban) látható példaképek, a modellek meggyőző erejével. Elmondják, hogy pl. a nehézsúlyú bokszmérkőzések után a harmadik és negyedik napon számottevően megnövekszik a gyilkosságok rátája. Bizonyított tény – írják – hogy a rádió, a tévé és a lapok rábeszélő gépezete utánzásra indít. Az agresszív modellek – mutatnak rá – gerjesztik az agressziót a férfiak és nők, gyerekek és felnőttek körében. Egy másik amerikai szociológus szerint a tizennégy éves amerikai ifjú kb. 18.000 erőszakos bűncselekményt látott a televízióban. (H. Höhler). Íme a médiák másik oldala, a szellemi környezetszennyezés!

5. Ezek előrebocsátásai után, feltehetjük a kérdést, miben kell lássuk a médiák felelősségét a környezet és az élővilág megőrzéséért folytatott társadalmi-ökumenikus erőfeszítésben? A református gyakorlati teológia oldaláról nézve a következőkben:

5.1. Először is a szellemi környezetszennyezés megszüntetésében és az ilyen környezetszennyezésért való lelkiismereti felelősség ébresztésében. A média ne legyen a brutalitás, a porno propagátora és inspirátora. Idegenítsen el inkább a devianciáktól. Tegye egyértelművé, hogy „a piac” és „a morál” (Wunden, Medien zwischen Markt und Moral, Frankfurt 1989) vitában a morál szócsove, reprezentánsa, még bizonyos piaci áldozatok árán is. Adjon impulzusokat pozitív modellek (Teréz anya leányai, Albert Schweitzer, Paul Lambert, Molnár Mária, hogy csak éppen őket említsem a keresztyén misszió és diakónia (charitas) fénylő hősei közül) bemutatásával avagy névtelen szeretethősök bemutatásával a médiáktól függő embernek ahhoz, hogy merjen lenni a maga környezetében az élet tisztelőjének misszionáriusa. Azaz a médiák a lelki-szellemi környezetszennyezéssel szemben mutassák meg az igazi embereszményt, az embert mint felebarátot.

5.2. A szellemi környezetvédelem inspirálása mellett a médiák a maguk sajátos eszközeivel ugyancsak jelentős segítséget nyújthatnak a fizikai környezet, a bioszféra védelmezésében is. Egyrészt a lelkiismeret ébresztésével. Annak megmutatásával, miért felelős maga az ember a környezeti és az élővilágot ért károokért. Hogyan történik a „föld megskalpolása” a világ erdőinek nemcsak nagybani irtásával, hanem a hétfégi károsítások formájában. Az átlagember nem is gondolja, hogy a hétfégi tördelésekkel, tépésekkel hány hektárnyi erdőt pusztít el. Mutassa be a televízió milyen pusztítást végeznek a bioszférában „Nimród unokái”. Hogy amint a szakkönyvek mondják, éppen 2000-re a kipusztított állatfajok száma is kétezerre emelkedik. De itt van a „légraktár” félelmetes szennyeződése. A smogfelhő Amerikában, Japánban, Európában. Ha valaki csak egyszer is, futólag is látta a New York-ban oxigénálarcban sétáló anyát és gyermeke képét, soha nem tudja felejtani. Ekkor kezdünk ráébredni, miről is van szó. Egy amerikai karikatúrán Atlasz görcsös köhögési rohamok közt rángatózik, miközben a szennyezett légkörbe burkolt földgolyót hordozva tántorog. – Mutassa be a televízió a vizek sorsát is az

öngyilkos civilizációban. Ugyancsak a szeméthyegyek árnyékában vergődő életet. A tény, hogy a közegészségügy szempontjából az egyszerűnek tűnő háztartási hulladék is milyen veszélyforrás, mivelhogy nagymennyiségű patogén organizmust tartalmaz. Ezek az organizmusok olyan bélbetegségeket válthatnak ki, amilyen a tífusz, a kolera, a dizentéria. Ezek az organizmusok a talajvízbe mosódva, fertőzik a flórát és faunát is, irtózatot pusztítást okozva ezen a területen. Gondoljunk csak a szennyezett tengerek és tavak halállományának tömeges pusztulására. Nem is említettük még a vegyszerek pusztító hatását pl. a vegyszeres vadpusztítást, mely szakértők szerint „meghaladja Nimród teljesítményét”. De nem folytatatom, hanem itt is fordítva a gondolatmenet, hadd utaljak a pozitív teendőkre. Arra, hogy mutassa be a televízió azt is, mit tehet az ember, mit kell tennie, egyáltalán mit teszünk a környezet tisztaságáért, az élő vizek megmentéséért. Hogyan dolgoznak pl. a többszáz ezer köbméter kapacitású *víz tisztítók!* Hogyan az *olajvadászok* folyóinkon az olajszennyezés ellen! Hogyan a *szemétkomposztáló* üzemek. S hogy még csak egyet említsünk, hogy dolgoznak a *környezetvédelmi konferenciák*, milyen erőfeszítések történnek nemzetközi szinten a világ nagytakarítására a környezet és az élővilág megőrzése érdekében!

Mindezek csak villanások természetesen. De ezek a villanások is érzékeltetik, milyen sürgető feladatok várnak a médiákra. Ebben a perspektívában lesz kikerülhetetlen a médiák számára a kérdés, piac vagy morál? Ebben a perspektívában lesz programadó a *mediák számára is* Pál apostol intése a filippibeli keresztyénekhez: „Továbbá atyámfiak, amik csak igazak, amik csak tisztességesek, amik csak igazságosak, amik csak tiszták, amik csak kedvesek, amik csak jóhírűek, ha van valami erény és ha van valami dicséret, ezekről gondolkodjatok” (4,8). A kérdés, amire ma a médiáknak a környezet és az élővilág megőrzése szempontjából felelniük kell, kétszen vannak-e vállalni ezt a bibliai, ezt a keresztyén programot? Avagy „világnézeti semlegesség” ürügyén nolens volens a devianciát, a szellemi környezetszennyezést s így végül is az öngyilkos civilizációt fogják szolgálni, azaz a civilizáció öngyilkosságát siettetni?

Dr. Boross Géza
ref. teológiai professzor
Budapest

Egyháztörténet a hitoktatásban

Az általános iskolai tananyag és a hitoktatás anyaga közötti kapcsolópontok*

A fenti feladatra készülve összehasonlítottam a fordulat előtt és azóta is általánosan használt tankönyvesalád régi és változtatott szövegeit azzal a nem titkolt szándékkal, hogy megtudjam, kell-e a ma tanulóinak szenvedni a durva történelemhamisításoktól, az egyház és a papság igazságtalan be-mocskolásától.

Összességében elmondható, hogy a tankönyvek szövege már nem nyomorítja feltétlenül másodrendű emberré a hívő gyermeket, de egy fél hangsúlyal sem érzékeltetik soha, hogy a keresztyénység bárminél is valamivel magasabb rendű volna. Ezek a szövegek megkísér-

lik elhíttetni a világnézeti semlegességet. Az 5. osztályos tankönyv Filla István, a 6. osztályos Balla Árpád, a 7. osztályos Helméczy Mátyás alapkönyvének felülvizsgált és megújított változata. Mindhárman *régi szerzők*. Csupán a 8. osztály számára írt új szerző, Fekete Pál új könyvet, s ezt a szakértőkön túl a Történelemtanárok Egyletének Tankönyvbíráló Műhelye is véleményezte, s melynek második kiadása is már javított kiadás.

A Korona Kiadó új hetedik és nyolcadikos könyveket hirdet, melyeket a kiegészítő olvasókönyvekkel meg lehet rendelni, s ezek minisztériumi jóvá-

hagyással rendelkező tankönyvek lesznek az 1994/95-ös tanévtől kezdve. *Ezek lennének az alternatív tankönyvek?*

Ami a jelenleg tanított könyvek anyagát, szellemiségét, megfogalmazását illeti: az 5. osztályos könyv 40 leckéjéből három az, amely témánk szempontjából érdekes. Az ókori Kelet című fejezet egyetlen leckéje: a Biblia világa olvasmányanyagból leckévé lépett elő és már nem viseli a „mese és valóság” alcímet. A tudósokra bízva, hogy tárgyi emlékek és régi írások alapján válasszák szét a valóságot és a legendát. Röviden ismerteti a világ teremtését, a kiűzetést a

* Elhangzott a Katechetikai Bizottság 1993. november 3-i ülésén.

Paradicsomból, a vízözönt, a kivonulást Egyiptomból, valamint Mózes történetét. Értékelésében a Bibliát az ókori kelet történetének, műveltségének egyik legértékesebb forrásaként, világhírű művészeti alkotások ihletőjeként minősíti.

A *Képek a római történelemből* című fejezetben két lecke fontos számunkra: A kereszténység kialakulása és a kereszténység elterjedése. A régi tankönyv a Jézus-anyagot olvasmányként hozta „A keresztény legendák” címmel, s kijelentette, hogy ezek ugyanúgy hozzátartoznak az emberiség mondakincséhez, akár a görög és római istenekről szóló történetek, akár más népek vallásos regéi.

Az új könyv megfogalmazása „a Biblia elbeszélése szerint” hozza Jézus születésének történetét, életének egyes mozzanatait, keresztthalálát, s kiemeli: „A bibliai történetek Jézust olyan tulajdonságokkal ruházták fel, mint ember-szeretet, szegények segítése, irgalmas-ság, önfeláldozás. Kínsvéde és ár-tatlanul elszenvedett halála vonozóvá tette személyét az elnyomottak előtt.” De nehogy elbizússuk magunkat, hozzáteszi: „Ahogyan az ókori keleti, a görög és római istenek és a róluk szóló mesés mítoszok megihlették a művészeket, a bibliai történetekből is csodálatosan szép műalkotások születtek.” Nem kimondottan, de rejtetten ott szerepel e megfogalmazásban, hová sorolja szíve szerint a Jézus-történetet.

A következő lecke szűkszavúan ismerteti a *kereszténység elterjedését*. Hangsúlyozza, hogy kezdetben a szegények vallása volt, majd az egyházi szervezet kialakulásával és államvallássá lételevél változott arculata. Szerencsére kimaradnak a régi könyv durva hamisításai, miszerint „Az egyház arra buzdította híveit, hogy törődjenek bele sorukba. A rabszolgák engedelmességesnek uraiknak, a szabadok pedig a császárnak és a helytartóknak. A papok azt hirdették, hogy aki az egyház tanítványa szerint él, a túlvilágon elnyeri jutalmát, a mennyországba kerül.”

Változás még, hogy a következő lecke, amely az *időszámítással* ismerteti meg a tanulót, lemond az időszámítás előtti és az időszámítás szerint kifejezésekről, és beletörődik, hogy az emberiség nagy része attól az évtől számítja az időt, amelyben Jézus Krisztus megszületett. Ezzel – reméljük – lekerült a napirendről Jézus történetiségének kétségbevonása.

A 6. osztályos anyag már csak 2 teljes leckét szán a kimondottan egyháztörténeti témának, s az is az egyetemes történelmi részben található. Az egyik a középkori egyházi élet, belesűrítve a fejezetbe a szenteket (legendáikkal), az ereklyéket, a falusi papokat és a szerzetesrendeket, az eretnekeket és az

inkvizíciót. Sőt kiegészítő olvasmányként még a kereszties hadjáratokat is úgy intézi el, mint az európai földéhség és kincsszerzés megoldásának vállalkozásait. Hangsúlyozza ez a fejezet azt, hogy a középkori európai ember gondolkodását az egyház irányította, mivel kezében volt a műveltség monopóliuma. A régi tankönyvi változat még bőven taglalta azt a tételt, hogy a „papok és a szerzetesek a vallás tanításával védtek és támogatták a feudális rendet”, a mostani megelégszik azzal, hogy az egyházi vezetők maguk is nagybirtokosok, s életmódjuk nem különbözik a világiakétól. A másik lecke, a *reformáció* a régi címmel szerepel: „Az első támadás a feudalizmus ellen”. A támadás egyik, de vastag betűvel szedett oka „Némelyek kapzsisága, (amely) sértette a német parasztok és meggazdagodott polgárok érdekeit.” *Luther* szerepét eléggé kurtán elintézi, de azt nem hagyja ki, hogy a gyökeres átalakulást követelő Münzertől maga is megrémült, szembe fordult a felkelőkkel, sőt egyenesen kiirtásukat követelte. *Kálvinban* a sikeresen dolgozó, a tisztességesen élő, takarékos, szorgalmas polgárság egyházalapítóját tiszteli, az ellenreformáció fejezetében pedig a katolikus egyház eredménytelen kísérletét ismerteti a vallási egység visszaállítására.

A *magyar történelemmel* foglalkozó leckék egyike sem szán teljes órát az egyháztörténetnek. Az államalapítás című fejezet szől Géza kezdeti lépései után *István* egyházszerző munkájáról. A tényanyagot apró betűvel szedi, a jelentőséget így összegezi: „Az egyház Magyarország is hozzájárult a fiatal állam megszilárdításához, és segítette a nyugati műveltség átvételét.” A régi és az új rend küzdelme c. leckében külön fejezet szől a pogánylázadásokról, kiemelve, hogy a lázadók az egyházat okolták régi szabadságuk elvesztéséért, mivel a papok könyörtelenül beszédtek a tizedet, és birtokukon jobbágyosba süllyesztették a szabad parasztokat és pásztorokat.

Az egyház megerősödésére utalás történik *László és Kálmán* törvényeivel kapcsolatban, és szó esik az igazságszolgáltatás korabeli módjáról, az istenítétekről: a víz- és tüzes vas-próbákról. Az *Árpádkor műveltségét* apró betűsen taglalva szó esik a szerzetesek szerepéről a mezőgazdaság fejlettebb formáinak meghonosításában. Belefér ebbe a fejezetbe minden: a kolostori iskolák tananyaga, a régi magyar nyelvemlékek, a krónikák, a templomépítések, az iparművészek szép alkotásai, hogy csak a fontosakat soroljam.

A *magyarországi parasztmozgalmak* kapcsán előkerül a huszitizmus és Bakócz Tamás, aki kihirdeti a pápa kereszties hadjárat felhívását, a benne résztve-

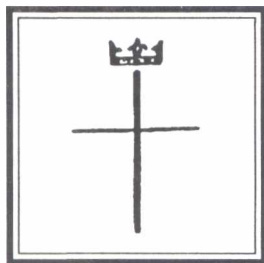
vőknek bűnbocsánatot helyezve kilátásba. Nagyon érdekes lecke a 34., amelyik a *Bocskai felkelés és Az Erdélyi Fejedelemség megerősödése* címet viseli. Itt tudjuk meg, hogy a felkelés előtti helyzetet súlyosbította a protestánsok üldözése, mivel a 16. században hazánk lakosságának többsége már a reformáció híve, de hogyan lettek azzá, az már titok marad. A Bécsi-béke biztosítja a vallás-szabadságot, Bethlen és I. Rákóczi Ferenc harcai pedig megszilárdítják a magyar nemesség és a protestánsok helyzetét Béccsel szemben.

A *reformáció és az ellenreformáció harca* című alfejezet bővebben foglalkozik a prédikátorok kultúra-teremtő munkásságával, a bibliafordításokkal, s ezek hatásával a nemzeti nyelvre. Kiemeli a reformáció szerepét az egyszerű emberek iskoláztatásában, a híres kollégiumok, nyomdák létrehozásában, és ismerteti a katolikus egyház ellenlépéseit a magyarországi ellenreformációban. A nehézség csak az, hogy ez a bizonyos lecke 6 (!) teljes oldal, nagy betűs és apró betűs szedéssel váltakozva, ami mutatja, hogy mi a megtanítandó és mi az ajánlatos anyag rész. Év vége felé mit tesz a pedagógus egy ilyen fejezettel, azt hiszem, nem kétséges.

Ez a tankönyv is, mint az ezt követő 7. és 8. osztályosok még mindig súlyosan maximalisták, és sok esetben a pedagógusok jó érzékére bízzák, hogy megkeressék a szelektálás legcélravezetőbb útját.

A 7., illetve 8. osztályos tankönyvekben egyébként az egyháztörténeti anyag már csak úgy szerepel, mint csepp a tengerben. A Türelmi rendelet egy cikkelye, a felvilágosodás, mint a vallásos gondolkodás kritikája még említetnek. Tényanyag már nincs, de a szerzőknek arra mindig van gondjuk, hogy a társadalmi mozgásokban kijelöljék az egyház szerepét, természetesen mindig a retrográd erő oldalán. Még a legfényesebb korszakokban is az egyház a maradiak oldalán vesztegel.

Ha *összegezni* akarjuk, mi történt ezekben a javított tankönyvekben, azt megállapíthatjuk, hogy a durva történelemhamisítások éleit letompították, a vádaskodó hangnemet igyekeztek objektívizálni. Eltűntették az előtérből Marx, Engels, Lenin alakját, de eszmérendszerüket, amely beivódott 40 év történetfelfogásának sejtjeibe, azt már nem tudták, vagy nem akarták kiirtani. Ezek a tankönyvek marxista szellemiségűek, s ezt a másképpen-fogalmazás sem képes elleplezni. Ha ezeket a tankönyveket nem cserélik ki, igen nehéz dolga lesz az egyháztörténet tankönyvírójának, míg megoldja, hogyan illeszti be az iskolai egyetemes és magyar történelem menetébe az egyháztörténetet.



Rehabilitációk egyházunkban

Bolla Árpád hasonló című cikke adta kezembe a tollat, hogy ezt a témát közérthetően – a téves elképzelések továbbterjedésének megakadályozása végett – a közönség elé tárjam.

Jogi rehabilitálásról van szó, bár kétségtelen, hogy a napi életben a rehabilitációnak több jelentést tulajdonítanak. (Magyar Értelmező Kézi Szótár, Bp. 1972. I154. lap)

Jogi értelemben a *rehabilitáció egy elítéltnak a mentesítése a marasztaló ítélethez fűződő joghátrányok alól.* (Magyar Törvénytarban 1940. XVII. tc.) Ez esetben az elítélt továbbra is elítélt marad. Miután azonban hosszabb időn át jó magaviseletet tanúsított, vagy maga a törvény, vagy a törvény alapján a bíróság mentesíti a marasztaló ítélethez fűződő hátrányok alól. (pl. politikai jog visszaadása, az elkobzás hatálytalanítása stb.)

Az *egyházi törvények ezt a jogintézményt nem ismerik.* Ennek ellenére dr. Schulek Tibor ügyében Káldy Zoltán egyházi törvényszéke ilyen határozatot hozott. Schuleket mentesítették a fegyelmi határozathoz fűződő joghátrányok alól. A fegyelmi vétséget és a büntetést megállapító ítélet életben maradt. Csak 1989-ben hozott az egyházi bíróság felmentő ítéletet. Megállapította, hogy dr. Schulek Tibor fegyelmi vétséget nem követett el és így fegyelmi vétség hiányában felmentette, az alapítéletet megsemmisítette.

Ez újrafelvételi eljárás keretében zajlott. (ET VI. tc. 36. §) Eszerint azonban csak az elítélt kérelmére indítható újrafelvételi eljárást. A hivatalból való újrafelvételt ez a törvény nem ismeri. Az ennek ellenére meghozott újrafelvételi ítélet nem törvényen, hanem törvény-pótló szokásjogon alapszik. (Ha nem így volna, törvénytelennek kellene minősíteni az eddigi eljárások egy ré-

szét. (Werbőczy Hármaskönyve Előbeszéd 11. cím 3–5. §-ok. A szokásnak hármass ereje van. Magyarázó, törvényrontó és törvény-pótló. Ez utóbbi a törvényt pótolja, ahol ez hiányzik.)

Az egyházban a múltban sok személy szenvedett sérelmet, akik ellen bírósági, vagy közigazgatási határozat hozatott, hivatalból kell szorgalmazni a határozatot hozó szervnél ezeknek a határozatoknak a hatályon kívül helyezését, ha ezt a körülmények indokolják.

Vannak azonban olyan esetek az egyházban, ahol sérelmek történtek, de ennek jogi lecsapódása nem volt. Így gondolok pl. Turóczy és Szabó püspökök esetére, ahol a két akkori püspök Dezséry és Vető szorgalmazására a két nevezett püspök kerületét megszüntették. Magyarul körmönfont módon a püspökségüktől megfosztották, de ilyen eset a főtí is, ahol Zászkaliczy Pált Káldy Zoltán hivatali hatalmával visszaélve, megakadályozta abban, hogy egyhangú meghívás ellenére sem léphetett boldog emlékü atyja örökébe.

A bírói és közigazgatási határozatokkal szemben tiszta a jogi helyzet. Egyéb esetekre azonban nem volt semmiféle eljárási szabály. Jelenleg a kerületi presbitérium és a közgyűlés jár el ilyen ügyekben. Miután törvényi alapja ennek sincsen, az eljárás a törvényt pótló szokásjog kategóriájába tartozik. Az már csak formalitás, hogy a határozatokat a két püspök és a két felügyelő írják alá. Szokásjogi alapon tehát az eljárás megalapozott. *Helyesebb lett volna azonban az ilyen jóvátételi eljárásokat az egyházi bíróságokra bízni, bár a múltban az egyházi bíróságok éppen nem jeleskedtek az igazság és a függetlenség erényeivel.* Csak emlékeztetek a Schulek elleni bírósági eljárásra, ahol a hallgatóság sorai-
ban ott ült a sértett Káldy Zoltán

püspök, a bíróság tagjai pedig a püspök iránti „szolidaritásból” az ártatlan Schuleket elítélték. (Pílatus) De ugyanez a mentalitás létezik a *Joób Olivér* féle ügyben is. Az ítéletet nem az eljáró bírósági elnök, hanem Ottlyk püspök írta alá, a tárgyalási jegyzőkönyvet pedig el-süllyesztették. Végül a *Roszik* elleni ügyben is, amelynek csak másodfokú eljárásában vehettem hallgatóként részt, a szakszerűtlenség és a hozzá nem értés iskolapéldáját nyújtotta. Ennél szakszerűtlenebb eljárás csak *Caucescu* ügyében volt. Az volt igazán a világ igazságszolgáltatásnak az arculverése. (A nürnbergi perek, meg a népbíróság perei is nélkülözték az objektivitást.)

Javaslatom az, hogy az egyház vezetősége mindezek ellenére az egész jóvátételi, (ha jobban tetszik rehabilitációs) eljárást bízza a két kerületi bíróságra. Ezeknek a határozata ellen legyen egyfokú fellebbezés az országos Bírósághoz. A fellebbezési jog mind a rehabilitálandó felek, mind az egyházi ügyészt illesse meg.

Végül megjegyzem, hogy a *jóvátétel minden sérelmet szenvedettnek hivatalból* (tehát nemcsak kérelemre) jár. Minden kárt tevő köteles az okozott kárt jóvátenni. Legyen akár anyagi, akár erkölcsi kár.

Az megint más kérdés, hogy valaki azt elfogadja vagy sem.

Bolla Árpád ama megjegyzése, hogy „engem bűneimért rehabilitáljon, oldozzon fel az Isten”, nem helyénvaló. Itt nem Bolla bűneiről, hanem az ellene elkövetett bűnökről van szó. Persze ezt is meg lehet bocsátani, de csak akkor, ha az elkövető (vagy jogutódja) részéről a jóvátételnek (megbánásnak) jelei mutatkoznak.

Dr. Herényi István
törvényszéki bíró

Zsinati hozzászólás

– Megjegyzések a 11. Zsinati üléshez (1994. január 7–8.) munkájához –

Igen tisztelt Elnökség!

A pozitívumokat értékelve, de ezekről most nem beszélve, a következő megjegyzéseket kívánom előterjeszteni és egyúttal kérem ezek *figyelembevételét* is, nemcsak meghallgatását:

1. A napirend előtti *felszólalásoknak helye lehet*. A Parlamentben is megengedik (bár ez számunkra nem norma!), de vitát az így előre be nem jelentett és fel nem dolgozható témáról engedélyezni nem tanácsos. Csak ad hoc hozzászólásokat eredményez, valóban „időhúzás” jellegű és hátráltatja a zsinat által elfogadott napirend témáinak komolyan tárgyalását (Katonai lelkeszi szolgálat, az előző ülésen Antall miniszterelnök úr betegsége kapcsán küldött távirat ügye – ez utóbbi különben más szempontból is vitatható és precedenst teremthet állami problémák kezelésében, amiben Zsinatunk illetéktelen)

2. A *levezető elnöknek meg kell engedni, hogy érdemben szólhasson*. Botrányos ügyek kerülhetnek elő, sőt megsza-vasztatnak, ha a levezető elnök (akit bizalmi szavazással juttattunk az elnöki székbe!) csak adminisztratív szerepet kap és kéri a következő hozzászólót. Ezt bármelyik jegyző, sőt felkért zsinati tag is megtehetné. E mostani visszás helyzetben a zsinat lelkeszi elnöke (aki a rendszeres teológia tanszékének vezetője), vagy az egyik püspök, vagy 2-3 nem-lelkeszjellegű professzor némaságra van ítélve, blamálna magát, mert volna ugyan véleménye, de nem mondja el, érdemileg tovább lendíthetné a vitát, de csak az ügyrendre ügyel és szavazatokat számláltat.

3. *Olyan hangok is jelentkeztek, amire nem lehet büszke a Zsinat*, s amiket az elnöki asztaltól nem utasítottak vissza. Ha ezek a Zsinat vitafórumáról kikerülnek (és miért ne kerülnének ki a mai szenzációra éhes világunkban?) a zsinat szégyenére lehetnek. *Két példa*: M. zsinati atya felszólalása a szlovák magyar evangélikusokkal, vagy a kárpátmedencebeli magyar evangélikusokkal kapcsolatosan, magyar diplomáciai szinten *zavartkeltő*, a legnagyobb jószándék ellenére is. Határainkon túl élő magyarnyelvű és etnikumú magyarok de jure nem tartoznak a MEE struktúrájába. Egyik püspökünk sem igényli ezt. A Romániai Ágostai Hitvallású Presbiteri Evangélikus Egyháznak saját püspöke, önálló törvényes alkotmánya, saját liturgiája és saját státusa van az LVSZ-ben. *Ez nem érzelmi kérdés – ez ténykérdés*. Hangulatkeltés, amikor „a 15 millió magyar miniszterelnöke” kijelentés citálásával párhuzamot akarunk vonni. Megnehezítjük így evangélikus

testvéreink életét. Jószándékkal van közeve a pokolhoz vezető út. Hogy ezek után ki „igazi magyar”, vagy az „okos” magyar? Nem firtatom, de azt elvárom az elnöklőtől, hogy „kontextusban” gondolkozzék és ennek hangot is adjon.

K. zsinati atya megjegyzése a reformátusok unokatestvéri státusáról szellemes, de megronthatja az amúgy sem felhőtlen viszonyt a két klasszikus protestáns egyház között. Disztingválni kell tudni a *fehér asztal és a zöld asztal* között. A zsinati felszólalás csak felelősségteljes lehet. Szeretem a humort, értékelem a szellemességet, de lehet ez vérfa-gyasztó is.

4. *A teológiai igazság érvényessége nem függ a demokratikusan korrek szavazat többségtől*. Az efajta tekintélyelv sérti hitünket. Ha Jézus, Pál, Luther egyedül is maradt egy-egy ügyben, az nem jelenti, hogy nem volt igaza. A *Formula Concordiae* problematikájára gondolok most konkrétan: 10 pontban próbáltam megvétozni e nevesítés elfogadását (most nem ismétlem meg), sikertelenül. Csak azt említem meg, hogy *egy nem ismert szöveg elfogadásáról van szó egyfelől* (nagyon udvariasan fogalmaztam akkor, amikor azt mondtam, hogy a zsinati atyák – anyák 50%-a egyáltalán nem tudja miről van szó, mert a latinul és németül olvasható, magyarra le nem fordított szöveget nem ismeri) – *másfelől hátrálás ez a szavazat*: amikor a LVSZ 50. fennállási évfordulóján törölni kívánja (1997) a damnamus formulát és amikor az EVT alakulásának 50. évfordulóján 1998-ban feloldaná az egymás elleni 16. szbéli ún. „tanítkokat” – mert ezek lehetetlenítik az ökumenikus közeledést nemcsak a római katolikusokkal, de a reformáció tagegyházaiban is (450 esztendeje lesz 1997-ben, hogy a trienti, trentói zsinat átokkal sújtotta a reformátorok megigazulás-tanítását a Tridentinumban). Azt is tudjuk, hogy a Heidelbergi Káté a „bálványimádásnak” minősíti a római katolikus eucharisziát és ezért átkot mond a tanításra, ma mindkettő a világkereszténységben lefutott ügy, ekkor mi, mondjuk 1996-ban tető alá hozott Törvénykönyvünkben az átkozottnak nyilvánított „formulát” (a FC kedvelt kifejezése) megerősítjük... Nincs itt valami ellentmondás, végig nem gondolt konzervativizmus? Ez a fajta *hitvallásos fundamentalizmus* kivetne minket a világkereszténység fősodrásából és elszigetelne hazai és globális méretekben a többi felekezettől. Ide tartozik az is, hogy a *Zsinati Híradó*, aminek talán nem elsősorban egy zsinati törvényter-

vezet teljes szövegének közlése lenne a feladata, hanem címéhez ragaszkodva, hírt adna a Zsinat ülészakáról, egy szót sem írt az ellenvéleményről. Ez már sajtóetikai kérdés: a hiteles, teljes, sokoldalú tájékoztatás elmaradása.

Ebbe a témakörbe tartozik az az *alattvalói tekintélytiszteltel*, ami vérévé vált sajnos még a magyar protestantizmusnak is. Ha valaki Luther, Ordass, Súlyom Jenő nevét kiejti, adut tesz az asztalra, ezt überolni nem lehet. Menyire más volt Luther, Ordass és a szerény Súlyom Jenő... Egyiket olvasmányaim alapján, a másik kettőt személyesen ismertem... Azt kell megnézni, hogy *valami igaz-e?* S ha mértékre van szükség, ott van a mi Urunk, a názáreti Jézus, aki őseink szerint is Dominus Scripturae és például még ellenségeit sem átkozta (damnamus...), sőt merte tanítani, hogy tanítványai se átkozzák ellenségeiket, sőt imádkozzanak értük – ez a jézusi pietas perfecta... Az „anathema” Pál ajkán – pl. a Galata levélre gondolok – még a Saulus farizeus hangja, felindultságából, úgyszeretéből fakad. Pált szeretem, de én Christianus akarok lenni – és a Zsinat?

6. Az *Etikai Nyilatkozat* napirendre kerülésének örülök. A mi bizottságunk tette az asztalra és különböző manőverek útján tartotta az ügyet életben. Ezt a formáját *nem tartom* azonban *elfogadhatónak*. Megindokoltam, véleményemet az előre legépelt formában beadtam, az elnöki asztalra már reggel letettem, (!) a Nyilatkozat tárgyalásakor felolvastam. – Leszavazták – ez nem baj, hogy azonban erről sem ír egy szót sem a Zsinati Híradó, az már több, mint falsificatio – *ez a teljes elhallgatás*. A kommentár nélkül hozott szöveg úgy fest, mintha a Zsinat egyöntetű véleménye lett volna ez, sőt már úgy idézik, hogy ez a MEE erkölcsi állásfoglalása. Kinek kell itt szót emelni, ha nem a Zsinat 2. sz. Teológiai Bizottságának? Nüanszokat nem ismerő zsinati tagjaink a „valljuk” ünnepélyes formulát éppen úgy elfogadják, mint azt, hogy ezt a Nyilatkozattervezetet már idézni lehet kívülállóknak. Legalább egy margójegyzetet nem érdemelt volna meg észrevételem? Nem keserít el ez a zsinati magatartás – ellenkezőleg *arra serkent, hogy éberen figyeljem*: mi hangzik el és teológus oldalról szóljak is. A zsinatot olyan szellemi műhelynek tekintem, ahol komoly munka folyik és egymás álláspontját tiszteletben tartjuk, meghallgatjuk és felelősen nyilatkozunk, ezzel építjük a jövő egyházát.

Dr. Hafenschner Károly
a 2. sz. Teológiai Bizottság elnöke



Az igehirdető műhelye

HÚSVÉT UTÁNI 2-5. VASÁRNAP

Általánosságban megállapíthatjuk, hogy az egyházi esztendő kiemelkedően kedves és fontos ideje. Megőrzött evangélikus hagyományunknak jellegzetessége, hogy a húsvétból élő gyülekezetekre figyelünk ilyenkor. Ha valamikor, úgy éppen ebben az időben kell megbecsülnünk ma is élő evangélikus ragaszkodásunkat és a textust abban a de tempore jellegben kell megszólaltatnunk, ami erre az időszakra jellemző. Éppen húsvét miatta keresztény gyülekezet pásztorolt, ujjongó, éneklő és imádkozó gyülekezet. Agendánk az összefoglaló témaadásban figyelemre méltó: Az Élő Krisztus Élő Gyülekezete. Mennybemenetel ünnepe és Exaudi vasárnapja már előretekintünk pünkösdre. Ez a négy vasárnap azonban „húsvétból él.” Természetesen nem a gyülekezetről önmagában kell prédikálnunk, akár idealizálva, akár a valóságos, helyi összefüggéseket elemezve, hanem a gyülekezet Uráról, aki miatt élhet itt és szerte a világon pásztorolt, ujjongó, éneklő és imádkozó gyülekezet. Az élő reménység népe, az élő Krisztus nyája figyel Pásztor hangjára, követi őt, ezért más nép, királyi papság, Istennek szentelt nép, nem e világhoz szabja életét, nem igazodik e világhoz (Róm 12), hanem Isten akaratára figyel és így éli vasárnap és hétköznap okos istentiszteletét.

*

HÚSVÉT UTÁNI 2. VASÁRNAP (Misericordia Domini) Jn 21,15-19

A pásztorolt gyülekezet

Ajánlott énekek: 334, 579, 422, 418 (2.v.)

Mai textusunk alkalmat ad mélyebb Szentírás-ismeret-re, őszinte önvizsgálatra és a küldetés újravállalására.

Elmélyült Szentírás-ismeret! Igaz ugyan, hogy a jó pásztor kép ismerős a bibliai vallásokon kívül is és az is, hogy a művészettörténet kedves témája (Bach három kantátát is írt erre a vasárnapra – Alfred Dürr így ír: A barokk képzőművészet, költészet és zene egyaránt különös örömet lel a falusi élet, főként a pásztorok környezet ábrázolásában, amely az eszményi érzések: a hűség, szeretet, ártatlanság, barátság megvalósítására különösen is alkalmas, békés, nyugodt környezetnek látszott. Nem csoda hát, hogy a kor különös áhítattal csüngött a jó Pásztor Jézus képén és a pásztorzenét – pastorale – közvetlenül a Jézus által őrzött, védelmezett gyülekezet jelképeként használta... a korabeli hallgató fülében magyarázat nélkül érthető pl. a „vezess minket karámodba”, ami a mai hallgató fülében már komikusan csenghet...“

A szószéken már nem kell sem ezzel, sem a görögséggel, vagy a keleti népekkel foglalkozni, ahol a királyi hatalmát, uralmát jelképezi a pásztor titulus a Poimén laón Homérosznál vagy Aszkülosznál egyértelmű, vagy a vallásos életben pl. a Hermész misztikában is használt és „átélhető” képlet volt – Nekünk erre a vasárnapra készülve, különös gonddal kell az őszövétségi gyökereket kutatnunk: Isten maga a jó Pásztor, Izrael királya és Úr (Zsolt 23). Ő az Úr és mi legelőjének nyája vagyunk

(Zsolt 95). Ő az, aki a pusztában is vezeti nyáját és összegyűjti a szétszéledteket. Ő az, aki haragszik a hűtlen pásztorokra és ígér egyetlen Pásztort (Ez 34). Mózes is, Dávid is pásztorokként éltek a nép emlékezetében. Ha valamikor, úgy most érdemes elővenni a konkordanciát és sub verbo Pásztor kikeresni az igehelyeket, nem csak a klasszikusnak számító verseket. Kiderül, hogy proféták is használják ezt a képet. Meglepődünk az OSZ gazdagságán ezen a téren is.

2 Sám 5,2-ben azt olvassuk, az a dícsérete Dávidnak, hogy ő hozta vissza Izrael népét és az Úr szava: Te leszel népemnek, Izraelnek pásztorá”. Nem szoktuk idézni a Zsolt 78,71-72. verseket, pedig milyen sokatmondó! Jézus az OSZ népének, szent könyvük ismeretében nyilatkoztatja ki, hogy Ő a jó pásztor. A többlet, a keresztre utaló jézusi kiegészítés: a jó pásztor életét adja a juhokért (lelkét és önmagát egy másik variáns szerint!). Amikor szánakozik a pásztor nélküli, szétszéledt nyáj sokaságon, OSZ-t idéz (Mt 9,36-38). A tanítvány szolgálatát úgy határozza meg, hogy az egyfelől követés, másfelől a másik, a nyáj legeltetése. Mindenfajta felekezeti vita nélkül említem, hogy félreértésnek tekintem a különben szép rk. fordítás címét textusunk előtt: Jézus Pétert főpásztori hatalommal ruházza fel. Itt nem főhatalomról, hanem szolgálatról van szó és ez a tanítvány éppen epistolánkban ismeri a Főpásztort (1Pt 5,2) s nyilván nem azonosítja önmagát a Főpásztorral. A pásztori feladat megismerése is az OSZ-ből lehetséges: legeljtet, enni, inni ad, vezet, terelget, fegyelmez, véd stb.

Őszinte önvizsgálat! Akár a gyülekezet színe előtt is, nemcsak a csendes szobában. Milyen kép él bennünk a mai lelkipásztorról? Milyen az „elvárás” és milyen a valóság? Mi a lelkész image?: az admiisztrátor, a szónok, az előadó, a könyvelő és anyagiak szakértője, az építő és renováló, a szervező és a mindenes? vagy a lelkipásztor? És mi derül ki a lelkészjelentésekből? Mennyire pásztor a lelkész ma evangélikus egyházunkban? s mennyire pásztor az esperes, a püspök? Az elmúlt évben többször voltam lelkészavatási és iktatási istentiszteleten. Agendánk kijelölt igehelyei és imádságai, de a bevezető szakaszok is Agendánk gyöngyszemei! Gyakran lehetne olvasgatni lelkészeknek, évtizedek szolgálata után is: gyónótükörként is (445-489 l.). Pásztori hangon a gyülekezet elé is lehet vinni ezt a kérdést ezen a napon. Lelkészhány – vagy hiány lelkipásztorokban? Ez is kérdés ma.

A küldetés újravállalása. Péter a szót komolyan vette, a mandátumot betöltötte, a szóbeli „martír” szolgálatát élete feláldozásával is megpecsételte. Nem az a csoda, hogy egy halászból pásztor lett, hanem az, hogy egy hűtlenné vált, sőt tagadó tanítványt pásztoroként alkalmaz a Főpásztor. Csak azért lehetséges ez, mert igaz a vasárnap szoltára Misericordia Domini plena est terra (Zsolt 33,5). S itt lehet mondani valamit a pásztori mentalitásról, ami a „kaini lelkiség” ellentéte. Szólni most már az egész gyülekezet számára feladatként. Az „egyetemes pásztorságról” is kellene beszélni. A másikért felelős testvérrel. Kainnak nem az volt a bűne, hogy földműves volt, hanem az, hogy nem vált Abel pásztorává.

HK.

HÚSVÉT UTÁNI 3. VASÁRNAP (Jubilate) Mk 2,18–22

Az ujjongó gyülekezet

Ajánlott énekek: 52, 47, 45, 63. (41–71 tkp. bármelyik)

Helyzetrajz: ma sok a szomorú ember, nemzedékek hordoznak sebet, több a panasz, mint a hálaadás, kevés az öröm és ha van is, nehezen fejezzük ki. Álszemérmesek vagyunk. Ha a mai magyar evangélikus gyülekezet nem is hasonlítható mondjuk egy afrikai vagy ázsiai elsőnemzedékbeli gyülekezethez, mégis nem természetes a fásultság, levertség, komorság. A gyermeki bizodalmas hit felszabadíthat ujjongó öröme, sőt magával ragadhat, hiszen névadó zsoltárunk is erre bízta: *Jubilate Deo omnis terra!* Zsolt 66, 1.v. – Ha valaki Krisztusban van, új teremtés az és ez az újdonság ujjongásban is jelenkezik. Túlságosan sokat adunk a fejünkre (szigorú tanrendszer) és túlságosan sokat a szigorú életfolytatásra – ezekhez képest keveset az emóciókra, a kitörő öröme. A keresztény embernek van min örülnie. Nem a körülményei mások, mint másoknak: *élete alapjaiban más* – tudja a nagy titkot, bármi is történjék vele, Isten szeretetétől semmi és senki el nem szakíthatja. Luther a szomorúságot és aggodást kísértésnek nevezi, megfélekedés ez az első parancsról, szinte beledugjuk fejünket a szomorúságba és nem akarjuk meghallani a vigasztalás szavát. Akik ilyen kísértésbe esnek, vessenek véget a „gondlelkőségnek” (Sorgengeist) és gondoljanak a gondviselő Úrra (Jn 15,5–11). A Krisztusban maradás a maradandó örömtitka.

Evangélium és epistola jól kiegészítik egymást ezen a vasárnapon. Mindkettő az új gyülekezetéről szól, nem az egyes tanítványról csupán. Ez az új nép a Vőlegény jelenlétének tudatában örvendező nép, s ha most nem is látja Urát, de élő reménységgel várja vissza és addig is bízik abban menyasszonyként, hogy vőlegénye hűséges és lakodalomra készül. Krisztus népében, az egyházban az új formák keresése kötelező. Az evangélium újdonsága arra kötelez, hogy ne csupán foltozzunk, hanem valóban új ruhát öltünk. Az új bor szétfeszíti a régi tömlőket – új tömlőbe való. Minden más, ami nem jézusi, az régi: a gondolkodásmód, az életstílus, a vallásosság is, Jézus hozta az újat, a gyökeresen mást: új parancsolatot adott: egymás szeretetének parancsát, mint egyetlen ismertetőjelet, a konkrét szeretet parancsát, hiszen könnyebb szeretni vagy szeretetünket bejelenteni az egész emberiségre vonatkozóan, mint szeretni a másik tanítványt, a munkatársat, az egy-fedél-alatt-lakót, akinek már minden mozdulatát, szava járást, hanghordozását, gondolatait ismerem. Ő hozta a bűnbocsánat újdonságát: azt hogy nincs végleg elrontott élet: a tékozló fiú is megtérhet, mert az Atya nem mondott le róla és a tékozló bűnös asszony is irgalmat nyerhet: nem a továbbbűnözés szabadságában, hanem a tiszta lappal való új életben. Krisztus népe becsüli ugyan a tradíciót, annak minden drága kincsét felhasználja, de nem tartja béklyónak, mint textusunkban a farizeusok a böjt törvényét, vagy textusunkat megelőző és követő szakaszban, nem mond le a kollaboráns Léviről és a többi társadalom által joggal megvetett emberről – hanem reménykedik a „kigyógyulásban” és nem véli úgy, hogy az ember a szombatért van, hanem boldogan ünnepelheti a szombatot az Isten békességének és nyugalmanak napját a szombat Ura, Emberfia társaságában.

Amennyire örülök, ha felfedezem Jézus egyik-másik szavában a consensus gentiumot (a népek bölcséivel való egyezést), még boldogabb vagyok, ha felfedezem Jézus

szavában az újat. Ujjongó öröm tölt el, ha az evangéliumot novumként értem meg!

Végül szabad a húsvéti feltámadás hitben az egészen újra is gondolni ezen a vasárnapon, az új égre és új földre, amit Ő teremt és nem mi hozunk létre ilyen vagy olyan gazdasági renddel, vagy ideológiával. Ujjongatok: a régiek elmúltak és Benne újjá lett minden! Új szövetség népe már most énekelhetsz új éneket!

HK.

HÚSVÉT UTÁNI 4. VASÁRNAP (Cantate) Lk 19,37–40

Az éneklő gyülekezet

Ajánlott énekek: 72, 53, 63, 64

Textusunk már a Lukács-féle passiótörténet kezdő szakaszából való, de amiről szól, azt nem lehet rögzíteni a szenvedéstörténethez csupán, túlnő e kereten. Istendicséret, Jézus-magasztalás. Farizeusok számára botrány, számunkra természetes: a keresztény ének tartalma Jézust dicséret, Istent Jézusért magasztaló szöveg. Amint a sokaság esetleg féreértésből, felhevült szívvel és mámoros örömben énekelt (Zsolt 118,26), azt a keresztény gyülekezetben tudatosan énekeljük. Már a születést bejelentő angyalének is hasonló szövegezésű (Lk 2,14) és a mennyei gyülekezet új éneke (Jel 14,1–5) ugyanerről szól.

Peskó György tanár, orgonaművész ritkán jelentkezik sajtónkban, utolsó írása az Evangélikus Életben, gimnáziumunk ünnepi istentiszteletéről megfogott. Intonálta az Erős-várunkat és az 500 főnyi diákság néma maradt. Ez sokkolta a művész-kántort. Mi történt? Mi lett az Erős Várunkból. Emlékezett gimnazista korára, az ünnepélyen harsogott az ének. Mi történt – nem énekel a mai evangélikus ifjúság? Ezt az élményt nem tudom feledni s bennem is kérdőjelek ágaskodnak. Nem vigasztal, ha valaki azt mondja, a mai fiatalok gépzenéhez szoktak, inkább hallgatnak „számokat”, de nem vesznek részt benne. Nem énekelnek. Hála Istennek, tudunk jó példákat, kórusokat is, gyülekezeteket is ismerünk, ahol szeretnek énekelni. S általánosítani nem szabad, de a némaság figyelmeztető jel. A Kodály-módszert jobban becsülik Japánban és Angliában, mint nálunk s a világhírű énektanítási módszer éppen nálunk sorvad el? – kérjük mi is Szokolay Sándorral fájdalomosan. Énekelj, énekelj magyar ifjúság, énekelj evangélikus magyar ifjúság! Énekelj evangélikus gyülekezet! Ne maradjon csak tradicionális igazság: éneklő egyház ez. Kicsinyektől a legidősebbekig van miről énekelni.

Az egyházi éneklésben a szöveg a legfontosabb. Ez muzikusoknak talán első pillanatra félreérthető, mégis vállalom. Jobban megismerve az elmúlt két évben Bach kantátáit, egyre biztosabb vagyok, hogy a lipcsei kántor, e legfantáziadúsabb zenei zseni, nem mondana ma nemet erre a kijelentésre. Hallatlanul komolyan vette a szöveget. Ha már nem csupán bibliai szöveget vett alapul mindig, mint Schütz, de a betétek, áriák és ariosók, néha költészetileg nem a legértékesebb szövegek, de kifejezik a bibliai mondanivaló parafrázisát kora megfelelő eszközeivel. Nemcsak az egyházi év ismerője és természetesen benne élő evangélikus teológus volt Bach – hanem a bibliai mondanivaló interpretálója. Néha egészen váratlanul mutat meg mélységeket és összefüggéseket, amiket, ha csak olvassuk a Bibliát, fel sem fedezünk, s ezeket az összefüggéseket a zene eszközeivel (vokális és instrumentális eszközökkel) ki is fejezi.

Ezen a vasárnapon az előbbieket végiggondolásával figyeljünk *ismét a szövegre!* Nagy sokaságról van szó – nem magános énekesek szórakoztatták a tömeget, hanem együtt énekelt ez a sok ember s ez az ének – a Jézus miatt Istent dicséző ének formált a tömegből egy gyülekezetet. Az *ének összeköt. Örvendezve és fennhangon* énekeltek: az öröm is, a hangos, hallható, artikulált szövegmondás is a gyülekezeti ének jellemzője ma is. Örömmel és tudatosan, érthetően énekelünk. Az ének *tartalma* Isten nagyságos dolgainak dicsérete ApCsel 2,22–24-ben a pünkösdi prédikációban erről beszél Péter! K. Barth egyenesen úgy határozza meg a prédikációt, hogy az a Szentírás alapján Isten nagyságos cselekedeteinek hirdetése. Itt is a tanúk (szemtanúk) Istent ezért dicsérik. Beteljesül, amit Jézus a Hegyibeszédben mond Mt 5,16: „...látván jó cselekedeteiteket – dicsőítsék Mennyei Atyátokat” – Fontos a Zsoltárszöveg a Zsolt 118-ból – az egész zsoltárt húsvéti zsoltárnak tarthatjuk különösen 14–24 vers, s benne a híres, Luther személyes mondanivalójú klasszikussá vált vers: Nem halok meg, hanem élek és hirdetem az Úr tetteit. (18. v. helyesebb fordítás szerint: nem engedte, hogy meghaljak: nem szolgáltattott ki a halálnak) Az itt idézett 26.v. közismert záródokének is lehetett, amint felfelé mentek a fővárosba, Jeruzsálembe... A farizeusok botránkozása abból ered, hogy blaszfemiának tekintik, hogy a zsoltárt, ezt a Királyt magasztaló zsoltárt, ami a messiási király elérkezettét jelentheti majd be, már Jézusra vonatkoztatják. Szavuk kemény: Utasítsd rendre tanítványaidat. Elvárják, hogy az „értő” Jézus korigáljon. A Mester azonban az ellenkezőjét teszi – elfogadja ezt az üdvözlést, örül az Isten dicséretének és még profétál is: ha elhallgatnak, a kövek prédikálnak. A későbbiek összefüggésében értjük, hogy Jézus mielőtt megsiratta a várost, mert nem ismerték fel a visitatio Deit az Ő érkezésében, ismét szól a kövekről, ti. nem hagynak itt követ kövön. A kövek prédikációja azóta is tart, gondoljunk a siratófalra (Wailing wall Jeruzsálem közepén). Itt most nem a sivatag köveinek énekéről van szó, ahogy lehűléskor jajgatásszerű, vagy szelídebben éneklésszerű hangot hallatnak éjszaka a piramisok szintén a forró nappal után hideg éjszakában – hanem a történelmi benső logikáról.

Egy bencés szerzetesnek van egy szenzációsnak mondható nemrég megjelent könyve ezen a címen: *With Jesus through Galilee ac ording to the fifth Gospel* – s az ötödik evangéliumnak itt Izrael földjét nevezi Pater Bargil Pixner a Dormitio kolostor apátja, aki 25 év ott tartózkodás után földrajztudósként és archeológusként azt ígéri könyve olvasóinak, hogy a Szent Föld maga az ötödik evangélista a négy ismert mellett. Igen, a kövek nem hallgatnak ma sem. Kapcsolódjunk bele mi is a természet, a történelem, a gyülekezetek világot átfogó és még a jövőre, sőt örökkévalóságban is folytatható énekébe Kantate vasárnapján.

HK.

HÚSVÉT UTÁNI 5. VASÁRNAP (Rogate) Lk 11,5–8

Az imádkozó gyülekezet

Ajánlott énekek: 376, 46, 421, 72, 65

Az imádkozó gyülekezet az egészséges gyülekezet. Mindig van valami mondanivalója Urának. Megszólította az Úr, állandóan vezető igéjével, tanácsolja, erőt ad, véd, ígér, vigasztal, bátorít és a gyülekezet válaszol: könyörög új áldásáért, kér bocsánatot, hálát ad a hatalmas cselekedetekért, amiket egykor és most az Úr véghez visz, együtt térdel és fohászkodik a Lélek bátorítására (epistola!) az egész kerszténységgel, forgó Földünk 24 órájában mindig hangzik valahol a gyülekezetek imádsága, nem némul el a dicséret, nem szűnik meg a hálaadás. Különböző nyelveken, de azonos indulattal és bizalommal beszél Isten népe Urához. Nemcsak egymás-

sal van szót értenivalója (ez a két és sokoldalú dialógus ma inkább folyik, mint bármikor az egyháztörténet folyamán), nem csak Uráról van mondanivalója missziói küldetésének betöltésében, hanem Urához is van szava. Csak úgy tud *Róla* beszélni, ha előtte is, utána is *Veled* beszél. A mai vasárnapon anélkül, hogy jelentéktelennek tartanánk az egyéni imádságot, elsősorban a gyülekezet imádságáról kell beszélünk, erről a nagyszerű lehetőségéről. Az imádság visszhang az istentiszteleten is, a hétköznapi istentiszteletben is az Igére az egész gyülekezetben.

Textusunkban kettős hangsúly érezhető: Az imádság alapvetően kérő jellegű – és az imádság állhatatos, szinte erőszakosan tudatos tevékenység. Nem feledhetjük a Lk féle contextust sem: a megelőző versekben a Lk-verziót olvashatjuk a Miatyánk e rövidebb formáját – a tanítványok kérésére mondja ezt Jézus, ezt megelőzően Mária és Márta története (igehirdetés fontossága) és az igralmas samáriai példázata áll, amiben a csattanó: eredj el és te is így cselekedj. *Textusunk* folytatásaként még mindig az imádságról van szó (kérjétek és adatik ...) majd az Erős fegyveresről és az egyetlen Jónás-féle jéről, ami adatik... ami talán az imádságmeghallgatással kapcsolatos váradalmainkra is feleletként szolgál. Mi maradjunk most a két jellegzetességnél:

1. *Az imádság alapján véve kérő jellegű.* Az ember hiánylány. Mindig van valamire, valakire szüksége. Nem kell röstelleni, hogy kérünk. Jézus tudta, mi van az emberben: nagy hiány és ezért, amikor tanít imádkozni, elsősorban kérni tanít, anélkül, hogy az imádság többi vonását elhanyagolná... Itt is kérésről van szó, az illető nem is a maga érdekében kér, hanem barátja kenyér nélkül marad, ha nem kap kölcsön három kenyeret. Nincs mit adnom neki (Micsoda gazdag mondat ez az ön-szegénységi bizonyítvány). Éjfél van, nem kifejezetten látogatási idő – de a szükség törvényt bont. Talán e tanításban benne rejlik a másokért való könyörgésre buzdítás is... valamit adnom kellene, de nincs... az egyháznak valamit adni kellene és nincs mit adnunk: kérni kell, hogy legyen! Urunk, kihez mehetnénk, örökélet beszéde van nálad – visszhangzik bennünk a péteri mondat. Az egyház, a gyülekezet is csak akkor tud adni, amikor előtte kért.

2. *Az imádság szinte erőszakos, állhatatos, tudatos tevékenység.* Ezt lehet karikatúrának is felfogni, de a karikatúra is akar mondani valamit, sőt túlzásával kiemelten akar mondani: itt még a tolokodás szó is szerepel (a müncheni kódexben található evangéliumi textusban „az ő jámbortalanságáért” – a görög szó *anidia* szemtelenséget, követelőzést, tolokodást is jelent). Szinte képtelenségnek tartjuk, pedig így érthetőek a következő, perikopánkhoz már nem tartozó versek is: kérjétek, keressetek, zörgessetek... Eszünkbe jut Luther több harcias hangúnak, tolokodónak tartott imádsága, az Uram hát Te megígérted... alaphangú imádságok: pl. Darum hilf Du, weil Du gesagt und befohlen hast dass wir sollen, suchen, bitten und anklöpfen... másutt: Nach deiner Verheissung klopfte ich an: Tue mir auf, ich begehre nichts, was die Welt hoch und gross achtet, sondern deinen Heiligen Geist gib mir, der mein Herz erleuchte, mich in meiner Angst und Not starke und tröste. Ez a jákóbi tusakodó ima, ez a jézusi gecsemáné kerti imádság, ez a pálapostoli könyörgés, a tövis elvételeért... Az imádság az nem a pihenés egy formája, az imádság az harc, tusakodás, mint Abrahám vagy Mózes imádsága. Azért olyan fakó gyakran egyházunk imádságos élete, mert túlságosan csiszolt, vallásos, rendezett, s ezért szinte semmitmondó. Ha Istennel Jézus miatt baráti viszony (!) áll fenn, úgy ezt a merész hangot is szabad megütni, ha vért is izzadunk bele, mint tusakodó Urunk ott a kertben. – A textus vége az ún. ellentétes párhuzamok sorába tartozik: „mennyeivel inkább ad Isten” – csakúgy, mint a következő szakasz végén olvassuk: Ha ti gonosz létetekre tudtok gyermekeiteknek jó ajándékot adni, *mennyeivel inkább* ad Mennyei Atyátok Szent Lelket, azoknak, akik kérik tőle (11,13).

Az a Jézus tanít ma imádkozni, aki a kereszten kimondta a legemberibb imádságot: „En Istenem, én Istenem miért hagytál el engem” – ő csak tudja, milyen emberben kell és lehet könyörögni az Atyához a magunk és mások érdekében.

Urunk taníts minket imádkozni! (Lk 11,1).

HK.

MENNYBEMENETEL ÜNNEPE János 14,1–12

„új és élő úton, amelyet Ő nyitott meg előttünk”

I. EXEGETIKAI MEGFONTOLÁSOK:

Szakaszunk Jézus ún. „első búcsú-beszédének” egyik része, és tanítványaihoz intézett Igéket tartalmaz. A „kereszt felé” induló Jézus egyszerre tekint a saját és tanítványai „keresztentúli” helyzetére. Jézus számára feltámadást és mennybemenetelt, tanítványai számára viszont „értelmezésre és kitöltésre” váró képletet jelent mindez.

1. vers: Nem véletlen a fentiek ismeretében az, hogy a biztatás szavaival indul a tanítványok felkészítése a sok „novomot” is tartalmazó szituációra. Hermann Strathmann helyesen utal arra, hogy „... a Biblia csak egy eszközt ismert, amelyen keresztül az emberi szív megvédehető a félelemtől, ez pedig az Istenbe vetett hit, a belé vetett bizalom, amihez hozzátartozik az abba a személybe vetett bizalom is, akin keresztül Isten kinyilatkoztatja magát”.

Többek között Ex 14,31 kínál párhuzamot erre az igazságra. Amikor azonban Jézus Istenbe és önmagába vetett hitre szólítja fel tanítványait, akkor többet és mást is akar mondani, mint amit az OT-i párhuzamok kínálnak.

2.a. vers: Karner Károly a vers első felét magyarázva, a lábjegyzetben utal arra, hogy a zsidó gondolkodásban otthonos az a felfogás, hogy „az üdvözültek számára Isten házakat, hajlékokat készít a mennyben”. A zsidó apokaliptikában többször szereplő gondolatot a rabbik azzal toldották meg, hogy saját maguknak szép, nagy termek, táborok előkészítését szavazták meg. (Johanan ben Zakkai). Az a tény, hogy Jézus „helyet készíteni” megy tanítványai számára, újabb fokozást jelent. Előzőleg azt kérte, hogy „higyenek Istenben és benne”, most azt állítja magáról, hogy Isten számára fenntartott feladatkört fog elvégezni.

2.b. vers: Szövegtani nehézséget igen, de nagyobb értelmezési zavart nem okozó hely. Némelyek – Origenes nyomán járva – kérdőmonddal, mások kijelentő monddal fordítják.

3. vers: A beszéd elmondásának szituációjában az „elmegek” és „eljövők” kifejezések kettős csengést kaptak. Egyfelől a „keresztre” és „mennybemenetelre”, másfelől a „Föltámadott 40 napos földi tartózkodására”, illetve a „paruziára” történő utalást hordoztak. A lényeg tekintve azonban a mennybemenetel és a paruzia a meghatározóbbak. Megfontolandó ezen a ponton, amit Friedrich Büchsel mond ennek a versnek a magyarázatánál: „Húsvét és paruzia, a húsvét előtti helyzetet szemlélve egység, húsvét után viszont kettősség.” Jézus a visszajövele – paruziája – utánra ígéri a magáhozvételét. A Krisztusban élő tanítvány végső célja tehát a Krisztusnál és Krisztussal való lét. Ez utóbbira mondja Pál, hogy „ez sokkal jobb mindennél”. (1Thessz 4,17., Fil 1,23)

4. vers: Ilt nem a passióra és a tanítvány passiójára, hanem az Atyához menő Jézusra gondolnak.

5–7. versek: Tamás számára bizonytalan Jézus elmene- telének célja és az út is, mindkettőre rákérdez. A válaszban Jézus a saját személyét állítja oda. „Jézusban tehát egyé válik az, ami más vallásokban születesik: az Istent kereső ember célja és az út is, amely a cél eléréséhez vezet”. Jézus csak azért lehet „út”, mert Ő az „igazság” (Isten benne mutatja meg, hogy kicsoda Ő maga) és az „élet” (Jézus Isten életét közvetíti). Jézus Tamásnak adott válasza egyszerre kinyilatkoztatás és kihívás. „ha Jézust

csak történeti személyként fogjuk fel, akkor ezeket a kijelentéseket viszonylagossá tesszük, úgyhogy azok a végén eltűnnek”. Ha viszont Jézust Isten „önkinyilatkoztatásaként” értelmezzük, akkor vagyunk a helyes úton.

8–12. versek: Fülöp Izrael 70 vénének, Ézsaiásnak és másoknak az Isten-élményét szeretné elnyerni, mint a Jézustól kapható „végső bizonyítékot”. Számára az Isten-látás, még a Jézussal való sok-sok együtté után is csak „vagy és nem valóság”. Nem sejt, hogy kérdésére Jézus személyében és művében adva van a válasz, a kettő egybetartozik. Jézus válaszában – „Az Isten-bizonyosság teljes merészsége és Jézus önbizonyossága nyilvánul meg... Az istenség titka táru fel az ember előtt, amikor az ember Jézussal személyes kapcsolatba kerül... Isten csak annyiban az „egészen más”, ha az ember Jézust nem ismeri”. Isten „idegensége” Jézusban szűnik meg. Jézus és az Atya egysége Jézus szavában és cselekedetében van adva. Ez nem a vallástörténelemben adott identifikáció, feloldódás, hanem a „szerepet és engedel- mességi viszony” következményeként létrejött szóbeli és cselekedetbeli egység. A megoldás a Jézus személyének megismerése és a belévetett hit, amely Isten és Jézus egységét vallja és ünnepli. Tamásnak Jézus a saját személyének a megismerését ajánlja, Fülöptől a tapasztalaton alapuló hitet kéri számon. A tanítvány csak a megismerés, a tapasztalaton alapuló hit birtokában kerül abba a helyzetbe, hogy a „folytatásnak” is eszköze és részese. Sőt a „folytatás”, „túlzárnyalást” is jelent. Amikor a jövőről van tehát szó, akkor a Krisztusban adott kinyilatkoztatás „tovább-plántálásáról” van szó. Ennek sikere jelenti Izrael határainak átlépését. „A missziót végző egyház tettei a megdicsőült Krisztus tettei. Így Jézus felemeltetése, amely megrendíti a tanítványt, nyereséggé válik.”

II. ÚTBAN AZ IGEHIRDETÉS FELÉ:

Mennybemenetel ünnepét általában úgy szokták meg- rajzolni, hogy a mennybemenő Jézus Krisztus az „aktív” szereplő, a tanítványok az „ég felé meredve” passzívan állnak. Tájékozódásukat veszítették. Jézusnak ez az „elő- készítő jellegű” búcsúbeszède mindenkor tanítványai- nak aktivitását kívánja szorgálni. Jézus Krisztus számára a mennybemenetel a feltámadással kezdődő isteni igazol- lás, megdicsőtés második lépcsőfoka. Maga Jézus is tisztában volt azzal, hogy távozása tanítványai számára a nehezen feldolgozható élmények kategóriájába fog tartozni. A világban maradt és ott élő tanítvány, a kis egyház a nagy világban helyzet és út, Jézus keresztútjá- nak folytatását jelenti. Bonhoeffer ezt a helyzetet úgy jellemezte, hogy „hontalanul és mégis otthon”. „Otthon- talanságunk közepén mégis otthon vagyunk”. Ez az egyik oldal. A másik az, hogy ezt a helyzetet a tanítvány, az egyház úgy tudja helyesen elhordozni, hogy tudatában van annak, hogy mindenkor „keresztútját” a „Megdi- csőült Krisztus fényében járja”. Jézus földi életére a kereszt árnyéka hullott. Övéi számára a kereszt már „különös fényben ragyog”.

Ezen a háttéren a tanítványoknak, az egyháznak a jelenre és a jövőre tekintve jelentős „hit-javai” vannak. Ezek pedig a következők: haza az Atyánál, út az Atyához, az Atya ismerete. Mindezen javaknak az egyetlen adója és garantálója a megfeszített és feltáma- dott Jézus Krisztus. Hit-javak ezek, mert végső megvaló- sulásuk a jövőben történik meg. ezért helyes őket merő- ben „vallásos” és alapvetően „túlvilági” javaknak nevez- ni. Ezekből a javakból azonban már itt és most sok minden megelőlegeződik. A megfeszített és feltámadott Jézus Krisztus – a róla szóló igehirdetésben, az általa rendelt szentségekben, az egyes keresztények és az egyház létében, a keresztn és elvetettségben, a hittestvéren és a mindenkor felebaráton végzett irgalmas szeretetben – van jelen élő módon, mégis „sajátos módon” közöttünk. Ez a jelenlét a maga sokféleségében garantálja azt az „új és élő utat”, amelyet maga Jézus Krisztus nyitott meg előttünk. (Zsid 10,20)

Luther Márton, amikor egyszer Mennybemenetel ünnepeén prédikált, akkor nem véletlenül hangsúlyozta azt, hogy Jézus Krisztus mennybemenetele mögött, egy a földön véghezvitt hatalmas méretű mű elvégzése húzódik meg. Egy „örök ellenséget” győzött le, és „egy magasrangú foglyot” ejtett Jézus Krisztus. Az előbbi a bűn, az utóbbi az ördög. Az embernek csak azért lehet „kis és nagy reménye”, mert Jézus Krisztus ezt véghezvitte. Ugyanakkor az elvégzett krisztusi mű nyomán az embernek az a dolga, hogy bűnnel és ördöggel szemben Jézusra mutasson, egyedül Belé vesse a bizalmát. Akár balról (félelem hitetlenség) – akár jobbról (konkrét bűnök) támadják, szilárdan meg kell állnia. A tanítványnak jobb és baloldali támadások keresztüztében állva így kell szólni: „hallasz engem foglyul ejtett szolgál? Nem teszem amit akarsz. Krisztus foglyul ejtett téged, bilincset hordasz – engem viszont megszabadított, hogy ne azt kövessem, amit te akarsz, hanem azt, amit Ő.” Az ember ezért – Jézus mennybemenetelére gondolva tényleg nem lehet sem rezignált, sem rest, sem lusta. Mennybemenetel nem tartalmaz múltba visszanező vagy jövőbe előre szaladó emigrációs lehetőségeket. Ellenkezőleg – szóban, cselekedetben, magatartásban jelenlevő világos hitvallást követel. Ebbe pedig természetszerűen tartozik bele a Jézus Krisztus jelenbeli és jövőbeli (végleges!) presenciájáról szóló világos beszéd és ebből fakadó élet. Csak az ilyen beszédben van ott ugyanaz a „titokzatos igazság-hatalom”, amely Isten akcióját jelenti. Ennek az akciónak a nyomán jöhetünk rá arra is, hogy igaza van annak a teológusnak, aki úgy fogalmazott, hogy mennybemenetel minden problémája merőben „emberi” – mert Jézus Krisztus presenciája átfogó és tökéletes ugyan, – de mivel mi még „it” vagyunk és nem „ott”, ezért van „hiányérzetünk”. Hiányérzetünk világos megvallása azonban nem homályosíthatja el evilági és örök reményeinket. A Paraklétos – Isten ereje és jelenléte – pedig garancia arra, hogy létünk nyomán „eseményé” váljon hitvallásunk az egyházban és a világban.

Böröcz Enikő

Jegyzetek

- Hermann Strathmann: Das Evangelium nach Johannes NTD.4. Göttingen 10. Auflage 198. old.
- Karner Károly: A testté lett Ige – János evangéliuma Budapest 1950. Magyar Luther Társaság 198. old.
- Friedrich Büchsel: Das Evangelium nach Johannes 4. Auflage Göttingen 1946. 146. old.
- Karner: im. 199. old.
- Büchsel: im. 147. old.
- Büchsel: im. 147. old.
- Strathmann: im. 200. old.
- Dietrich Bonhoeffer: Brevier – Kaiser Verlag München 1971. 200. old.
- Martin Luther: Christliches Wegweiser für jeden Tag Hamburg 1980. 1. Auflage

HÚSVÉT UTÁNI 6. VASÁRNAP (Exaudi) Máté 9, 35–38

Istentől kért munkásokkal, a Jézustól tanult irgalommal...

I. EXEGETIKAI MEGFONTOLÁSOK:

Máté evangéliumának az ún. „II. főrésze” (9,35–16,12) tartozik a kijelölt szakasz. Jézus messiási művét foglalja össze, kiegészítve azzal a tanítványokhoz intézett felszólítással, hogy kérjenek Istentől „személyi segítséget” munkájukhoz.

35. vers: Jézus „utazó nagykövetként” végzi munkáját, városok és falvak egyaránt beleesnek működési területébe. A helyszín, ahonnan elindul, a zsinagóga. Ami munkájának tartalmát illeti, itt három igei participium van egymás mellett. Tanított, prédikált, gyógyított. (DIDASKO, KERUSSO, THERAPEUO). Az első két kifejezés gyakran szerepel egymás mellett, a második kifejezés viszont az „evangelizálni” (EUANGELIDZO) igével még többször fordul elő. Tanítás alatt a „közgondolkodás” általában információátadást ért, és amikor ez

megtörténik, akkor a tanítás tulajdonképpen véget ért. Az Újszövetségben tanításon ezt is „értik”, de ennek ellenkezőjét még többször – és pedig ugyanannak az információnak a folyamatos ismétlését. A hallgatónak azután el kell döntenie, hogy mit tart a hallottak felől. Jézus tanítása itt többrétű dolgot takar: Isten Igéjének magyarázatát, azután ennek az Igének, illetve Istennek a Jézus személyével kapcsolatos aktualizálását, illetve a hallgatók szembesítését és reagálását a hallottakra. Jézus tanítása, igehirdetése, evangelizálása szorosan egybetartozik, közöttük lényegi eltéréseket nem lehet találni. Az a tény, hogy a tanítás nincs közelebbről meghatározva, az igehirdetés viszont a „mennyek országa evangéliumának” meghirdetéseként jelenik meg, nem lehet érv amellett, hogy különbségeket konstruáljunk tanítás, prédikálás, evangelizálás tartalmát illetően. Jézus tanításában, igehirdetésében, evangelizálásában, de egész személyében és művében a bűnös, Isten nélkül elveszett egyes embert és emberiséget kereső Isten jelenik meg személyesen. A harmadik kifejezést a gyógyítást végző Jézusról – egyfelől „appendixként” (függelékként) szokták megemlegetni, jelezve, hogy ez „nem olyan fontos”, vagy pedig „csúcscént” értelmezik, mondván, hogy a tanítás, igehirdetés, evangelizálás azok „csak” szavak, és akkor jön a bizonyítás, az alátámasztás, a cselekedet, tehát ez az igazi, ez a lényeg. Az Újszövetség azt mondja Jézus szaváról, hogy „hatalommal” teljes volt, és Jézus „csak azért” tudott gyógyítani, mert már a szava „esemény”, „akció” volt. Ezen a háttéren tanítás, prédikálás, evangelizálás, gyógyítás ugyanannak a dolognak a különféle megjelenései. Szorosan egymáshoz tartoznak, egymástól el nem választhatóak. A sorrend nem véletlen – de ez nem változtat azon a tényen, hogy átfogó méretű, lelket-testet, szellemet átkaroló messiási programkifejtés történik Jézus részéről. Mai kifejezéssel élve, Jézus alaposan „megdolgozza” a népet!

36. vers: Egy igei kifejezés és egy kép uralja ezt a verset, amely Jézusnak a néphez való viszonyát ábrázolja. A héber (OT-i) és a görög (UT-i) biblikum mind az igei kifejezéshez, mind a képhez bőven szolgáltat alapanyagot.

Az igei kifejezés a héber RHM görög megfelelője. SZPLAGHNIDZOMAI. Igei és főnévi alakjaikban is ugyanazokat a jelentéseket hordozzák. Ezek a jelentések a következők: sajnálni, könyörülni, megesis a szíve rajta, illetve anyaméh, szív, belek, irgalom, könyörületeség, szeretet, belső rész. A héber és görög konkordanciák áttekintése ebből a szempontból egy különös meglepetéssel szolgál. Éspedig azzal, hogy ezek a kifejezések lényegében csak Istenre és Jézusra vonatkozólag fordulnak elő. Ez azt mutatja, hogy az ember önmagában és önmagától nem tudja azt, hogy mit jelent irgalmasnak lenni. Az ember ezt csak egy nálánál felsőbbrendűbb lénytől tanulhatja meg. Tehát az, ha az ember „mégis” irgalmas, mégis tud irgalmasni, akkor az csak azért lehetséges, mert isteni, illetve krisztusi „mintája” van. Emerre vonatkoztatva nagyon kevésszer fordul elő a kifejezés, akkor is csak kétféle összefüggésben. Vagy arról van szó, hogy Isten egy embert irgalomra indít egy másik ember iránt, (Dán 1,9) – vagy pedig arról, hogy az irgalmas Isten számon kéri az irgalmatlan embert, hogy ő miért nem irgalmas. (Mt 18,33) Az Újszövetség nagy vallomása Istenről éppen az, hogy az Isten irgalmas, az ember nem. (2Sám 24,14) Az Újszövetség pedig ugyanezt az igazságot a Messiásra, Jézus Krisztusra is kiterjeszti. Nem véletlen az, hogy az Isten milyenségéről szóló nagy példázatokban mindig egyszerre szembesül az ember az Isten irgalmával és az ember irgalmatlanságával. (A gonosz szolgál, Az elveszett fiú) Az sem véletlen – hanem arcpirító szégyen Jézus kortársai számára – és komoly figyelmeztetés a mai Izrael és a keresztények számára – hogy az Újszövetség egyetlen „irgalmas embere” az éppen egy samaritánus. (Lk 10,33) Textusunk azt mondja, hogy Jézus „alap-pillantása” ez az egyedül Istennél megtalálható irgalmas pillantás volt. Az Újszövetség azzal, hogy ezt az Otestamentumban csak Istenre használt fogalmat Jézusra gondolva újra kimondja, azt hangsúlyozza ki, hogy Benne jelent meg az Isten kegyelme, benne öltött testet Isten emberszeretete, és az irgalom isteni műve Benne folytatódik.

Jézus nem medítál azon, hogy a nép mennyiben került „önhibájából” „is” abba a helyzetbe, amelybe őket találta. A nép állapotának leírásánál található igék rendkívül szemléletesen húzzák alá a helyzet tragikus voltát. A SZKÜLLO ige azt jelenti, hogy lehúzni, lenyúzni valakinek a bőrét, a RIPTO pedig azt, hogy földre dobni, földre zuhanni. A nép fizikális, szellemi, lelki állapota a reménytelenség képét mutatja. Egy biztosnak látszik, tudniillik az, hogy önmagukon már nem tudnak segíteni.

Az a kép, ami az igei kifejezés mellett ezt a verset uralja – a juhok és a pásztor képe szintén ÓT-i ihletettségű. Az ÓT-i gondolkodásban Izrael pásztorja JAHVE. Izrael tagjai pedig személyükben és mint kollektívum, az Ó juhai: ez azt jelenti, hogy neki kell róluk gondoskodni, nekik viszont engedelmessékedniük kell. Az izraeli királyokat – speciális értelemben – nem a szó ókori keleti despotikus értelmezésében – népük pásztoraként emlegették, ugyanígy a prófétákat, papokat, tanítókat, bölcseket. Ők mindnyájan JAHVE „alárendeltjeiként” feleltek a nép testi, szellemi, lelki állapotáért. Ebből a szempontból két mindig visszatérő hang van adva az ÓT-ban. Egyfelől a hálaadás hangja, hogy milyen jó az Isten pásztorolása alatt élni. (23. Zsolt.) másfelől a vád szava a gonosz emberi pásztorok ellen (Ez. 34), akik visszaéltek hivatalukkal, és a népet nem felemelték, hanem tönkretették, elfeledkezve arról, hogy nekik is van „felsőbb fórumuk” ahol felelniük kell. Kétségtelen tény az, hogy ahol a nép „ilyen” állapotban látható – ott a háttérben a nép vezetésével megbízott személyek kövér bűnlajstroma is adva van.

37–38. versek: Különös, de ahol mások a reménytelenség képeit látják, ott Jézus a „nagy remény” számára adott pazar lehetőséget. Még különösebb, hogy a „krónikus munkaerő-hiány” megoldásához tanítványaitól „csak” imára „felemelt kezeket” kér és kijelenti, hogy ez a „munkás-toborzás” egyetlen módja.

II. ÚTBAN AZ IGEHIRDETÉS FELÉ:

Felolvasott Igénkben Jézus teljes erőbedobással dolgozik. Végzi messiási munkáját. Tanít, prédikál, gyógyít. Miközben ezt teszi, feltárul előtte hallgatóinak, a tömegeknek a teljes szellemi, lelki, materiális nyomorúsága. „A néptömeg megpillantása, amely tanítványaiban talán ellenszenvet, haragot, megvetést váltott ki, Jézus szívét mély szánalommal töltötte el”.¹ Ez nem azt jelenti, hogy Jézus becsukta volna a szemét, a személyi és kollektív bűnök sokasága előtt, amelyek ezt a „helyzetképet” eredményezték. Jézus pontosan azért jött, hogy ezeket megoldja. Éppen azért, mert miközben tanított, prédikált, gyógyított, ez a helyzetkép tárult a szeme elé – éppen ezért – ennek a helyzetnek a megoldása miatt kellett a keresztig mennie. Jézus szóban, cselekedetben, magatartásban végzett munkájának első végeredménye éppen a „reménytelenség képének” a felfedezése volt.

A „reménytelenség helyzete” láttán Jézus mégis mer a „nagy remény” képben gondolkodni.² Emberileg nézve egy reménytelen kép ez. De nem Jézus számára. Itt, ahol a nép bántalmazva, nyomorultan és szegényen állt előtte, Isten érett aratását látja. „A termés nagy.” Itt az ideje, hogy a szegényeket és nyomorultakat hazavigyék az Isten országába.³ A siker záloga pedig magának Jézus Krisztusnak a személye és műve. Jézus mindenkiért jött, de különösképpen a testi-lelki-szellemi bűnbe és nyomorúságba süllyedtekért. „Mert a népet éppen az elgyötörttség és kivetettség teszi az érett gabonához hasonlóvá. Mivel gazdátlan maradt, könnyebben nyithatja meg a lelkét Krisztus vigasztalása számára.”⁴

Jézus tudja, hogy ide hatalmas munkásseregre van szükség. És, akkor a látszólag „leghaszontalanabb” dolgot kéri tanítványaitól, az imádságot az „új munkásokért”. Jézus azt mondja: ostromoljátok az eget, kérjétek

az Ég URÁT! Luther helyesen írt így erről: „Ezt azonban nem tesszük, nem kérünk komolyan, azért folyik minden olyan lustán, és a nyilak tompák és erőlenek, a szén hideg és nyers, és az ördög nem fél tőlünk. Itt az idő – serkenjünk fel, és legyünk fürgék! Imádkozzunk, kérjünk szakadatlanul, amíg az Isten el nem lát minket a megfelelő felszereléssel, éles nyilakkal és szénnel.”⁵ A leendő munkásokat egyedül Isten ismeri. Ő az is, aki ezeknek az embereknek a saját és Jézus „irgalmas pillantását” ajándékozza, és ezen keresztül „látó szemeket”, „iskolázott figyelmet” és „iskolázott szeretetet”. Mivel Jézus Krisztus személyében és művében Istennek az emberhez való közeledéséről van szó, hiszen az ember a bűn, és ebből fakadó állapota miatt már nem képes Istenhez közeledni, ezért duplán jogos az, hogy mindazok, akik beállnak ebbe a munkába – Isten hozzájuk való közeledése révén kezdjék el dolgukat! „Ki is merne ajánlkozni arra, hogy Jézus segítője legyen? Maguk a tanítványok sem tehetik. Nekik is kérniük kell, hogy Isten küldjön munkásokat a szőlőjébe.”⁶ Tehát miközben Jézus tanítványai „horizontálisan” többféle módon aktívak, aközben a „munkaerő utánpótlást” csak „vertikális” aktivitással, azaz imával, könyörgéssel kérhetik. Ígérete és reménye csak ennek van! Annál is inkább, mert a kérés első eredménye, magának Istennek a Lelke, azaz konkrét isteni segítsége.

Böröcz Enikő

JEGYZETEK

- ¹ Dietrich Bonhoeffer: Brevier – Chr. Kaiser Verlag München 1991. 173. old.
- ² Bonhoeffer: im. 174. old.
- ³ Kármay Károly: Máté Evagéliuma Sopron 1935. Keresztény Igazság 65. old.
- ⁴ Martin Luther: Christlicher Wegweiser für jeden Tag – Hamburg 1980. 154. old.
- ⁵ Bonhoeffer: im. 173. old.

PÜNKÖSD ÜNNEPE Jn 4,5–19

Gondolatok a meditációhoz:

A Szentlélek személye és munkája korunk teológiai érdeklődésének középpontjába került. Teológusok, igehirdetők és igehallgatók közül többen szembe kerültek a III. Hitágazat kérdésével. A sajtó, rádió és TV híradásai nyomán a Bibliát nem ismerők is sok mindenről értesültek. Ezzel számolni lehet a készülés során.

Egyházunk tanítását legvilágosabban a Kis Kátéban olvashatjuk. A Harmadik Hitágazat magyarázatát Luther így kezdte: „Hiszem, hogy saját eszemmel és erőmmel nem tudnék Jézus Krisztusban, az én Uramban hinni, se Őhöz eljutni, hanem a Szentlélek hívott engem az Evangélium által...” E sorokból világos, hogy a Szentlélek kérdésében a legszemélyesebben állást kell foglalni. Hitelesen csak az tud pünkösdkor szólni, aki választ tud adni erre a kérdésre: – Kicsoda nekem a Szentlélek? A másik, amire fel kell figyelni ez: a Szentlélek személyét és munkáját nem lehet Jézustól elszakítani. Ezért lehet textusunk alapján pünkösdkor prédikálni.

Textusunkból a 14. vers az, amire a prédikációt alapozhatjuk. Exegéták közül igen sokan azt állítják, hogy Jézus szavaival a Szentlélekre utal. A „víz” a Lélek szimbóluma, a Lélek adásának eszköze.

Egy homiléta írta: „Minden ige önmagában csak „fél” ige. Valahol a Bibliában meg van a kiegészítő másik fele is. Együtt érvényes a két „fél” ige. Ezt a kiegészítő igét Jn 7, 38–39. versekben találhatjuk meg. A kettő együtt adja a pünkösdi üzenetet.”

„A Jézusban való hitnek csak akkor van értelme, ha minket és a világot megváltoztatja. Mi emberek nem vagyunk képesek alapjaiban újat teremteni – erre egyedül Isten Lelke képes” (Jörg Zink).

Mivel a pünkösdi történet nem hangzik el az istentiszteleten, ezért a 245. ének lehet az igehirdetés előtti ének.

BEVEZETÉS:

a) Néhány évvel ezelőtt vetítették a mozikban a vilgászerte nagy feltűnést keltett angol filmet, melynek a „Nagyítás” címet adták a fordítók. A film befejező képsorai után igen sokan gondolkodtak el afelől, hogy mi az élet értelme és célja. A film főhőse egy fiatal fényképész hajnali szürkületben hazafelé ballag. Találkozik egy maskarába öltözött vidám társasággal. Egy tenispálya felé futnak. Ketten bemennek a pályára. Elkezdnek teniszezni ütő és labda nélkül. A fényképész eleinte szomorúan nézi a mozdulatokba testesített semmit. Aztán ő is beáll a játékba. Ettől kezdve már „hallja” is a nem létező labda pattogását. Arcáról ez olvasható le: Ez az élet – fontoskodva játszanak az emberek a semmivel. A film alkotója úgy látta, az ember élete e két szón dől el: SEMMI – VALAMI.

b) Igénkben Jézus egy roncsolt életű, kiégett asszony-nal áll szemben, akinek nem volt sok igaz öröme, zavartalan békessége. Nem ismerte a boldog megelégedettséget. Élt, mert megszületett. De messze sodródott az élet igazi értelmétől. Talán fel is vetette a kérdést: Mi az élet értelme és célja? Lehet, hogy ki is mondta: SEMMI! Talán bele is törődött ebbe. Jézus azért áll szóba vele, hogy újjá formálja az életét.

c) Amikor pünkösdtől ünnepelünk, erre gondolhatunk: Isten belülről újjá akarja formálni az életemet. A Szentlélek ezért közeledik felénk. A hitre jutás útja, belső megújulásunk kezdete: A Szentlélek hívogat az Évangéliummal. Munkája nyomán a Biblia Jézusából az élő Krisztus lesz Ura az életünknek.

I. EGYSZERŰEN INDUL AZ ESEMÉNY, JÉZUS VIZET KÉR EGY ASSZONYTÓL

Aki szomjazik s nincs mivel vizet merítenie, mit is tehetne mást mint vizet kér attól, akinek vedre van. Külső látszatra Jézus az, aki segítségre szorul. Valójában fordított a helyzet. Ő az, aki ad. Méghozzá nem is kicsiny dolgot. Az élet céltalanságával, kudarcával küszködő asszonynak felkínálja az életmegoldást. Az újrakezdés lehetőségét. Különös helyzet valóban. Jézus kér, de azért, hogy adhasson. Megszólt valakit, de nem azért, hogy önmaga magányosságát elűzze, hanem azért, hogy közösséget kínáljon annak, akit magányossága, kizárótsága gyötör.

b) Ezt akkor értjük meg, ha tudjuk, hogy a Biblia szóhasználatában mit jelent ez a kifejezés: Víz inni. Mint a Biblia sok más kifejezésének, ennek is kettős értelme van. Egy valóságos és egy képletes, jelképes jellegű üzenetet hordozó értelme. Víz inni a Biblia képvilágában, szimbolikus szóhasználatában ezt jelenti: erőt meríteni. Az erőmerítés a szoros barátság, az életközösség képe. Jézus irtalmasan lehajoló, jóságos szeretetét mutatta meg, amikor az életből kivetett, céltalanul, magánosan tengődő, a „semmibe” elmerülő asszonyt megszólította. Szava ma is bárhol hangzik: hívogatás. Felkínálja nekünk szeretetét, barátságát, jóságát. Tudja, hogy a magánosságban vergődő ember sorsa borzalmas. Ő átélte ezt, amikor a Keresztfán vergődött. Minket ki akar segíteni ebből az állapotból. Erőt akar adni, célt, értelmet az életünknek. Ő tudja jól, hogy nincs ember, aki maga megtudja oldani élete kérdéseit.

c) Ha most azt kérdeznék valaki: mi köze mindennek a semmibe belekeseredett londoni fényképésznek s a kútvizet merítő asszonynak pünkösdhöz, akkor ezt felelem: A semmiből a valamibe, a szomjúságból a megelégi-

tetésbe, vagy ahogy a Biblia mondja: a halálból az életbe a Szentlélek Isten vezet el minket a Jézusról szóló ige által. Ma is ezért szól az ige!

II. MI AZ ASSZONY VÁLASZA JÉZUS KÉRÉSÉRE? A VISSZAUTASÍTÁS.

a) Nem tudja megérteni, hogyan lehet gyűlölködés nélkül élni. Elképzeltetetlennek tartja, hogy lehet valaki, akit nem a gyűlölet, a megvetés, a másik lenézése irányít. Milyen szomorú ez! Mi emberek csak azt tartjuk természetesnek, hogy elhúzódjunk a másiktól. Nem tudjuk elképzelni, hogy valaki igazán, önzetlenül szeressen bennünket. Jézus visszautasításának ma is ez az egyik oka. Mivel az emberek többsége nem élte még át a szeretetet, ezért nem tudja elhinni, hogy Jézus önzetlenül, úgy amint van kudarcaival és küszködéseivel szereti őt.

b) Az asszony visszautasításának volt egy másik oka. Nem tudta elképzelni, hogy Jézus előtt nincs akadály. Az érvelése helytálló: mély kútból, veder nélkül nem lehet vizet meríteni. Az életnek vannak tényei, amiket nem tudunk megváltoztatni. Vannak belénk rögződött tulajdonságaink, rossz szokásaink, örökölt hibáink. Ezekről nem tudunk megszabadulni. Kísérnek bennünket, mint az árnyék. Sok ember meg is békül ezzel az állapottal. Csakhogy ez a megbékélés a kárhozát! Jézust azért küldte az Isten, hogy megmentse az ember életét. Kivezesse az embert a céltalanság állapotából. Mássá tegye az embert. Jézus világosan megmondta: újjá kell születnie az embernek. Ez az egyetlen megoldás. A semmiből, a lelki szomjúságból, a valamibe, a megelégedettségbe csak ez az út vezet.

III. HOGYAN ÚJULHAT MEG AZ EMBER ÉLETE?

a) 1966. márc. 16-án az Egyesült Államokban űrrepüléshez készülődtek. Két rakétát indítottak. A Gemini 8-nak utól kellett érni az Agénát. Az űrhajósok feladata az volt, hogy kapcsolják össze a két testet. Kiderült, hogy a Gemini 8 pályáján igazítani kell. Megfeszített munkával dolgoztak az irányítóközpontban a tudósok a számítógépekkel. Aztán összekapcsolták a két testet. A további lépés azonban nem sikerült. A szétkapcsolás után a Gemini 8 pörögni kezdett. Lélegzetelállító percek következtek. A harc az űrhajóért folyt. A földi irányító központ utasításait figyelve, az űrhajósok kijavították a hibát, ami a pörgést okozta. Megküzdöttek a sikerért.

b) A pörgő űrhajó micsoda hű képe a célját vesztett embernek. Egyhelyben topogás az előbbre jutás helyett, mennyire kifejezi sok-sok ember élethelyzetét. A pörgő űrhajót útjára a kívülről érkezett utasítás segítette el. Ezt a kívülről jövő indítást, amely célba segítheti az ember életét, Szentléleknek mondja a Biblia. Amint a samáriai asszony, úgy mi is, Krisztus felénk lehajoló, új életre hívó szavát nem vagyunk képesek felfogni. Isten a Szentlelket azért árasztotta be ebbe a világba, hogy Krisztus szava úgy érkezzen el hozzánk, hogy hatalmába vegye életünket. A Szentlelekről úgy szól a Biblia, mint az erőnek Lelkéről. Valóban erőt ad arra, hogy az Istentől jött utasításoknak engedve, ellent tudjunk mondani minden rontó erőnek, mely felbillentené életünk egyensúlyát.

BEFEJEZÉS:

Jézus Urunk mondotta: „Az Atya ad Szentlelket azoknak, akik kérik tőle.” Ez pünkösdi ünnepének felhívása hozzánk: „Kérjétek a Szentlelket Istentől!” Ki kér igazán szívből? Aki szegénynek érzi magát, elégtelennek a keresztyénységét, többre vágyik. Kérni! Kérni! Esetleg éveken át. Jézus időről nem beszélt. De azt mondotta, hogy az Atya adja annak a Szentlelket, aki kéri.

Imádság a Szentlélekhez: Nyisd meg fülemet, Szentlélek Isten, hogy üzenetted meghalljam, megértem. Nyisd meg szememet Szentlélekisten, hogy a teremtés szépségét meglássam. Nyisd meg lelkemet, Szentlélekisten, hogy higgyek az Evagéliumban. Nyisd meg számat, Szentlélekisten, hogy dicsőségedről tanúságot tegyek. Nyisd meg a kezemet, Szentlélekisten, hogy segítségedet elfogadjam. Nyisd meg lelkemet Szentlélekisten, hogy örvendjek községednek. Nyisd meg a szívemet Szentlélekisten, hogy átjárja a szeretet lángja.

(Richard Thalmann imádsága.
Alföldi Béla fordítása)

Ferenczy Zoltán

PÜNKÖSDHÉTFŐ Mt 16, 13–18

Gondolatok a meditációhoz:

Luther: Kis Káté III. Hitágazat magyarázatából: „... a földön élő egész anyaszentegyházat elhívja, gyűjti, megvilágosítja, megszenteli és Jézus Krisztusnál megtartja az egy igaz hitben.” Ha végigtekintünk a történelmen, amely az első Pünkösdtől a mai napig tart, érezzük, hogy az Egyházban kell lenni egy titokzatos erőnek, amely a Szentlélek kitöltésekor életre hívta, kiterjeszti határait a föld egyik sarkától a másikig. Ez az erő most is hat. Működni fog a világ végezetéig. A Szentlélek munkája nyomán épülnek az egyházba nap nap után új emberek, új népek, hogy örök életre és az örök Istenhez eljussanak.

Misszióra elkötelezett Egyház vagyunk!

„A Szentlélek és az Egyház felbonthatatlanul összetartozik: A Szentlélek Krisztus egyházát építi, – az Egyház élete a Szentlélek munkájához van kötve.” (Dr. János Lajos)

Textusunkból a 17–18. versek kapcsolhatók a pünkösdi eseményhez. A 17. verset Budai Gergely fordításában (1967) így olvashatjuk: „Ezt nem halandó ember jelentette ki neked, hanem az én mennyei Atyám.” Ez a fordítás talán jobban tükrözi az ellentétet, mint a megszokott szövegek. Jézus szavához: „az én mennyei Atyám” hozzá tehetjük Pál kijelentését: „...senki sem mondhatja „JÉZUS ÚR”, csakis a Szentlélek által.” (1Kor 12,3).

18. vers: „Egyház.” Leonardo da Vinci öreg ember volt már, amikor egy sétája alkalmával találkozott egy kislíval. Beszélgetésük során kiderült, hogy a gyermeknek se apja, se anyja nincs. Otthonába vitte a kis elhagyottat. Arról gondolkodott, hogy örökbe fogadja a fiút. Amikor erről beszélgetett vele, a fiú követelőzéssel állt elő, hogy adjon neki egy édesanyját. A művész nőtlen ember volt. A kérés nem tudta teljesíteni. A gyermek egyik éjszaka titokban megszökött a palotából.

A magyar „anya-szentegyház” szavunk utal arra, hogy az Egyháznak milyen feladata van. Pünkösöd jó alkalom arra, hogy számba vegyük milyen „anyai” vonások jellemzik gyülekezetünk életét.

BEVEZETÉS:

a) A 70-es évek közepén Párizsban egy folyóiratot indítottak evvel a címmel: JÉZUS. A példányszám megállapításánál egy közvéleménykutatás eredményeit vették igénybe. Erre a kérdésre vártak választ: „Kit tart ön a történelem legnagyobb emberének?” A megkérdezettek 53%-a Jézust jelölte meg, 31% Napoleont, 8% Marxot. A többi válasz megoszlott. Igaz, Napoleon aránylag sok szavazatot kapott. De a rá adott szavazatokat átadhatjuk Jézusnak. Mert ő maga is átadta. Élete végén Szent Iлона szigetén magányában írt naplójában meghódoló lélekkel elismerte Jézus istenségét.

b) A mai istentiszteletünkön a Jézus-kérdés felőli véleményünket kell átgondolnunk. – Mi a véleményünk Jézusról? Ez szokatlan kérdés. Azt talán már megkérdezték tőlünk, hogy vallásosak vagyunk-e vagy se. Lehet,

hogy kérdés nélkül is tudják ezt rólunk. De most itt többről van szó. – Kicsoda nekem Jézus Krisztus? Ma erre a kérdésre kell felelni lényünk mélyén. Úgy, hogy csak Isten hallja válaszunkat. Politikai, társadalmi, műveltségi kérdésekről különböző az emberek véleménye. Lehet vitatkozni arról, hogy kinek van igaza. Igénk szerint a Jézus-kérdésben csak egyetlen válasz van. Itt nem lehet viatkozni. Itt nem szavazással dől el a kérdés, mint különböző vetélkedőkön, versenyeken.

A Jézus-kérdésben Jézus dönt egyedül afelől, hogy melyik a helyes válasz.

I. KICSODA JÉZUS? ERRE A KÉRDÉSRE MAGÁTÓL SENKI NEM TUD HELYES VÁLASZT ADNI.

a) Amikor egy versenyt vagy vetélkedőt meghirdetnek, az, aki indulni akar, elkezd a felkészülést. Tanul, gyakorol szorgalmasan. A verseny eredménye a felkészüléstől függ.

A Jézus-kérdésben is így lehetne kezdeni a válaszadásra való felkészülést. Szorgalmasan lehet tanulmányozni a Bibliát. Számtalan könyvet írtak Jézusról. Aki így szerez ismereteket, az igen sokat tudhat meg Róla. De ezek mind mások véleményei. Ezt Jézus nem fogadja el válasznak.

Jézus így teszi fel a kérdést: – Te kinek mondasz engem? Ki vagyok én a te számodra? Mit tapasztaltál meg a velem való találkozások alkalmával?

b) Egy gazdag ifjú az örök élet felől kérdezte meg Jézust. A Mester megmutatta neki az utat. De az ifjú nem tudott gazdagságától megválni. Háta fordított Jézusnak és otthagyta. Jézus csendesen megjegyezte: – Milyen nehéz az Isten Országába bejutni. A tanítványok döbbenet hallgatták Jézus szavait. Majd ezt kérdezték: – Ki üdvözülhet? Jézus így felelt: – Az embereknek lehetetlen!

Sok mindent felfedezett a kutató ember. Valóban nagy hatalom a tudás. De a Jézus-kérdésben ez kevés a válaszadáshoz. Itt titokkal állunk szemben. Hitre van szükség. Ezt nem tudjuk magunk megszerezni. Ezt nem lehet örökölni. Hiába figyeljük, hogy mások miként járnak a hit útját. Nincs lehetőség arra, hogy Isten közelébe kerüljünk.

II. PÜNKÖSD ÜNNEPÉNEK EZ AZ ÜZENETE: VAN LEHETŐSÉG A JÉZUSSAL VALÓ TALÁLKOZÁSRA. FELÉBREDHET BENNÜNK A JÉZUSBAN VALÓ HIT.

a) Amikor Jézus testben élt az emberek között, mindenkinek alkalma volt Őt megismerni. Hallani lehetett szavát, látni lehetett tetteit.

Jézus tudta, hogy ennek az időnek egyszer vége lesz. Jó előre bejelentette, hogy el fog távozni ebből a világból. Ígéretet adott arra, hogy elküldi a Szentlelket. Folytatódik tehát az, amit elkezdett. Testben nem lesz itt. Látható, hallható módon nem közeledik felénk. De Lelke itt lesz velünk! Nem kívülről kapunk hatásokat Jézusról, hanem belülről.

b) A Szentlélek kitöltése, pünkösöd azt jelentette, hogy Isten behatolt az emberbe. A Bibliánknak ilyen kijelentése van: Testünk a Szentlélek temploma. Ez azt jelenti, hogy lakozást vett bennünk az Isten.

Ma már nem számít újdonságnak az, hogy hatalmas gépek működnek úgy, hogy ember nincs mellettük. Mindent automata végez. Ezt az irányítóközpontból vezérlik. Így irányít bennünket Isten. Belülről, a lényünk mélyéről a Szentlélek ad indításokat. Megnyitja fülünket az isteni hang meghallására. Megnyitja szemünket Isten tettei meglátására. Így kerül közelünkbe Jézus. Halljuk, értjük szavát. Felébred a készség bennünk, hogy engedelmeskedjünk neki. Közelünkbe jön. Így merjük megszólítani: – Testvérem, Barátom, Megváltóm. Életem egyetlen Ura. Amint Péter szavának örült Jézus, úgy örül a mi tanúságtételünknek.

III. JÉZUS PÉTER BIZONYSÁGTÉTELÉRE VÁLASZOLVA BEJELENTETTE, HOGY FÖLÉPÍTI EGYHÁZÁT.

a) Ez az építő munka pünkösdkor kezdődött. A Szentlélek kitöltésének eseménye jelezte, hogy Jézus nem elégedett meg avval, hogy tanítványai ismerik Őt, hisznek benne. Isten Fiát az egész világ megváltására küldötte. Jézus igyekezett eleget tenni küldetésének. Szeretettel fordult azokhoz is, akik nem tartoztak népéhez. Mennyemenetekor parancsot adott tanítványainak arra, hogy a világ minden részén hirdessék meg Isten szeretetének jóhírét, az Evangéliumot.

b) A pünkösdkor született egyház a Szentlélek munkahelye. Itt készít nekünk Isten lehetőséget arra, hogy Jézussal találkozzunk. Megismerjük Őt, megszeressük és követői legyünk.

Világkonferenciákon, ahol több nemzet képviselője van jelen, tolmácsok fordítják az előadók beszédeit. Az Isten házában az igehirdető igyekszik átadni a gyülekezetnek Isten Üzenetét. Ami elhangzik, az csak emberi szó. De Isten Szentleke, mint tolmács lefordítja a hallgatók számára az elhangzottakat úgy, hogy az emberi szón keresztül mindenki Isten hozzá intézett Üzenetét hallja meg.

A keresztes alkalmával szemünk közönséges vizet lát. De a Szentlélek ezt is átváltoztatja. A vízből, mivel elhangzik Jézus szava, keresztvíz lesz. Ahogy Pál apostol írta: az újjászületés fürdője a Kereszttség.

Úrvacsoravételkor az ostya és a bor az a látható jegy, amit a Szentlélek Isten szavának elhangzásakor és Szent-ség vételekor Krisztus Urunk valóságos testévé és vérévé formál.

BEFEJEZÉS:

Szentlélek nélkül: Távoli az Isten

Krisztus: a múlté
az Egyház: egyszerű szervezet,
a misszió: propaganda
az istentisztelet: emlékek felidézése
a keresztyén cselekvés rabszolgamunka.

A Szentlélekben:

a feltámadott Krisztus: itt van
az Evangélium: életerő
az Egyház: szentháromságos közösség
a misszió: pünkösd
a liturgia: emlék és elővételezés
az emberi cselekvés: istenszolgálat.

(Uppsalai jelentés 1968)

Ferenczy Zoltán

PÜNKÖSD ÜNNEPE Általános könyörgő imádság:

Könyörögjünk!

A mi Urunk Jézus Krisztus elküldte Szentleked, hogy megelevenítse és kegyelemben megújítsa Egyházát

Kérjük, Testvéreim, a mindenható Atyaistent, hogy árássa kegyelmi ajándékát a benne hívőkre és pásztoraikra, akiket az Egyházban egyesít a Szentlélek.

Vezesd Urunk Egyházadat az igazság és szeretet és a lelki egység útján!

Úzz el Urunk Egyházadból minde gőgöt, tunyaságot és engedetlenséget. Vezesd Szentleked által!

Világosítsd meg értelmünket és erősítsd meg akaratunkat Szentleked által!

Urunk, áraszd el hazánkat és népünk vezetőit békeséggel és áldásaiddal Szentleked által!

Urunk, vezesd el a földkerekség népeit a testvéri egységre Szentleked által!

Urunk, adj lelki erőt a szenvedőknek, az árváknak

és özvegyeknek, tanácsot a bajbajutottaknak, Szentleked által!

Urunk, add, hogy gyülekezetünk tagjai szent asztalodnak állandó vendégei legyenek. Nevelj belőlünk krisztusi embert, Szentleked által!

Urunk, fogadd el azoknak hálaadását, akik Neked köszönik meg gyógyulásukat, Téged magasztalnak megsegítő kegyelmedért a Szentlélek által

Jóságos Atyánk! Önts lelkünkbe Szentleked ajándékait és add, hogy az ő csodálatos egyesítő ereje mindnyájunkat szeretetben kapcsoljon össze!

Krisztus, a mi Urunk által, akinek nevében így imádkozunk...

ID. HARMATI BÉLA 1900–1994

Id. Harmati Béla 1900. március 21-én Tiszaföldváron (Szolnok m.) született. Horeczky Béla evangélikus kántortanító és Brozik Etelka fia. Az elemi iskola I–VI. osztályát helyben, gimnáziumi tanulmányait (I–III o.) Szarvason, (IV. o.) Szatmárnémetiben, (V–VIII. o.), Debrecenben végezte. A sportban (szertorna, futball, korcsolázás, úszás, kerékpározás) jó eredményeket ért el. 1918-ban katonának sorozzák be és a debreceni 3-as Honvédegyezredben tisztii iskolát végez. Az első világháború befejezése után, önkéntes jelentkezés alapján, Erdélyben a románok feltartóztatásában vesz részt, 1918–20: a Debreceni Református Teológia hallgatója. 1920–21: teológiát tanul a Budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián. 1921–23-ban német egyetemeken (Halle, Berlin, Tübingen) folytatja, majd 1923–24-ben Sopronban fejezi be teológiai tanulmányait. Kapi Béla püspök 1924-ben Szombathelyen avatja lelkésszé. 1924–25-ben Mezőberényben s.lelkész, vallás tanár, 1925–30: a Brit és Külföldi Biblia Társulat szolgálatában bibliaterjesztő. Közben 1926–27-ben Angliában a Cambridge-i Egyetemen, majd a Glasgow (Skócia) Bible Training Institute-ban tanul. 1927 nyarán a Manchesteri Városi Misszió szolgálatában evangelizációs szolgálatot végez. 1931-ben rövid ideig a Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség evangelizációs titkára. 1932-ben Tiszaföldváron s.lelkész. 1932–63-ig Ósárgárdon (Nógrád m.) lelképásztor. Itt magyar és szlovák nyelven hirdeti az Igét. 1933-ban nősül, felesége Macsuga Margit. 1944–45-ben tábori lelkész az erdélyi és dunántúli harcokban. 1945–47: (26 hónapig) orosz hadifogoly. 1963-ban nyugdíjba megy és azóta Budapesten, előbb Zuglóban, majd az Üllői út 24-ben, az Evangélikus Szeretetház lakója. Gyermekai: Béla, Margit, Éva, Lídia. Nyomatásban megjelent írásai: Imádkozzunk – Krisztus születése (szindarab) – Az Ósárgárdi Ág.H.Ev.Egyház története – Krisztus mentő hatalma (fordítás angolból) – Isten 10 parancsolata – A Miatyánk – Mit láttam Németországban (1938) – A keresztyén ember és a háború – A lélek halhatatlanságának védelme – A lélek halhatatlansága – Gyermekmissziót! – Olvasod-e a Bibliát? (I–II–III. kiadás) – Táncbálvány (kéziratban) – Vallás és Tudomány. Verseskötete megjelenés alatt.

Gyászolják: felesége, kilenc testvéréből két élő lánytestvére, négy gyermeke, hét unokája és egy dédunokája, menyé és vejei, rokonai, az ósárgárdi, az erdélyi, a Budapest-Zuglói és a Budapest-Józsefvárosi gyülekezetek, az Üllői úti Szeretothon lakói.

Elhunyt 1994. február 2-án, bibliaórai szolgálatra késztülve útközben.

Temetése 1994. február 26-án volt a Budapest-Kelenföldi Egyházközség templomában. Az itt elhangzott igehirdetést későbbi számunkban közöljük.

